

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
İŞLETME BİLİM DALI

**İŞLETMELERDE İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİNİN
SAĞLANMASINDA ÖNLEYİCİ UYGULAMALARIN
ÖNEMİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:

Faruk ERGÜT

İSTANBUL, 2015

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
İŞLETME BİLİM DALI

**İŞLETMELERDE İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİNİN
SAĞLANMASINDA ÖNLEYİCİ UYGULAMALARIN
ÖNEMİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:

Faruk ERGÜT

Öğrenci No:

130703052

Danışman:

Prof. Dr. Mehmet Fikret GEZGİN

İSTANBUL, 2015

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İşletmelerde İş Sağlığı ve Güvenliğinin Sağlanmasında Önleyici Uygulamaların Önemi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.30.01.2015

Aday: Faruk ERGÜT

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

06.02.2015

Enstitümüz *İşletme Yönetimi* Anabilim dalı *İşletme* Programı yüksek lisans öğrencilerinden **130703052** numaralı **Faruk ERGÜT**'ün "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*İşletmelerde İş Sağlığı ve Güvenliğinin Sağlanmasında Önleyici Uygulamaların Önemi*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 03.02.2015 tarih ve 2014/05 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (45) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında oyçokluğu/oybirliği ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN

PROF.DR.MEHMET FİKRET GEZGİN

ÜYE

YRD.DOÇ.DR.VEDAT ZEKİ YENEN

ÜYE

YRD.DOÇ.DR. ERKUT ALTINDAĞ

Adı ve Soyadı : Faruk ERGÜT
Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Fikret GEZGİN
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2015
Alanı : İşletme
Anahtar Kelimeler : İş Sağlığı ve Güvenliği, İş Kazaları, Meslek Hastalıkları

ÖZ

İŞLETMELERDE İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİNİN SAĞLANMASINDA ÖNLEYİCİ UYGULAMARIN ÖNEMİ

Bu çalışmada günümüzde iş hayatında çalışan kesimin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olan iş sağlığı ve güvenliği hakkında bilgiler verilecektir. Çalışanların ve işletmelerin işyeri ortamından ve çevresinden kaynaklanabilecek tehlike ve risklerden korunabilmeleri için gerekli olan, önleyici iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının etkileri incelenecektir.

Çalışma teorik bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle tarihçi metod ve kaynak taraması tekniğinden yararlanılarak hazırlanmış bir kaynak niteliğindedir. İş sağlığı ve güvenliği sosyal bir sorun olması sebebiyle, toplumun büyük bir kesimi bu konuda doğrudan ya da dolaylı olarak sorumluluk üstlenmektedir. İş sağlığı ve güvenliği konusunda özellikle işletmelerin konuya yaklaşımları son derece önemlidir. Çünkü, çalışma yaşamında rekabet gücünü artırmak ve stratejik hedeflere yaklaşmak değişim trendlerini yakalamak, ayak uydurabilmek, sürdürülebilir kılmak günümüz işletmelerinin sahip olduğu duran varlıklar ve dönen varlıklarından daha önemli olan insan varlığına sağlıklı ve güvenli bir iş ortamı yaratmak ile mümkün olmaktadır.

Sağlıklı ve güvenli iş ortamı yaratmak ve sürdürülebilir kılmak için işletmelerde, önleyici iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının hayata geçirilmesi gerekir. İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının yeteri kadar uygulandığı toplumlarda iş kazaları ve meslek hastalıkları azalacak ve toplumun refah seviyesinin yükselmesine katkı sağlanacaktır.

Name and Surname : Faruk ERGÜT
Supervisor : Prof. Dr. Mehmet Fikret GEZGİN
Degree and Date : Master, 2015
Major : Business Administration
Key Words : Occupational Health and Safety, Occupational Accidents,
Occupational Disease

ABSTRACT

THE IMPORTANCE OF PREVENTIVE APPLICATIONS in ACQUISITION OF BUSINESS HEALTH and SAFETY

Information about this study is one of the most important issues facing today's business life working population occupational health and safety is given. May be due to the danger of workers and businesses in and around the risks that are required to be protected, the effect of preventive occupational health and safety practice were examined.

The study has a theoretical nature. Therefore, the method utilizing the historical in technical literature is a source of reference prepared. Occupational health and safety because it is a social problem, a large segment of society assumes responsibility directly or indirectly in this regard. On the subject of business, especially in the occupational health and safety approach is extremely important. Because to improve the competitiveness of working life and to approach strategic objectives to capture changes in trends, to keep pace, sustainable render today's enterprises owned fixed assets and healthy human being is more important than assets, and create a safe working environment is possible.

Create a healthy and safe work environment and in business to make sustainable preventive occupational health and safety practices should be implemented. Occupational health and safety practices in the implementation of community enough work accidents and occupational diseases will be reduced and will contribute to increase the prosperity of society.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

TABLolar LİSTESİ	Vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	Vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİNİN GELİŞİMİ, KAVRAMSAL OLARAK YAPISI, AMACI ve ÖNEMİ

1. İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ KAVRAMININ GELİŞİMİ.....	4
1.1. İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramının Dünyada Gelişimi	4
1.1.1. Endüstri Devri Öncesi Dönemde Gelişimi	4
1.1.2. Endüstri Devri ve Sonraki Dönemlerde Gelişimi	5
1.2. İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramının Türkiye’de Gelişimi	7
1.2.1. Osmanlı Devleti Dönemi Gelişimi	7
1.2.2. Cumhuriyet Dönemi ve Sonrası Gelişimi.....	8
2. İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİNİN KAVRAMSAL YAPISI	11
2.1. Genel Olarak İş Sağlığı ve Güvenliği.....	11
2.2. İş Sağlığı Kavramı	14
2.3. İş Güvenliği.....	16
2.4. Dar Anlamda İş Sağlığı ve Güvenliği.....	17
2.5. Geniş Anlamda İş Sağlığı ve Güvenliği	18
3. İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİNİN AMAÇLARI.....	19
3.1. Çalışanların Korunması	20
3.2. Üretim Güvenliğinin Sağlanması	21
3.3. İşletme Güvenliğinin Sağlanması.....	21

4. İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİNİN ÖNEMİ	21
4.1. Günümüzde Küreselleşme Süreciyle Beraber Artan Genel Önemi	21
4.2.İşgören Kesimi Açısından Önemi	24
4.3. İşveren Kesimi Açısından Önemi.....	28
4.4. Ülke ve Ekonomi Açısından Önemi.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ AÇISINDAN İŞ KAZALARI ve MESLEK HASTALIKLARI

1. İŞ KAZALARI, ÇEŞİTLERİ, ANALİZLERİ, NEDENLERİ ve ALINACAK ÖNLEMLER	38
1.1. İş Kazaları	38
1.2.Çeşitlerine Göre İş Kazaları.....	44
1.3. İş Kazalarının Analizi	47
1.3.1. Kaza Frekansı.....	48
1.3.2. Kaza Ağırlık Oranı	48
1.3.3. Kaza Sıklık Oranı	48
1.4. İş Kazalarının Nedenleri	50
1.4.1. Beşeri Nedenler (İnsana Bağlı Nedenler).....	53
1.4.1.1. Demografik Özellikler	54
1.4.1.2. Fizyolojik Faktörler	56
1.4.1.3. Psikolojik Faktörler.....	56
1.4.2.Teknik Nedenler (Fiziksel, Makine ve Çevre Koşulları)	57
1.5. İş Kazalarının Önlenmesinde Alınabilecek Tedbirler	60
2. MESLEK HASTALIKLARI, ÇEŞİTLERİ, BİLDİRİMLERİ NEDENLERİ ve ALINACAK ÖNLEMLER	62
2.1.Meslek Hastalıkları.....	62
2.2.Meslek Hastalıklarının Sınıflandırılması	64
2.3. Meslek Hastalıklarının Nedenleri.....	66
2.4. Meslek Hastalıkları Tanı ve Bildirimleri	67
2.5. Meslek Hastalıklarının Önlenmesinde Alınacak Tedbirler.....	71

3. İŞ KAZASI ve MESLEK HASTALIKLARININ ÖNLENMESİNDE	
SOSYAL TARAFLARIN SORUMLULUKLARI	73
3.1. Devletin Sorumluluğu.....	73
3.2. İşverenin Sorumluluğu.....	75
3.3. Çalışanların Sorumluluğu	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİNDE ÖNLEYİCİ UYGULAMALAR

1.OHSAS 18001 YÖNETİM SİSTEMİ	76
1.1.OHSAS 18001 Yönetim Sisteminin Gelişimi.....	76
1.2. OHSAS 18001 Yönetim Sisteminin Kapsamı	77
1.3.OHSAS 18001 Yönetim Sisteminin Uygulaması	78
1.4. OHSAS 18001 Yönetim Sisteminin Faydaları.....	80
2. RİSK DEĞERLENDİRİLMESİ ve YÖNETİMİ	81
2.1. Tehlike ve Risklerin Tanımlanması.....	81
2.2. Risklerin Analizi.....	82
2.3.Risk Kontrol Adımları	84
2.4. Risk Değerlendirme Metotları.....	86
2.5. Risk Değerlendirmesinin Yükümlülükleri	88
2.6. Risk Değerlendirmelerin Faydaları	89
3. EĞİTİM ve GÜVENLİK KÜLTÜRÜ	90
4.ERGONOMİ ve OTOMASYON ÖNLEMLERİ	95
5. İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ ORGANİZASYONLARI	98
5.1. İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu.....	98
5.2. İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri.....	101
5.2.1. İş Yeri Hekimleri.....	103
5.2.2.İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanları.....	104
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	111
ÖZGEÇMİŞ	120

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo No.	Sayfa No.
Tablo 1. İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortasından Gelir Alanların Sayısı.....	35
Tablo 2. SGK 2008-2012 Verilerine Göre Ülkemizde Toplam İşyeri ve Çalışan Sayısına Göre İş Kazaları Sayıları.....	42
Tablo 3. 2011 Yılı AB Ülkeleri ve Ülkemizde Yaşanan Toplam Kaza Sayısı ve Kazalarda Ölen İşçi Sayısı	43
Tablo 4. Çeşitlerine Göre İş Kazaları	44
Tablo 5. 2012 Yılı SGK Verilerine Göre İş Kazası Sonucu Oluşan Yaraların Vücuttaki Yeri	45
Tablo 6. 2012 Yılı SGK Verilerine Göre İş Kazalarının Oluşmasına Sebebiyet Veren Durumlar	46
Tablo 7. 2011 Yılı AB Ülkeleri ve Ülkemizde 100 Bin İşçide Ölüm Kaza Sıklık Oranları	49
Tablo 8. İş Kazalarının Neden Olan Tehlikeli Davranış ve Durumlar	51
Tablo 9. Ülkemizde 2011- 2012 Yıllarında Meydana Gelen İş Kazalarının, Yaş Gruplarına ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı	54
Tablo 10. Tehlikeli Durumun Oluşmasına Yol Açan İş Kazalarının Teknik Nedenleri	58
Tablo 11. Ülkemizde 2011- 2012 Yıllarında Meydana Gelen İş Kazalarının, İşyerinde Çalışan Sayısı ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı	59
Tablo 12. ILO Meslek Hastalıkları Sınıflandırması	64
Tablo 13. Ülkemizde Meslek Hastalıkları Sınıflandırması.....	65
Tablo 14. Meslek Hastalıklarının Nedenleri	66
Tablo 15. L Tipi Matris Analiz Metodu	87
Tablo 16. Hata Türleri ve Etki Analizi (FMEA)	87
Tablo 17. İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitim Konuları.....	92

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil No.	Sayfa No.
Şekil 1. Ülkemizde İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sonucu Ölen Sigortalı Sayısının 2002-2013 Yılları Arası Görünümü	25
Şekil 2. İş Kazası Maliyetlerinde Buzdağı Teorisi	30
Şekil 3. Ülkemizde İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarının Sonucunda Oluşan Yıllara Göre İş Gün Kayıpları	33
Şekil 4. Ülkemizde Kayıt Dışı İstihdam Edenlerin Yıllar İtibariyle Oransal Görünümü.....	41
Şekil 5. İş Kazalarının Nedenleri	52
Şekil 6. Ülkemizde 2002-2012 Yılları Arasında, SGK Verilerine Göre Toplam Meslek Hastalıkları Dağılımı	68
Şekil 7. Türkiye’de 2012 SGK Verilerine göre İş kazası ve Meslek Hastalıklarının Oranları	69
Şekil 8. Deming’in PUKÖ Döngüsü.....	79
Şekil 9. Beş adımla Risk Değerlendirme Döngüsü.....	85

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BEÜ	: Beykent Üniversitesi
C.	: Cilt
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Ed.	: Editör
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İLO	: International Labour Organization/Uluslararası Çalışma Örgütü
İSG	: İş Sağlığı ve Güvenliği
İSGK	: İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MMO	: Makine Mühendisleri Odası
MÜ	: Marmara Üniversitesi
OSGB	: Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikası
TSE	: Türk Standartlar Enstitüsü
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TTB	: Türk Tabipler Birliği
UÜ	: Uludağ Üniversitesi
WHO	: World Health Organization/Dünya Sağlık Örgütü
YDT	: Yayınlanmamış Doktora Tezi
YYLT	: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

GİRİŞ

- **Çalışma Konusunun Seçimi:** İnsanın hayatındaki tüm kayıplar önemlidir. Kaybedilen para, mal, mülk ve diğer sabit kıymetler geri kazanılabilir değerlerdir. Ancak, insan ve hele de üreten insanın kaybedilmesi çok daha önemli ve anlamlıdır. Bunun sonucunda çalışan, işveren ve devlet olarak kişilerin ve toplumun sosyal, ekonomik, kültürel dengelerini etkilenmekte ve zarar görmektedir. İş kazaları ve meslek hastalıkları üreten insan kayıplarının temel sebebidir.

İş kazaları ve meslek hastalıkları, olası can kayıpları ya da sakatlanmalar dışında, işletmede verimliliğin düşmesi ve maliyetlerin artması, tazminat ödemeleri, yüksek tedavi ve bakım giderleri ile birlikte gerek işçilere gerek işverenlere gerekse ülke ekonomisine pek çok olumsuz etkisi vardır. Bunların dışında, sorunun çözümünün insani boyutu da önleyici uygulamaların hayata geçirilmesini ve titizlikle incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle ülkemizde son yaşanan maden ve inşaatlarda yaşanan facialar sonrası iş sağlığı ve güvenliği konusunda önleyici yaklaşımlar tartışılmaya başlanmış ve gerekli tedbirlerin alınması için araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bundan yola çıkarak işletmelerde yaşanan iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı alınacak önleyici uygulamaların önemini belirtmek üzere kapsamlı bir araştırma yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

- **Çalışmanın Amacı:** Günümüz dünyasına "bilişim çağını yaşıyor" vurgusunun yapılmasındaki en büyük faktör, artık insanların yazılı veya görsel kaynak fark etmeksizin istedikleri her türlü bilgiye istedikleri her yerden ulaşabilme imkânına sahip olmasındandır. İnsanların bu sayede bilinç düzeyi gelişmekte, farkındalıkları artmaktadır. Ancak, tüm bunlara rağmen görüyoruz ki gerek iş yerlerinde gerekse de günlük yaşamlarında insanlar kendilerinden, sosyal konumlarından ve eğitim düzeylerinden beklenmeyecek hataları yapabilmektedir. Bu bağlamda iş hayatında yapılan hataların sonucu iş kazaları ve meslek hastalıkları önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak çalışmanın bu doğrultudaki ilk amacı işyerlerinde sağlıklı ve güvenli bir ortamın oluşması için yol göstermektir. Bunun dışında diğer amaçları, çalışanlara ve işverenlere çift taraflı bir kontrol mekanizması kurulmasını sağlamak amacıyla, iş kazalarını ve meslek hastalıkları konusunda dikkatlerini çekmek, yasal hak ve sorumlulukları konusunda bilgilendirmek, çalıştıkları ortamda karşı karşıya bulundukları mesleki risklere karşı alınması gerekli iş sağlığı güvenliğinde önleyici uygulamalarını gündeme taşımaktır.

- **Çalışmanın Önemi:** İş sağlığı ve güvenliği konusu, önceki zamanlara göre günümüzde daha önemli hale gelmiş, insana verilen önemin bir ölçüsü olarak görülmeye başlanmıştır. Yapılan araştırmalarda iş kazalarının doğal felaketler gibi öngörülemeyen olaylar dışında hepsinin önlenebileceği gerçeğini ortaya koymaktadır.

İşletmelerde “Önlemek ödemekten ucuzdur mantığı” ile hareket edilmesi işyerlerinde tehlike kaynaklarını ortaya çıkartıp bunlardan oluşabilecek riskleri kontrol altına alınması, oluşabilecek iş kazaları ve hastalık risklerini azaltılmasında etkili olmaktadır. Bunun için günlük çalışmaları sırasında karşılaşılabilecekleri tehlikeler ve risklere karşı çalışanların, iş güvenliği bilincini geliştirmek amacıyla uygun olarak iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. İş güvenliği uygulamaları, çalışanları, yapılan iş sırasında iş sağlığı ve güvenliğini dikkate alacak kadar yetkin kılmakta, onlara olumlu bir tutum kazandırmakta, becerilerini geliştirip bilgilerini arttırdığından oldukça önemlidir.

- **Çalışmanın Planı:** Tezin birinci bölümünde temel kavramlar; iş sağlığı ve güvenliğinin kavramının dünyadaki ve ülkemizdeki tarihsel gelişimi, iş sağlığı ve güvenliğinin kavramsal yapısı ile ilgili tanımlamalar, iş sağlığı ve güvenliğinin genel olarak amaçları ve konunun günümüzdeki öneminden bahsedilecektir.

İkinci bölümde iş sağlığı ve güvenliği açısından iş kazaları ve meslek hastalıkları anlatılmıştır. İkinci bölümün birinci ve ikinci kısmında içerisinde iş kazaları ve meslek hastalıkları tanımlanması, çeşitleri, nedenleri ve alınacak önlemler açıklanacaktır. Üçüncü kısmında ise iş kazası ve meslek hastalıklarının önlenmesinde sosyal tarafların sorumluluklarından değinilecektir.

Üçüncü bölümünde iş sağlığı ve güvenliğinde önleyici uygulamalardan bahsedilecektir. Bu kapsamda OHSAS 18001 yönetim sistemi, risk değerlendirme ve yönetimi, ergonomik yaklaşımlar ve iş sağlığı ve güvenliği organizasyonları açıklanmış, ülkemizdeki durumları irdelenecek ve önemleri açıklanacaktır.

- Kullanılan Metod ve Teknikler: Çalışma teorik bir nitelik taşımaktadır. Çalışmada tarihci metot ve kaynak taraması yönteminden faydalanılmıştır. Bu kapsamda YÖK Dökümantasyon Merkezinde konuyla ilgili tezler, konuyla ilgili basılı eserler, dergiler, internette yayınlanmış makaleler ve eserler irdelenmiştir. Aynı zamanda iş sağlığı ve güvenliği uzmanı çalışanı olarak görev yapılması nedeniyle mesleki deneyimlerden örnekler verilecektir.

- Karşılaşılan Zorluklar ve Sınırlamalar: Çalışma sırasında yeterli düzeyde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili kaynaklara ulaşılmış ve bu anlamda tez hazırlanmasında herhangi bir zorlukla karşılaşılmamıştır. Dolayısıyla, herhangi bir sınırlamaya gidilmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİNİN GELİŞİMİ, KAVRAMSAL OLARAK YAPISI, AMACI ve ÖNEMİ

1. İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ KAVRAMININ GELİŞİMİ

1.1. İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramının Dünyada Gelişimi

1.1.1. Endüstri Devri Öncesi Dönemde Gelişimi

İnsanlığın varlığını sürdürmesi ve geliştirmesi amacıyla, vahşi doğa ile mücadele etmesiyle başlayan ve giderek gelişen çalışma eylemi, insanlık tarihinin günümüze kadar gelişmesinde büyük rol oynamıştır. İnsanlar tarihleri boyunca doğa ile mücadele etmesi sırasında geliştirdikleri alet ve ekipmanlar ile hem doğayı kontrol altına almaya başlamış hem de üretim yaparak, maddi servetlerini artırmaya başlamışlardır. İnsanların doğayı kontrol altına almasıyla beraber, nüfus da artmaya başlamış bu durumla beraber insanların istek ve ihtiyaçları da artmıştır. Bunun sonucunda, sanayi devrimi ile beraber üretim artmaya başlamış, iş aletleri daha çok kullanılmaya başlanmış ve yeni üretim araçlarının gelişmeye başlamıştır.¹

İşgörenlerin sağlığı ile yapılan iş arasındaki ilişkiyle ilgili yapılan çalışmalar çok eski tarihlere dayanmaktadır. Kavramın başlangıcına ilişkin araştırmalar, köleci toplumlardan eski Roma’da gözlemlenmiştir. Eski Roma döneminde, birçok bilim insanı bu gün bile geçerli sayılabilecek öneri ve savlar ileri sürmüştür. Bunlardan en çok göze batan, Milattan Önce 370 yılında Hipokrat’ın kurşun zehirlenmesi konusunda yapmış olduğu çalışmadır. Kurşun kolonisini tanımlayan Hipokrat; çalışmalarında halsizlik, kabızlık, görme bozuklukları gibi belirtileri saptamış ve bulguların kurşun ile ilişkisini ortaya koymuştur.²

¹T. Akpınar, İş Sağlığı ve İş Güvenliği, Bursa, 2013, s.1

²A. Gençler, “İş Sağlığı ve İş Güvenliği Alanında Mevzuatımızda Bulunan Düzenlemelerden Doğan Yükümlülükler”, İş Sağlığı ve Güvenliği(İSG) Dergisi, Cilt(C.)7, Sayı(S.)35, Ankara, 2007, s.16

Bilimsel olarak ilk kez 17.yüzyılda İtalya’da iş sağlığının babası olan Ramazzini tarafından ele alınmış ve hastalıkların iş şartlarından oluştuğu tezi ortaya koymuştur. 1713 yılında yayınladığı “De Morbis Artificum Diatriba” isimli kitabında iş kazalarını önlemek için, işyerlerinde koruyucu güvenlik önlemlerinin alınmasını önermiştir. Ramazzini hastalıkların kişinin işi ile ilişkili oluştuğunu savunmuş; ayrıca doktorlara hastalarının mesleğini sormalarını öğütlemiştir.³

1.1.2. Endüstri Devri ve Sonraki Dönemlerde Gelişimi

İnsanlığın bu gün sahip olduğu iktisadi gelişmişlik düzeyinin geçmişi hiç kuşku yok ki sanayi devrimine dayanmaktadır. Sanayi devrimi ile birlikte dünya hızlı bir gelişme göstermiştir. Ancak, bu gelişim emeğin ve alın terinin sömürülmesi sorununu, emek-sermaye çatışmasını da beraberinde getirmiştir. Bu yaklaşım uzun bir süre hâkim olmuştur.

Makine çağının başlaması ile sanayi gelişmiş, değişik iş alanları ve sanatlar ortaya çıkmıştır. Bu zamanda daha kalabalık gruplar halinde çalışılmaya başlanmış ve hızla gelişen iş hayatı ile iş kazaların da ortaya çıkması sürpriz olmamıştır. Bu dönemde kullanılan makinelerden kaynaklanan zarar ve tehlikeler, kötü çalışma ve ortam koşulları arka planda bırakılmış ve sadece üretime odaklanılmış olması iş kazalarının artmasına neden olmuştur.⁴

Makinelerin büyük ölçüde insan gücünün yerini aldığı sanayi devrimi sonrası üretimin hızını artırmak ve maliyetini düşürmek için giderek artan uzun çalışma saatleri, düşük ücretler kullanılan sağlıksız kimyasal maddeler ve güvensiz ortam koşulları çalışma yaşamının niteliğinin bozulmasına neden olmuştur. İş yerlerinde sağlık ve güvenlik yönünden önlem alınmaması, deneyimsiz çalışanlara eğitim verilmeden işe başlatılması gibi nedenlerle işçiler yaşamını yitirmiş, işgörenlerin sağlığı bozulmuş ve meslek hastalıklarına yakalanmalarına neden olmuştur.⁵

³ T. Öztürk, “İş Sağlığı ve Güvenliğine Genel Bir Bakış”, Mühendis ve Makine Dergisi, C.49,S.579,2008, Ankara, s.23

⁴ Öztürk, s.23

⁵ Makina Mühendisleri Odası(MMO), İşçi Sağlığı ve Güvenliği Oda Raporu, Ankara, 2014, s.7;
http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/0352ce4f77227b3_ek.pdf (08.07.2014)

İnsanlık onuru ile ilişkilendirilemeyen, endüstri devri döneminin yarattığı, kötü çalışma şartlarını düzeltmek amacıyla toplumsal mekanizmalar ve aydınların hareketleriyle; iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili uluslararası hukuk kurallarının oluşturulması, sözleşmeler çıkarılması ve yaptırımların uygulanması konusunda çeşitli organizasyonlarda bulunmuşlardır. İşverenlerin ne pahasına olursa olsun kazanma ve kalkınma anlayışına karşı, hak arama mücadelesinin güçlenmesine de zemin hazırlamıştır. Verilen bu mücadeleler sonunda, demokrasi ve insan hakları gibi evrensel değerler her alanda olduğu gibi çalışma yaşamında da kendisini göstermeye başlamıştır.

Endüstri devri sırasında yaşanan bu ürkütücü tablo sonrası işgörenlerin sağlığı korumak ve iş güvenliğini sağlamak amacıyla Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri(ABD)’nde birçok yasal, tıbbi ve teknik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Başlangıçta İngiltere’de meydana gelen gelişmeler de, 1802 yılında çıkarılan “Çırakların Sağlığı ve Morali Yasası” iş sağlığı ve güvenliği alanında çıkarılan ilk yasa olup, çalışma saatini 12 saat olarak sınırlandırılmasını sağlamış, çalışmaların çocuk işçilerin eğitimini engellememesi ve ücret konuları yer almıştır.⁶

İngiltere’ de hızla gelişen sanayi ve bu sanayinin ortaya çıkardığı kötü etmenlerden kurtulmak için devlet alınması gereken önlemlere 1833 yılında çıkarılan “Fabrikalar Yasası” ile devam etmiştir. Bu yasa ile çalışma süresi 10 saate indirilmiş, 9 yaşının altındaki çocukların çalışması ve 18 yaşının altında olan genç işçilerin de gece çalışmaları yasaklanmıştır. 1842 yılında çıkarılan yasa ile kadın ve çocukların madenlerde çalıştırılması yasaklanmıştır. 1844 yılında endüstri faaliyeti gösteren işyerlerine işyeri hekimi bulundurulması zorunluluğu getirilmiştir. Avrupa’nın diğer ülkeleri ve ABD’de aynı zaman diliminde benzer uygulamalar yapılmaya başlanmıştır. İş kazalarına uğrayanlara tazminat ödemesi ilk olarak 1885 yılında Almanya’ da uygulanmaya başlamış ve kısa zamanda tüm Avrupa’da ve ABD’de yaygınlaşmıştır.⁷

⁶ N. Bilir, İş Sağlığı ve Güvenliği, Ankara, 2004 s.11

⁷ A. Yiğit, İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı, Bursa, 2005, s.3

Dünyada yaşanan büyük savaşları sonrası klasik liberal devlet akımı yerini sosyal devlet akımına bırakmış ve sosyal güvenlik ilkeleri yaygınlaşmasıyla çeşitli sigorta kurumları kurulmuş ve iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası uygulanmaya başlanmıştır. Dünyadaki meslek hastalıkları ve iş kazalarını engellemeye yönelik çalışmalarda sendikaların katkıları yanında, 1919 yılında versay barış anlaşması sonrası faaliyete başlayan Uluslararası Çalışma Örgütü(ILO) Milletler Cemiyetine bağlı olarak faaliyetlerde bulunmuş ve 1946 yılında Birleşmiş Milletlerin uzmanlık kuruluşu haline gelmiştir.⁸ILO'nun en önemli çalışma alanlarından biri çalışma yaşamı ve sosyal koşullarla ilgili standartları oluşturmaktır. ILO, “uygun iş, güvenli iş olmalıdır ve bu amaca ulaşmak için daha fazla yol alınması gereklidir” sloganını benimsemektedir. Bu güne kadar oluşturduğu çok sayıda uluslararası sözleşme ve tavsiye kararlarının 70 tanesi iş sağlığı ve güvenliği ile ilgilidir.⁹

Çalışma koşullarının iyileştirilmesi konusu 215 milyon çalışanın bulunduğu Avrupa Birliği'nin(AB) temel hedeflerinden biridir. İş sağlığı ve güvenliği olgusu AB içerisinde, seksenli yıllarda gelişmeye başlamıştır. 1989 çıkarılan 89/391/EEC sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Direktifi, iş sağlığı ve güvenliği alanında çerçeve direktif olarak kabul edilmesiyle ve bu çerçeve direktife dayanarak, günümüzde bireysel direktif çıkarılmasına hâlen devam edilmektedir.¹⁰

1.2. İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramının Türkiye’de Gelişimi

1.2.1. Osmanlı Devleti Dönemi Gelişimi

Tarihsel gelişme bakıldığında, ülkemizde de dünya örneklerinde benzer bir şekilde iş sağlığı ve güvenliği konusunun ilk olarak kömür madenciliği alanında ortaya çıktığı görülmektedir. Osmanlı Devleti döneminde madencilik her zaman önemli bir iş kolu olmuş, sanayileşme akımıyla beraber özellikle de gerileme döneminin yaşandığı dönemde daha çok önem kazanmıştır.

⁸ MMO, İşçi Sağlığı ve Güvenliği Oda Raporu, Ankara, 2014, s.9;

http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/0352ce4f77227b3_ek.pdf (08.07.2014)

⁹ Öztürk, s.23

¹⁰ S. Ovacıklı- T. Pekiner, AB İş Sağlığı ve Güvenliği(Ed. F. Aydın), Ankara,2014, s.20

Ülkemizde ilk sanayileşme çabaları Osmanlı Devleti'nde gerileme yıllarında Avrupa'nın özellikle de müttefik bir devlet olan Almanya'nın etkisinde kalınarak Tanzimat dönemiyle başlamıştır. Bu dönemde fabrikalarda enerji kaynağının buhar teknolojisinin kullanılmasından dolayı kömür madenlerinde çalışan işçi sayısının artmasına bağlı olarak da; işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunları da çıkmaya başlamıştır. Madencilik sektöründe yaşanan iş sağlığı ve güvenliği sorunları Dilaver Paşa Nizamnamesi ve Maadin Nizamnamesi gibi yasaların çıkmasını sağlamıştır.¹¹

Dilaver Paşa Nizamnamesi daha çok üretimin artırılmasına yönelik olmasına rağmen; iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili ilk yasal belge olma açısından önemlidir. Maadin Nizamnamesi ise iş güvenliğini ilgilendiren önemli hükümler getirmiş ve işverene iş kazaları oluşmaması için gerekli önlemleri almayı zorunlu kılmıştır. Bu nizamname öncekine göre daha geliştirilmiş ve daha sosyal şartları içeren bir yasa olmuştur.¹²

1.2.2. Cumhuriyet Dönemi ve Sonrası Gelişimi

Cumhuriyet ilk dönemleri irdelendiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulduğu tarihten itibaren çalışanların sağlığı ve güvenliği olgusu gündeme gelmiş ve çeşitli yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Kronolojik bir sıralamayla irdelediğimizde Milli mücadelenin hat safhaya ulaştığı bir dönemde, 10 Eylül 1921 tarihinde Sakarya Savaşı sırasında çıkarılan 151 sayılı "Ereğli Havza-i Fahmiyesi" iş güvenliği ve işçi sağlığı ile çıkarılan ilk kanundur. Zamanına göre son derece modern hükümlerle donatılmış olan yasada; kömür ocaklarında çalışma yaşının on sekiz yaş olarak tespit edilmiş, günlük çalışma süresi sekiz saat ve iş kazası halinde tazminat ve ceza gibi yaptırımlara ilişkin hükümlere yer verilmiştir. 1924 yılında çıkarılan 394 sayılı kanun çalışanlara hafta sonu tatilini getirmiştir. 1926 yılında çıkarılan 818 sayılı Borçlar Kanunun da iş kazası ve meslek hastalığı sonrası oluşacak cezai yaptırımlar yasalaşmıştır.¹³

¹¹ Yiğit, s.4

¹² Öztürk, s.24

¹³ H. Altınel, İş Sağlığı ve İş Güvenliği, Ankara, 2011, s.165

Türkiye de iş yasasının bulunmaması nedeniyle iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili hükümler taşıyan Umumi Hıfzıssıhha Yasası ve Belediyeler Yasası 1930 yılında yürürlüğe konmuştur. Bu yasa ile çocukların çalışma hayatına başlama yaşı 12 olarak belirlenmiş, işyerlerinde iş yeri doktoru çalıştırılmasına ve büyüklük durumuna göre işyerinde revir kurulmasına ilişkin kuralları beraberinde getirmiştir.¹⁴

Modernleşmenin temelini atıldığı Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kuşkusuz çıkarılan en önemli kanun 1937 yılında yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Kanunu olmuştur. Bu kanunla beraber ilk kez işçi sağlığı ve iş güvenliği taslak halinde düzenli ve sistemli bir şekilde irdelenmiştir. Bu kanuna dayanılarak sonrasında çok sayıda tüzük çıkarılmıştır. 1945 yılında İşçi Sigortaları Kurumu ve 1946 yılında Çalışma Bakanlığı'nın kurulması, 1950 yılında Sanayi ve Ticarette İş Teftişi hakkında 81 numaralı İLO sözleşmesinin yasalaştırılması yine bu dönemin önemli uygulamaları ve düzenlemeleri olmuştur¹⁵

Sanayileşmenin daha yoğun yaşandığı, siyasi karışıklıkların olduğu soğuk savaş yıllarında ülkemizde, 3008 sayılı İş Kanunun toplumsal ve ekonomik anlamda yapılan reformların yapısındaki gelişmelere adapte olamaması, kapsamının sınırlı olması gibi nedenlerle 1967 yılında 931 sayılı İş Kanunu yürürlüğe girmiştir. 931 sayılı İş kanunu TBMM'de yapılan şekil hataları nedeniyle üç yılı aşkın bir süre yürürlükte kaldıktan sonra Anayasa Mahkemesi kararı ile biçim yönünden tümüyle iptal edilmiştir. Bunun sonucunda, 931 sayılı İş Kanunun çok benzeri olan ve köklü bir değişiklik gerektirmeyen 1475 sayılı İş Kanunu 1971 yılında aynı hükümlerle yürürlüğe girmiştir. Batı'da yaklaşık iki yüz yıldır yaşanan endüstri devrinin bir nebze olsun yakalanabilmesi için, sanayileşme akımının ve yatırımların sürdüğü yetmişli, seksenli ve doksanlı yıllarda, 1475 sayılı İş kanunu çıkarılan tüzük ve yönetmelikler ile iş güvenliği ve işçi sağlığı alanının gereksinimlerine ve uygulanmasına belli ölçüde cevap vermiştir.¹⁶

¹⁴ Öztürk, s.25

¹⁵MMO, İşçi Sağlığı ve Güvenliği Oda Raporu, Ankara, 2014, s.13;

http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/0352ce4f77227b3_ek.pdf (08.07.2014)

¹⁶ Akpınar, s.14

Ülkemizin AB'nin Aralık-1999'daki zirvesinde, Türkiye'ye adaylık süreci için müzakerelerin başlatılması kararının çıkmasıyla birlikte iş kazaları ve meslek hastalıkları bir olgu olarak kabul edilmeye başlanmıştır. 2003 yılında 4857 sayılı İş Kanunu çıkarılmıştır. Bu Kanunun iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili hükümleri, birkaç madde dışında aynen 1475 sayılı İş Kanunundan aktarılmıştır. Yönetmelikler AB 89/391/EEC sayılı çerçeve direktifine ve diğer bireysel direktiflere göre uyumlaştırılmıştır. 2003 yılında çıkarılan yeni İş Kanunu ile birlikte sadece mevzuattaki yaklaşım değil aynı zamanda iş güvenliğine bakış tarzı değişmiştir. 1475 sayılı kanunda “İşçi Sağlığı ve İş güvenliği” olan yaklaşım 4857 sayılı kanunla “İş Sağlığı ve Güvenliği” olmuştur. 4857 sayılı kanunun koymuş olduğu felsefenin karşılığını bulamaması sorunlara yol açmıştır. Bu durum sonucunda 4857 sayılı İş Kanunun ilk beş bölümü yürürlükten kaldırılıp yerine 2012 yılında yayınlanan ve 2013 yılında yürürlüğe giren 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu yürürlüğe girmiştir.¹⁷

İşyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için devlet, işveren ve işçi kesimlerinin görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenleyen 6331 sayılı kanun, özellikle iş sağlığı ve güvenliği hizmetleri ve kapsam alanlarında önemli değişiklikler içermektedir. Yeni kanun ile işveren yükümlülükleri ve yaptırımlar ağırlaştırılmakta, iş güvenliği uzmanı ve iş yeri hekimi çalıştırma zorunluluğu için aranan 50 işçi kriteri kaldırılmakta, risk değerlendirilmesi, işin durdurulması, işçinin çalışmaktan kaçınması gibi konular yeniden düzenlenmekte, Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği konseyi yasal statüye kavuşturulmaktadır. Kanun ayrıca risk değerlendirmesi, acil durum eylem planları ve büyük endüstriyel kazalar gibi daha önce yasal düzeyde yeterinde düzenlenmemiş bazı konulara da yenilikler getirmiştir.¹⁸ İş sağlığı ve güvenliği alanının özel bir kanun ile düzenlenmesi olumlu bir adım olmakla birlikte sağlıklı ve güvenli çalışma ortamlarının oluşturulması sadece yasal düzenlemeler ile mümkün olmadığı ülkemizde her geçen gün artan iş kazaları ve meslek hastalıklarının sonuçları göstermektedir.

¹⁷ G. Kürklü-G. Görhan, “Mevzuatta Yapılan Yeni Değişikliklerle Yüksekte Çalışmalarda İş Sağlığı ve Güvenliği”, Ulusal Çatı ve Cephe Sempozyumu, İstanbul, 2014, s.2

¹⁸ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, İş Sağlığı ve Güvenliği Çalışma Raporu, Ankara, 2013, s.230; http://tisk.org.tr/tr/tisk_yayinlari.php (20.09.2014)

2. İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİNİN KAVRAMSAL YAPISI

2.1. Genel Olarak İş Sağlığı ve Güvenliği

Son yıllarda yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler ülkelerin kalkınmasına ve refah seviyelerini yükseltmesinde önemli bir aktör olmuştur. Ancak, üretim teknolojilerindeki bu değişim, sadece çalışma ilişkilerini değiştirmekte kalmamış, üretim alanlarında karşılaşılan geleneksel sağlık ve güvenlik sorunlarına yeni risk ve tehditlerin eklenmesini sağlamıştır. Özellikle iş görülen ortamlarda çeşitli makine ve cihazların çok sayıda kullanılması, kazalar ve hastalıklarda da hızlı bir artışa neden olmasıyla beraber iş sağlığı ve güvenliği (İSG) önemli bir inceleme konusu olmuştur.

İş sağlığı ve güvenliğinin günümüzdeki durumu incelendiğinde vahim bir tablo ile karşılaşılmaktadır. İLO verilerine göre iş kazaları ve meslek hastalıkları dünyada hızla artmaktadır. İLO bunun nedenini “hızlı kalkınma ve küreselleşmenin getirdiği rekabetçi baskı politikaları” olarak açıklamıştır. İLO araştırmalarına göre dünyada bu gün itibariyle her 15 saniyede bir işçi, günde 6300 işçi, iş kazası ya da mesleki hastalık sonucu ölmektedir. Dünyada 3 milyar insan gücünün olduğu ve her yıl 2,3 milyondan fazla insanın iş kazası ya da meslek hastalığından dolayı hayatlarını kaybettiği tespit edilmiştir. Günümüzün yaşam perspektifinde, bu durum insanın odak noktası olduğu ekonomik, siyasal ve sosyal bir ortam oluşmasını tehdit etmektedir.¹⁹

Sanayileşme ve kalkınmanın bedeli bu veriler incelendiğinde; iş kazası ve meslek hastalıklarını azaltması için teknik ve sağlık önlemlerinin yanında ergonomik, çevresel, ekonomik önlemlerin de alınması gerektiği ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Böylece, işin görülmesi sırasında çalışma ortamındaki çeşitli etmenler nedeniyle oluşan iş kazaları ve meslek hastalıklarının artması diğer yandan kültür düzeyinin yükselmesi, işletmelerde çeşitli araştırmalar yapılmasına ve sonuçta insanın en kutsal hakkı olan yaşama hakkının, çalışma hayatındaki karşılığı olan, iş sağlığı ve güvenliği kavramı ortaya çıkmasına yol açmıştır.

¹⁹İLO, İş Sağlığı ve Güvenliği; <http://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/lang--de/index.htm>(01.08.2014)

Endüstrinin son yıllar yeni metotların uygulanması, üretimde kullanılan yöntemlerin genişlemesi, karmaşılaşması yeni risk ve tehlikelerin oluşmasını tetiklemiştir. İşgörenlerin üretim üzerindeki güvenliğinin azalması özellikle iş kazaları ve meslek hastalıkları çok boyutlu ve geniş bir etki alanı yaratmasının ciddi bir sorun oluşturmasıyla, günümüzde iş sağlığı ve güvenliğinin teknik bir bilim dalı haline gelmesini sağlamıştır. İş sağlığı ve güvenliği kendi içinde bir bilim dalı olsa da, tıp, mühendislik ve sosyal bilimler gibi bilimsel yöntemlerden destek görerek çok bilimli bir ekseninde yer almaktadır.²⁰ İşçinin fizyolojik ve ruhsal yapısına uymayan işlerde çalıştırılmaması, sağlık açısından periyodik kontrollü muayene ve olası kaza ve hastalık sonrası tedavi süreçleri tıp biliminin işidir ve bu yönüyle iş sağlığı ve güvenliği tıp bilimini içermektedir.²¹

Mühendislik bilimlerinde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgisi dolaylı ve doğrudan olmak üzere iki çeşit katkısı vardır. Dolaylı katkılara, yangına yönelik önlemler, vinç gibi kaldırma araçlarının, basınçlı kapların, elektrik sistemlerinin periyodik bakımı örnek verilebilir. Doğrudan katkıya ise ortam gürültü, ses ölçümleri, iş yeri ortamına yönelik toplu önlemler verilebilir. Sosyal bilimler ise; Hukuktan, sosyal güvenliğe, psikolojiden, antropolojiye ve sosyolojiye birçok bilim dalını içermektedir.²²

İş sağlığı ve güvenliğinin çok karakterli bilim olması nedeniyle iş sağlığı ve güvenliği konusunda kavramsal olarak bir gelişmenin olması kaçınılmazdır. Kavramsal olarak iş sağlığı ve güvenliği öğretide çok fazla tanımlama yapılmıştır. Bir tanıma göre iş sağlığı ve güvenliği; iş yerinde işin yürütülmesi sırasında çeşitli sebeplerden kaynaklanan; sağlığa zarar verebilecek tehlike ve risklerden çalışanları korunmak ve etkisini minimize etmek; tesislerin, üretimin güvenliği sağlamak ve verimliliği artırmak için yapılan amacıyla yapılan metotlu ve bilimsel çalışmalardır.²³

²⁰ D. Baybora, İş Sağlığı ve Güvenliğine Genel Bakış: İş Sağlığı ve Güvenliği (Ed. D. Baybora), Eskişehir, 2012, s.13

²¹ E. Akyiğit, İş Hukuku, Ankara, 2010, s.249

²² A. Yıldız-B. Tekin-A. Odman, “İşçilerin Sağlığı ve Güvenliği İşverenin İnsafına Emanet”, Mühendis ve Makine Dergisi, C.49, S.579, Ankara, 2008, s.20

²³ E. Evran “ İş sağlığı ve Güvenliği Nedir? Neden Önemlidir?”, Yangın ve Güvenlik Dergisi, C.13, S.109, İstanbul, 2007, s.54

Yine başka bir tanıtımda; İş kazaları ve meslek hastalıklarını, yangınları ve sanayileşme hastalığı denilen insan bunalımlarını ortadan kaldırmak ya da azaltma için yapılan çalışmaların tümüne iş sağlığı ve güvenliği denmiştir.²⁴ Terminolojiden uzak bir tanım yapmak gerekirse iş sağlığı ve güvenliği; çalışanların sağlıklı bir şekilde çıktıkları evlerine, işten sonra yine sağlıklı dönmeleri için yapılan; eğitimler, risk değerlendirmeleri gibi İSG mevzuatlarındaki faaliyetleri kapsayan bilimsel metotlu çalışmalardır.

Çalışma ortamında kullanılan makinalar, üretim teknolojileri, ergonomik koşullar, işletmenin organizasyon yapısı, uygulanan iş sağlığı ve güvenliği politikası, ücretler, çalışma saatleri, sosyal hizmetleri, işgörenlerin eğitim seviyesi, yaş durumu, işyerinin coğrafi özellikleri, fiziksel ortamı (aydınlatma, gürültü, ısı, havalandırma vb.) gibi birçok sayısız faktör iş sağlığı ve güvenliğinin kapsamı içerisinde yer alır. Bu faktörlerin her biri teker teker iş sağlığı ve güvenliğinde alınacak tedbirler açısından önem arz etmektedir.²⁵

İş sağlığı ve güvenliği iki farklı kavramdan oluşmuş gibi görünse ve günlük hayatta da ayrı ayrı ele alınıp, irdelense de bu iki kavram birbirinden ayrılmayan bir elmanın yarısı gibidir. Sağlık konusunda gerekli önlemler alınmaz ve müdahaleler yapılmazsa işgörenler mesleki rahatsızlıklar yaşar ve iyilik hallerini kaybederler. İş güvenliği tedbirlerinin alınmaması halinde ise işçiler ortam koşullarından kaynaklanan sorunlardan dolayı kazaya uğrayabilir, vücut bütünlüğünde arıza ve kayıplar yaşayabilirler. Bu yüzden, sağlık ve güvenlik birbiriyle sürekli paylaşım halinde olan iki önemli kavramdır. Bu iki kavramın ayrılması ve ayrı ayrı değerlendirilmesi ise alınacak tedbirlerin değerlendirilmesi ve yapılacak araştırmalar noktasında fayda sağlar.²⁶

²⁴ M. Taşkın, İş Güvenliği, Ankara, 1991, s.5

²⁵ F. Yılmaz, AB ve Türkiye’ de İş Sağlığı ve Güvenliği: Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği Kurullarının Etkinlik Düzeyinin Ölçülmesi, İstanbul Üniversitesi (İÜ), Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE), Yayınlanmamış Doktora Tezi (YDT), İstanbul, 2009, s.9

²⁶ L. Kılıç, İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğini Sağlama Hükümlülüğü ve Sorumluluğu, Ankara, 2006, s.20

2.2. İş Sağlığı Kavramı

İnsanların en değerli niteliği olan sağlık; tıbbın ötesine geçerek günümüz koşullarında sadece biyolojik ve fiziksel faktörlerden oluşan bir hastalık olarak değil, çok daha geniş olarak sosyal, ekonomik, çevresel ve kültürel faktörlere bağlı olarak da şekillenmektedir. Yirmi birinci yüzyılın sağlık anlayışı, bireyi sosyal çevresi ile bütün olarak ele almakta ve sağlığı etkileyen etmenlere karşı çok boyutlu bir anlayış getirmektedir. Bu kapsamda Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'ne göre sağlık; yalnızca hastalık ya da sakatlıkların değil, bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımın çağdaşlık ilkesiyle bağdaşmasının en önemli özelliği; "herkese sağlık" anlayışını benimsemesi ve sağlığın doğuştan gelen bir hak olarak tanımlanmasıdır.²⁷

Sağlık sorununu çözememiş toplumlar, sağlıksız olmanın olumsuz sonuçları ile karşı karşıyadırlar. Bu olumsuz koşullar ülkelerin çalışma koşullarından ekonomiye kadar her alanda kendini gösterebilmektedir. Aynı zamanda, ruh ve beden sağlığı yerinde olmayan bir kimse, ülkesine, ailesine ve çalıştığı işyerine faydalı olması beklenmez. Bu yüzden, ülkelerin her zaman en önemli ve güncel olan konularından biri de işçi sağlığını koruması ve geliştirecek faaliyetlerde bulunması olmaktadır.²⁸

Toplumsal sağlık anlayışı içerisinde işçi sağlığının korunmasının ve geliştirilmesinin içinde önemli bir yere sahiptir. Bunun nedeni kuşkusuz işçi sınıfının toplumun en önemli yapı taşı olması ve en örgütlü kesimini oluşturmasıdır. Aynı zamanda, sağlıklı bir kişi, sağlıklı bir iş yeri ortamında kuşkusuz daha verimli olacaktır. İş yerinin sağlıksız olması çeşitli hastalıkların oluşmasına neden olur.²⁹ İşçi sağlığı endüstrileşme ile birlikte ortaya çıkan ve küreselleşme sürecinde kimlik değiştirmeye çalışan önemi her geçen gün daha da artan bir sağlık sistemidir. Sistemin hedefinde kuşkusuz iş kazaları ve meslek hastalıklarını önlemek yatmaktadır.

²⁷ T. Demirbilek, İş Güvenliği Kültürü, İstanbul, 2005, s.7

²⁸ Taşkın, s.4

²⁹ Demirbilek, s.9

İş Sağlığı, kavram olarak işgörenlerin çalışma yaşamında bulunan kimyasal, fiziksel, biyolojik, psikososyal risk etmenlerinden ve araç-gereçlerden doğabilecek tehlikelerden arındırılmış veya minimize edilmiş bir iş çevresinde tam bir iyilik halinde, huzurlu bir biçimde yaşayabilmesini anlatır. İşçi sağlığı açısından da tam bir iyilik halinde olunması gereklidir. Bu bakımdan, beden sağlığının yanı sıra işçinin sanayi hastalığı denilen ruhsal ve sosyal bunalımları da iş sağlığının kapsamı içinde yer alır.³⁰

Uluslararası örgütler iş sağlığı tanımlamalarında tüm çalışanları aynı kefeye koymaktadırlar. WHO ve ILO'nun tanımına göre iş sağlığı “Tüm çalışanların bedensel, ruhsal ve toplumsal sağlık ile refahlarını en üst seviyeye çıkarılması ve bu durumun sürdürülebilir kılınması için; iş yeri ortam şartlarının, çevrenin ve üretilen malların neden olduğu, çalışanları yaralanma ve kazalara maruz bırakacak risk faktörlerinin ortadan kaldırılması” olarak tanımlanmıştır.”³¹ Çalışanların bedensel ve ruhsal özelliklerine uygun işlere yerleştirilmesi yani çalışanın işe ve işin çalışana ayak uydurması için yapılan çalışmalar iş sağlığının temel hedefleridir.

İşgören nüfusun sağlığını, iş konseptini, örgütlenmesini ve çevresinin sürekli iyileştirilmesini, çalışanların sağlık için verilen eğitim ve uygulamalara etkin katılımı ve işgörenlerin kişisel gelişimini desteklemeyi amaçlayan iş sağlığı, sağlık personelleri tarafından yönlendirilen bir etkinliktir. İş sağlığı, Halk sağlığı içinde doğmuş ama özellikleri ve farklı koşulları nedeniyle ayrı bir bilim dalına dönmüştür. İş sağlığı WHO'nun yirmi birinci yüzyılda dünya ve Avrupa için belirlediği “Herkesin Sağlık” stratejilerinde ön görülen toplum sağlığı amaçlarına ulaşılmasında önemli bir etken olarak kabul edilmektedir.³² İş sağlığının gelişimi ve daha etkin olması için yalnızca teknik ve bilimsel bir altyapı olmayıp, kültürel bir nedensellik bağda kurulmalıdır. İşgörenlerin sağlığının geliştirilmesi ve çözüm yolları bulunmasında başarı sağlanması için sadece hukuki yaptırımlar ve denetimlerin yapılması değil, çalışanların da süreçlere dâhil edilmesi gerekmektedir.

³⁰ M. Demircioğlu- T. Centel, İş Hukuku, İstanbul, 1988, s.82

³¹ Demirbilek, s.9

³² G. Ofluoğlu- F. Cihan, “ İşletmelerde Çağdaş Sağlık Yönetimi İçin; İş Sağlığı, İşyeri Hekimliği ve İşyeri Hemşireliği”, Kamu- İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C.6, S.2, Ankara, 2001, s.29

2.3. İş Güvenliği

İnsanın önemsenmediği, yaşamın ve sağlığın ihmal edildiği, temel hakların kolayca yedeğe alındığı bir ortamda güvenlik kavramından söz edilmesi mümkün değildir. Günümüzün en çok konuşulan konularından biri olan ve kavramsal olarak birçok tanımı içeren güvenlik sözcüğü genel olarak “emniyet içinde olma” anlamına gelmektedir. Yine başka bir tanımda güvenlik kavramı; riskleri kabul edilebilir düzeye çekip; iş kazasına, meslek hastalığına, teçhizat ya da mal-mülk zararına yol açabilecek koşullardan uzak durulması olarak tanımlanmıştır.³³

Ülkeler ve toplumlar refah seviyelerini yükseltmek ve insanlığa daha iyi hizmet vermek için mutlaka iyi bir güvenlik politikası oluşturmalıdır. Güvenlik politikaları içinde, kuşkusuz en önem arz eden konulardan biri de toplumların en büyük gücü olan iş gücü sermayesinin güvenliğidir. İş güvenliği kavramı, çalışanların üretim tesisi ve hizmet alanlarındaki yürüttükleri iş sırasında, ortamda bulunan fiziksel ve kimyasal etmenlerin; üretim araçlarının tehlikelerine, kullanılan ham ve yardımcı maddelerin çeşitli bedensel ve ruhsal zararlı etkilerine maruz kalmaları için yapılan teknik, hukuki ve tıbbi önlemlere yönelik metotlu çalışmalara denir.³⁴

Bu tanımdan anlaşıldığı gibi, iş güvenliği işgörenin faaliyette bulunduğu iş ortamında teknik özellikli risklere karşı korunmasını ifade eder. Buna bağlı olarak işyerinde kullanılan makine, donanım, bütün araç gereç ve madde kullanımı gibi teknik düzenin yarattığı birçok risk vardır. Bu risklerin tespiti için önleyici yaklaşımlarda bulunulması ve iyi teknik dizayn ve nitelikli bir organizasyon oluşturulması için metotlu çalışmaların yapılması gerekir. Bu metotlar sadece işgörenlerin kaza ve hastalıklara karşı korunmasını değil, kaza ve hastalığa yol açan ortamlarının da ortadan kaldırılmasına ilişkin çalışmaları; yani işletme güvenliği ve üretim güvenliğini de kapsamaktadır.³⁵

³³ Demirbilek, s.4

³⁴ E. Altundaş “Demiryolu İşçilerinin Çalışma Koşullarından Kaynaklanan Sağlık Sorunları” , Türk Tabipleri Birliği (TTB) Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, C.10, S.37, Ankara, 2010, s.36

³⁵ Kılıç, s.19

İşletmelerdeki iş güvenliği, bir işin başlangıç noktası sayılan resim atölyesindeki resim masasından başlar, işin tamamlanıp, teslimine kadar bütün safhalarında önemini korur. Bu sırada iş yerinden bulunan bütün çalışanları, makinaları, araç, gereç, bina, bina eklentileri ve çevresini kapsama alanı içine alır. Çünkü, bunların hepsinin ayrı ayrı iş kazası ve meslek hastalığı oluşturma tehlikesi ve riskleri vardır.³⁶ Bu risklerin teknik açıdan ele alınıp gerekli risk analizleri ve hukuksal gereklilikleri yerine getirmek tüm işverenlerin sorumluluğundadır.

Literatürde iş güvenliği kavramı, irdelendiğinde çoğu zaman iş sağlığını da kapsayacak şekilde iş sağlığı ve iş güvenliği kavramının yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu konuda, iş sağlığı, sağlıklı bir yaşam için gerekli sağlık kurallarını içerirken, iş güvenliği, daha çok, işçinin yaşamına ve vücut bütünlüğüne yönelik teknik risklerin ortadan kaldırılmasını ele alır. Bununla birlikte, İş sağlığı ile iş güvenliği kavramları, birbirinde kolayca ayırt edilemeyen, birlikte hareket eden bir bütüncül yaklaşım olarak ele alınmaktadır.³⁷

2.4. Dar Anlamda İş Sağlığı ve Güvenliği

İş sağlığı ve güvenliği konusunda yapılan çalışmalarda dar anlamda iş sağlığı ve güvenliği; sadece işin yürütüldüğü ortamda ve işin yapıldığı esnada oluşabilecek tehlike ve risklerden, işgörenlerin tam iyilik halinin yani fiziksel ve ruhsal sağlığının korunmasını ifade eder. Dar anlamda iş sağlığı ve güvenliği incelendiğinde, iş yeri ortamında bulunan teknik donanımlar ve çalışma koşullarından kaynaklanan çeşitli riskler nedeni ile çalışanın fiziksel ve ruhsal sağlık problemleriyle karşılaşp, iş kazası ve meslek hastalıkları geçirmesini engellemek için yapılan metotlu çalışmalar bakımından geniş bir içeriği vardır.³⁸ Tanımdan da anlaşılacağı üzere iş sağlığı ve güvenliği dar kapsamda, işin yapılması sırasında sadece işyeri ortamından kaynaklanan işçilerin maruz kaldığı sağlık sorunlarını ve mesleki risklerin ortadan kaldırılması ile ilgilenen bir bilim dalıdır.

³⁶ Taşkın, s.6

³⁷ Demircioğlu-Centel, s.83

³⁸ Akyiğit, s.248

Ülkemizdeki iş sağlığı ve güvenliği kanununda yapılan incelemelerde, kanunun düzenlemelerinde genellikle buz doğanın görünen kısmı önemsenmiş yani işçiyi işyerinde olan kazalardan ve meslek hastalıklarından korumaya yönelik teknik iş sağlığı ve güvenliği hükümlerini içermektedir. İş sağlığı ve güvenliği kanunun da buz dağının görünmeyen kısımlarına inildikçe ise, özellikle iş yerlerinde yapılan psikolojik tacizler ve işçinin ruhsal sağlığını bozabilecek etmenler, sosyal çevresini koruyacak önlemleri içermediğinden AB ve gelişmiş olan ülkelerin mevzuatında göre dar kapsamdadır.³⁹

2.5. Geniş Anlamda İş Sağlığı ve Güvenliği

İş sağlığı ve güvenliği denildiğinde karşımıza çok bilimli ve çok yönlü bir alan çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar ve yürütülen bilimsel çalışmalar, iş kazalarına ve meslek hastalıklarına yol açan etmenlerin sadece iş ortamını ilgilendirmedeği ortaya koymaya başlamıştır. Geline nokta hem çalışanların sağlığının hem de işletmenin, yani üretimin güvenliğinin sağlanması için çevrenin korunmasının da çok kritik bir öneme sahip olduğu anlaşılmıştır.

Çevreden gelebilecek risk ve tehditlerin de çalışanların sağlığı ve güvenliğini tehlikeye atabileceğinin anlaşılması üzerine, iş sağlığı ve güvenliğine bakış açısında da değişim olmuştur.⁴⁰ Bu kapsamda geniş anlamda ele alınan iş sağlığı ve güvenliği kavramı; işçinin işyeri ile sınırlı sağlık ve emniyet tedbirlerinin yeterli koruma sağlayamayacağını kabul ederken, işçinin sağlığını, güvenliğini etkileyen, ilgilendiren ve iş yeri dışından kaynaklanan riskleri de içeriğine dahil eden bir kavramdır.⁴¹ Geniş anlamda iş sağlığı ve güvenliği görüldüğü gibi işletmenin gerçekleştirdiği faaliyetlerden etkilenen tüm insanların (çalışanlar, alt yüklenici çalışanlar, ziyaretçiler, müşteriler, işyeri çevresinde yaşayan insanlar) sağlığına ve güvenliğine etki eden faktörleri ve koşulları inceleyen bir bilim dalıdır.

³⁹ Ö. Eyrenci-S. Taşkent-D. Ulucan, Bireysel İş Hukuku, İstanbul, 2014, s.322

⁴⁰ Kılıç, s.21

⁴¹ Akyiğit, s.248

Çevre ile uyumlu olmayan üretim ve hizmet alanları, tehlikeli atıkların ve kimyasalların yayılmasına yol açarak çevre üzerinde baskı oluşturmakta, sağlığın bozulmasına ve çalışma kapasitesinin azalmasına yol açacaktır. Böyle bir durum iş yerlerinde, özellikle büyük endüstriyel tesislerde, çalışanın sağlığını tehdit edebilecek çok fazla çevresel risk ve tehlikeye yol açmaktadır. Bazı bölgelerde özellikle çevre kirliliğinden kaynaklanmış kanser vakaları çok sıklıkla görülmektedir. Ülkemizde yapılan araştırmalar irdelendiğinde; sanayi merkezi olan Kocaeli Dilovası'nda çevre kirliliğinden dolayı kanser vakaları çok fazla görülmektedir ve şu an itibariyle AB ortalamasının iki yüz katı civarındadır.⁴²

Son yıllara kadar iş sağlığı ve güvenliği denildiğinde akla iş kazası ve meslek hastalıklarının önlenmesi gelirken, bu gün gelinen noktada; çalışanlar için yüksek nitelikte çevre sağlığı ile birlikte iyi bir yaşam sağlanması için ücret güvenliğinden iş güvencesine kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Geniş anlamda iş sağlığı ve güvenliğinin iş hukuku açısından önemini vurgulamakta ise de, işçileri korumaya amaçlayan tüm düzenlemelerin çok fazla uzmanlaşma alanı içermesinden, iş sağlığı ve güvenliği üst başlığında toplanmaya ne derece uygun olduğu tartışılmaya devam etmektedir.⁴³

3. İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİNİN AMAÇLARI

Çağdaşlaşan yaşamda, insana ve çalışana değer verilerek çalışma hayatının daha hümanist bir hale getirmek, yaşam kalitesini yükselterek hedeflerine ulaşmak bütün ülkelerin ve toplumların temel stratejilerini oluşturmaktadır. Bu kapsamda işverenler açısından öncelikli amaç; hastalık ve kaza nedeni ile olan iş kayıplarının azaltılması, iş yerinde verimli çalışmanın sağlanması ve sonuç olarak üretimin artırılmasıdır. Çalışanlar açısından amaç ise; güvenli ve sağlıklı bir ortamda çalışıp yaşamını sürdürmektir.⁴⁴

⁴² Y. Arslan, İş Sağlığı ve Güvenliği Çalışmaları Sadece Çalışanlara Mı?;

http://www.zirveosgb.com.tr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=30&Itemid=99 (26.08.2014)

⁴³ Seyrenci-Taşkent-Ulucan, s.322

⁴⁴ Bilir, s.368

İş sağığı ve güvenliğındeki önemli köşe taşlarından biri de, tüm çalışanların bir bütün olarak değerlendirilmesidir. İş ve işğören yalnızca hukuki kurallar ve yaptırımlar ile sınırlı tutulmayıp, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerini de birbirlerinden koparmadan değerlendirilip; tarım çalışanından kamu çalışanına, mavi yakalıdan beyaz yakalı çalışana kadar geniş bir perspektifte ele almalıdırlar. İş sağığı ve güvenliğı yaklaşımı bu anlamda toplumu katmanlara ayırmayı değil, bütünselliğı sağlamayı amaçlar.⁴⁵Bu çerçevede teknolojik gelişmelerin, üretim alanlarının, çalışma koşullarının ve çevresel kaynaklı mesleki risk ve tehlikelerinden, işğörenleri korumak olan; gelişmişliğı hedef alan toplumların, başlıca benimsediğı iş sağığı ve güvenliğı amaçları şunlardır:

3.1. Çalışanların Korunması

İş sağığı ve güvenliğı çalışmalarının asıl amacını oluşturur. Çalışanları iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı koruyarak ruh ve beden bütünlüklerini sağlayıp, hiç kuşkusuz çalışanların huzurunun ve giderek mutluluğunu sağlamayı amaçlar. Nitekim, iş sağığı ve güvenliğı, kişilerin mesleki tehlikelerden uzak bir ortamda çalışmasını sağlayarak, onların sağılıklı gelişmelerini sağlar. Bu bağlamda, işçiye sağılıklı ve güvenli bir çalışma ortamının yaratılması, işçi açısından bir temel hak niteliğinde görölmektedir.⁴⁶

İş yerinde çalışanın sağığının ve güvenliğinin korunmasında etkili olan kişisel ve çevresel fazlı başlıca iki grup faktör vardır. Kişisel faktörlere; kişinin yaşı, cinsiyeti, örnek gösterilebilir. Çevresel faktörlere; fiziksel, kimyasal faktörler biyolojik ergonomik ve psikososyal faktörler örnek verilebilir.⁴⁷Bu kapsamda, iş yerlerinde güvenlik tedbirlerinin alınarak işğörenlerin korunması, işçileri tıbbi, fiziksel ve ruhsal açıdan en üst seviye olan tam iyilik haline çıkarılmaları, iş yeri ortamında sağığına zarar veren etmenlerin, ortadan kaldırılması, işçi ve iş arasındaki uyumun sağlanması için bilimsel çalışmaların yapılması gerekmektedir.

⁴⁵ A. G. Fişek, Bütünsellik ve Gönüllülük; <http://www.isguvenligi.net/butunsellik-ve-gonulluluk/> (25.08.2014)

⁴⁶ K. Okan, İş Güvenliğı, Ankara, 1991, s.9

⁴⁷ S. Vargı, İş Sağığı ve Güvenliğı, Ankara, 2003;

http://www.toraks.org.tr/userfiles/file/is_sagligi_ve_guvenligi-sinan_vargi.pdf (25.08.2014)

3.2. Üretim Güvenliğinin Sağlanması

İş kazaları ve meslek hastalıklarının en az düzeye indirildiğinde iş gücü ve iş günü kayıpları azalacaktır. Bunun sonucunda, üretim korunacak ve sağlıklı ve güvenli bir ortamda çalışanların motivasyonu artacak, verimlilik artacaktır. Önleyici yaklaşımları sergilemeyen üretim yapan yerlerde tam tersi bir ilişkiyle karşılaşılacaktır. İş gücü ve iş günü kayıpları artacağından, üretim de tehlikeye düşer.⁴⁸

3.3. İşletme Güvenliğinin Sağlanması

İşletmeler gün geçtikçe gelişen teknoloji ve endüstrileşme işe beraber daha karmaşık bir hale gelmektedir. İşletmeler bu ortamda hem işgörenlerin hem de işletmenin güvenliğini tehlikeye atacak her sistemin risklerini değerlendirmek zorundadır. Üretim ve hizmet faaliyetlerinin yürütüldüğü iş yerlerinde alınacak olası tedbirler sayesinde, güvensiz ve sağlıksız çalışma ortamından dolayı kaynaklanacak makine arızaları, devre dışı kalmaları, patlama olayları, yangın gibi işletmenin güvenliğini tehlikeye düşürebilecek durumlar ortadan kaldırılacağından, olası iş kazalarından ve sağlık risklerinden işletme güvenliği sağlanmış olacaktır.⁴⁹

4. İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİNİN ÖNEMİ

4.1. Günümüzde Küreselleşme Süreciyle Beraber Artan Genel Önemi

Küreselleşme ile birlikte hızlı ve baş döndürücü gelişmelerle beraber artan rekabet ortamı pek çok yeni üretim metotlarını da ortaya çıkarmıştır. Yeni oluşan bu süreçte, ekonomik, sosyal adaletsizlikler ve yoksulluk ortamı; istihdam, çalışma şartları, sosyal güvence, iş güvencesi, mesleki eğitim gibi çalışma hayatının bileşenlerinde önemli değişikliklere yol açmıştır.⁵⁰

⁴⁸ B. Coşkun, Türkiye’ de İşçi ve İşverenlerin, İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Görev ve Sorumlulukları, Beykent Üniversitesi(BEÜ), SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (YYLT), İstanbul, 2007, s.5

⁴⁹ Okan, s.9

⁵⁰ B. Önal, “Küreselleşmenin İş Sağlığına Etkisi”, TBB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, C.2, S.5, Ankara, 2001, s.9

Günümüzde küreselleşme süreciyle beraber, emek ve sermaye birbirinin rakibi değil üretim ve kalkınmayı gerçekleştiren vazgeçilmez iki unsur olarak görülmeye başlamıştır. Bütün bu gelişmeler çalışma barışının sağlanmasında ve sürdürülmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Ancak, çalışma yaşamının statik değil dinamik bir yapıya sahip olmasından dolayı; kalkınma ihtiyacı artıkça sanayi ihtiyacı artmakta, çalışanların şartları ve koşulları sürekli değişmekte, üretim araçlarının teknolojisi her geçen gün gelişmekte ve çeşitlenmektedir. Bu değişim ve dönüşüm karşısında çalışanların karşılaştıkları risklerde aynı oranda çeşitlenmesi ve artmasından dolayı iş sağlığı ve güvenliği konusunu, dünya çapında önemli bir fenomen konu haline getirmektedir.⁵¹

Çağımızda bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı ve kapsamlı değişimler sanayileşme sürecinin hızını da tetiklemiştir. Hızla gelişen sanayileşme süreci, bir yandan insan refahına hizmet edip, bir yandan ülkelerin kalkınmasına ve gelişmesine birçok fayda sağlamıştır. Ancak, özellikle üretim araç ve gereçlerinin uygunsuzluğu, üretim süreçlerinde kullanılan hammadde ve yarı maddelerden kaynaklanan zararlı etmenler; çalışılan ortamın uygunsuz ve yetersiz koşullarından dolayı, çalışma yaşamı ve güvenliği için de aynı başarının söylenmesi tezatlık oluşturmaktadır.⁵²

Dünyada çalışma yaşamına baktığımızda sanki büyük bir savaşın sürdüğü izlenimi uyanmaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda çalışmanın dünya genelinde yaşanan savaşlardan daha tehlikeli olduğu, alkol bağımlılığı, madde bağımlılığı ve savaşlardan daha çok insanların yaşamının sonlanmasına yol açtığı; savaşlar yüzünden yılda altı yüz elli bin insan ölürken, iş kazaları ve meslek hastalıkları nedeniyle yılda iki milyondan fazla insanın yaşamının sonlandığı bilinmektedir. Her on beş saniyede bir, bir iş kazası ya da meslek hastalığı sebebiyle ölmekte ve her on beş saniyede bir, yüz altmış işçi meslek kazası geçirmektedir.⁵³

⁵¹ F. Çelik, “19.Dünya İş Sağlığı ve Güvenliği Kongresi Açılış Konuşması”, İSG Dergisi, C.11, S.52
Ankara,2011, s.9

⁵² A. E. Çakar, “ İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğinde Günümüz Gelişmelerinde Çok Yönlü Bir Bakış”,
Mühendis ve Makine Dergisi, C.55, S.655, Ankara, 2014, s.11

⁵³ Akpınar, s.38

Çalışma şartlarının dünyada değişmesine paralel olarak, günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme akımından kaynaklanan iş kazaları ve meslek hastalıklarının yanı sıra, ekonomi içerisindeki sanayiden daha farklı çalışma yöntem ve koşulları olan hizmet sektörünün büyümesi ile yeni riskler ortaya çıkmaya başlamıştır. Yapılan araştırmalar sonucu; kas, iskelet rahatsızlıkları, stres, ayrımcılık gibi rahatsızlıkların bu riskler arasında başta geldiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, güncel risklere yönelik yeni önlemlerin araştırılması ve geliştirilmesi, tüm dünya ülkelerinin ve uluslararası organların önem vermesi gereken, küresel ölçekli bir sorun haline gelmiştir.⁵⁴

Her yönüyle içinde bulunduğu toplumu etkileyen iş sağlığı ve güvenliği konusu; üretim sermayesinin zarara uğraması, yaşanan iş gücü kayıpları, milli servet kayıpları yönünden iktisadi ve en önemlisi de yaşanan insan sermayesi kaybı yönünden ise manevi ve sosyal bir sorun olarak küreselleşme sürecinde sorun olamaya devam etmektedir. Çağdaş toplumların, tüm bu verileri irdelendiğinde, endüstrileşme ve kalkınmanın bedeli; her an iş kazası ve mesleki riskle karşı karşıya olan, çalışma ortamında gerekli önlemlerin alınmamış, eğitim verilememiş, işini kaybetme korkusu yaşayan, örgütlenmeleri engellenen ve sosyal güvenliğinden endişe duyan bir iş gücü kesimi yaratmak olmamalıdır. Kısacası insanın refahı ve mutluluğunu hedeflemeyen bir sanayi ve kalkınma anlayışı kabul edilemez.⁵⁵

Artan rekabet ortamında, küreselleşme etkisindeki işletmeler son dönemlerde dünyada ve ülkemizde, uluslararası düzeyde varlıklarını koruyabilmeleri için çalışma modellerinde değişikliğe gitmeye başlamışlar ve esnek çalışma modellerine yönelmeye başlamışlardır. Evde çalışma, çağrı üzerine çalışma, park time çalışma gibi esnek çalışma şekilleri bulunmaktadır. Bu çalışma türlerinde işgörenlerin iş yeri ortamından uzaklaşması ile birlikte fiziksel ve psikolojik sorunlara yol açabilmekte, bu da işgörenlerin kazaya maruz kalma olasılığını yükseltmektedir.⁵⁶

⁵⁴ F. Yılmaz, “Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, C.6, S.1, İstanbul, 2009,s.54

⁵⁵ Çakar, s.11

⁵⁶ Baybora, s.12

Endüstrileşmeye paralel olarak iş kazalarının her ülkede artan bir önem kazandığı tarihsel deneyimlerin gösterdiği bir gerçektir. İşçi sağlığına önem verilmediğinde meslek hastalıkları, iş güvenliğine önem verilmediği zaman da iş kazaları çok boyutlu olarak bütün toplumların karşısına çıkacağı bir gerçektir. Bu konuda yapılan araştırmalara bakıldığında da ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile iş kazalarını önleme konusundaki çalışmaların doğru orantılı olduğu tespit edilmiştir.⁵⁷

Son yıllarda gelişmiş ülkelerde iş kazalarının düşüşünde, etkin iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının yanında, istihdamda sanayinin payının küçülmesi, tehlikeli sektörlerdeki üretimin iş gücünün daha düşük güvencede olan, gelişmekte olan ülkelere kaydırılmasının da bu düşüşte etki yarattığı tahmin edilmektedir.⁵⁸ Bu gün gelinen noktada, dünya genelinde küreselleşme sürecine paralel olarak özelleştirme, sendikasızlaştırma ve taşeronlaştırma politikaları daha da artmış, kayıt dışı istihdam ve işçilerin sağlık ve güvenlik sorunları boyutu azaltılamamıştır.⁵⁹

4.2.İşgören Kesimi Açısından Önemi

İş kazaları ve meslek hastalıklarının yol açtığı tahribat bakımından, farklı sektörlerde ve değişik meslek gruplarında işletmelere ve ülke ekonomilerine kadar ulaşmakta olan büyük bir kesime zincirleme zararları bulunmaktadır. Her şeyden önemlisi ise karşılaştıkları risk ve tehlikeler değişiklik gösterse de direkt ve en çok mağduriyet gören kesimi işgörenler oluşturmaktadır.⁶⁰

İnsanlığın en temel hakkı olan yaşam hakkını tehdit eden iş kazası ve meslek hastalıklarından dolayı, İLO kaynaklarına göre Dünyada her gün yaklaşık 6 bin kişi; yıllık toplamda ise 2 milyon 300 bin kişi iş kazası ve meslek hastalığına maruz kalarak yaşamının sonlanmasına yol açmaktadır. Dünya genelinde her yıl 270 milyon iş kazası meydana geliyor ve 160 milyon kişi meslek hastalığına yakalanmaktadır.⁶¹

⁵⁷ Taşkın, s.7

⁵⁸Yılmaz, Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği, s.54

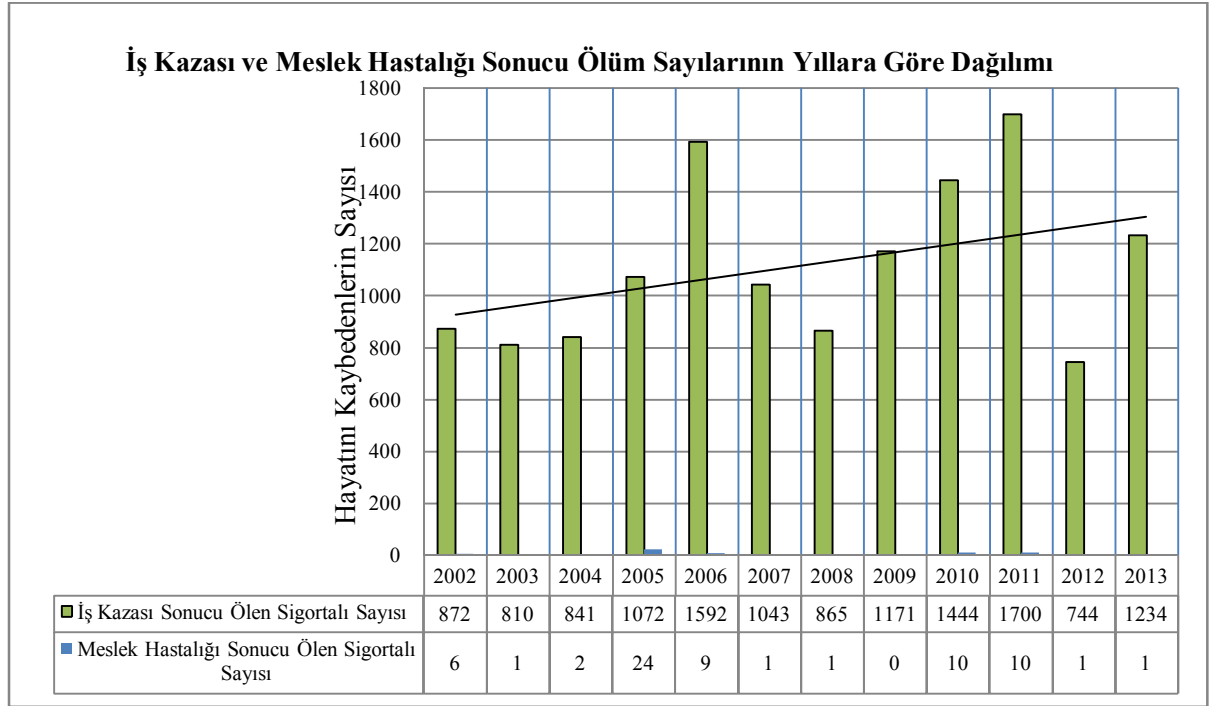
⁵⁹MMO, İşçi Sağlığı ve Güvenliği Oda Raporu, Ankara, 2014, s.3;

http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/0352ce4f77227b3_ek.pdf (08.07.2014)

⁶⁰ Altınel, s.6

⁶¹İLO, İş Sağlığı ve güvenliği; <http://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/lang--de/index.htm>(01.08.2014)

Şekil 1.Ülkemizde İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sonucu Ölen Sigortalı Sayısının 2002-2013 Yılları Arası Görünümü

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Sosyal Güvenlik Kurumu(SGK), İstatistik yıllıkları, 2002-2013;
<http://www.sgk.guov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> (19.09.2014)

Çok geniş bir iş sağlığı ve güvenliği mevzuatına sahip olan ülkemizde ise, iş kazaları ve meslek hastalıklarının sonuçları irdelendiğinde ürkütücü bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti(T.C.) Sosyal Güvenlik Kurumu(SGK) istatistikleri Şekil 1.'de görüldüğü gibi, iş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu 2002-2013 yılları arasında toplamda 13 bin 754 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir.

Bu istatistiki veriler ülkemizde çalışanların kötü koşullarda çalışma yaşamına devam ettiğinin ve ne yazık ki, işçilerin iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı korunması için alınması gereken tedbirlerin alınmamakta, denetimlerin eksik yapıldığını ve yanlışların üstünün örtüldüğünü göstermektedir. İşin toplumumuz açısından en üzücü yanı ise işçilerimizin büyük bir bölümünün önlenabilir kazalar nedeniyle yaşamlarını yitirmesidir.

Özellikle 2014 yılı içerisinde Manisa Soma’da 301 maden işçimizin maden faciasında hayatını kaybetmesi, ardından Karaman’da 18 işçinin yeraltında kalması sonucu, Türkiye’de iş sağlığı ve güvenliği 2014 yılında gündemin birinci sırasına yerleştirmiştir. 2013’te 1235 kişi olan işçi ölümleri sayısı 2014 yılı İş Sağlığı ve İş güvenliği Meclisi raporlarına göre 2014 yılında toplam 1886 kişi yaşamı yitirmiştir.⁶² Bu sonuçlar bize iş sağlığı ve güvenliği açısından mevzuattaki modernleşme ve ilerlemenin uygulamaya yansımadığını göstermektedir.

İş kazaları veya meslek hastalıkları sonucu zarar gören insanların, eski sağlıklarına dönmesi çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Örneğin; işyerinde kesici aletle çalışırken parmakları kopan ya da iş yerinde maruz kaldığı radyasyon sonrası akciğerleri çalışmaz hale gelen bir işgörenin, kaybettiği bu uzuvlarının yerine yenilerinin bulunması günümüzde mümkün değildir. Bu yüzden, çalışma ortamında ya da çevreden kaynaklı risk ve tehlikelerin etkisiyle iş kazası veya meslek hastalığına maruz kalan bir işgörenler, en değerli varlığı olan iş gücünün bütününe veya bir kısmını, geçici olarak ya da sürekli olarak kaybetmek durumunda kalabilirler.⁶³ Bu durum, işçide gelecekle ilgili sorunlar ortaya çıkarabilir. İşçi normal çalışma saatlerinden az çalışma ve gelecekle ilgili kariyerindeki yükselme ihtimallerinde sorun yaşayacağı gibi işini tamamen kaybetme riski ile de karşı karşıya kalabilecektir.⁶⁴

Yaşadığı sağlık sorunu ya da kaza sonucu, kısmi veya sürekli iş gücü kaybı sonucu iş göremez durumuna düşmesi; çoğu kez ücret gelirinden başka geliri bulunmayan işçide ekonomik durumunun kötüleşmesine yol açacaktır. Yaşamını devam ettirmek için ekonomik getiriye ihtiyaç duyan kişiler bu durumda maddi gelirinin düşmesi veta tamamen bitmesi sosyal açıdan da bir takım sorunları beraberinde getirecektir.

⁶² İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, 2014 Yılında 1886 İşçi Yaşamını Yitirdi; http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=12689:aralik-ayinda-en-az-127-isci-2014-yilinda-ise-1886-isci-yasamini-yitirdi-isig-meclisi&catid=149:is-cinayetleri-raporlari&Itemid=236 (03.01.2015)

⁶³ M. Ş. Şimşek- H. S. Öge, İnsan Kaynakları Yönetimi, Konya, 2012, s.360

⁶⁴ S. Süzek, İş Hukuku, İstanbul, 2011, s.787

İşgörenler, işe gitmediği süre kaybı dışında birçok gelir kaybının ortaya çıkması durumuyla karşılaşabilecektir. Özellikle kaza ve hastalık sonrası oluşacak kayıplar işçinin ekonomik durumuna direkt etki gösterecektir. İşçinin tedavi masrafları dışında evde bakım, bakıcı temin etme, tedavi veya protez uygulama için sağlık merkezlerine gidip gelme masrafları ilk etapta işçinin ekonomik durumunu etkileyecektir.⁶⁵

İş kazaları meslek hastalıkları sonrası çalışamaz duruma gelen veya iş bulamayan işçiler yaşamının geri kalan kısmını, çalışırken kazandığı gelirin çok altında bulunan bir iş göremezlik geliri ile sürdürmek durumunda kalabilir. Kuşkusuz işçi açısından yaşanan bu sorunlar, işçinin bakmakla yükümlü olduğu hane halkı üzerinde de etkisini gösterecektir. Her şeyden önce işçinin gelir düzeyi düştüğünden hane halkının da geliri düşecektir.⁶⁶

İşçinin iş kazası sonucu yaşamını yitirmesi ise ailenin maddi ve manevi bir çöküşüne neden olabilecektir. İş kazası sonucu yaşamını yitiren işçinin ailesi, kaybettiklerinin acısını çekerken bir yandan da gelirlerinin azalması ya da tümden sonlanması nedeniyle çok sıkıntılı günler geçirmesi muhtemeldir. Bir de kaza sonucu yaşamını yitiren işçinin, sosyal güvencesi yok ise, bu durumda aile hukuken herhangi bir tazminat hakkı ve devlet yardımı alamayacak ve daha büyük sıkıntı yaşayacaktır.⁶⁷ İş kazalarının işçi ve ailesi bakımından ortaya çıkardığı ekonomik maliyet hesaplanabilir olsa da; içinde çıkardığı sorunlar bakımından sosyo-psikolojik maliyetleri asla hesaplanamayacaktır. İş kazası sonrası vücudunda organ kaybına uğrayan, statüsünü kaybı yaşayarak birey statüsüne geçen işçinin, psikolojisinde de çevreye, topluma ve iş arkadaşlarına karşı küskünlük gibi bozulmalar ve aile içi diyaloglarında zayıflama gibi problemler ortaya çıkmaktadır.⁶⁸

⁶⁵ G. Ofloğlu- F. Uysal, “İş kazaları ve Meslek Hastalıklarından Kaynaklanan Psiko-Sosyal

Sorunların Dışsal Maliyeti”, Kamu-İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C.5,S.4, Ankara, 2000, s.4

⁶⁶ Süzek, s.787

⁶⁷ G. Yılmaz, “İş Kazalarının Nedenleri ve Maliyeti”, Mühendis ve Makine Dergisi, C.50, S.592, Ankara,2009, s.30

⁶⁸ Ofloğlu-Uysal, s.4

4.3. İşveren Kesimi Açısından Önemi

Günümüz koşullarında işletmelerin varlıklarını sürdürmesi ve rekabet üstünlüğü sağlaması için, öncelikli şartın, çalışanların müesseselerinde kendilerini her konuda güvende hissedebilecekleri bir iş ortamında çalışmasıyla olabileceğini söylemek mümkündür. Bunun için, iş yerlerinin tasarımı, kuruluşuna; makinelerin yerleştirilmesinden üretim sürecinin başlatılmasına kadar birçok aşamada bulunan risk ve tehlikelerin, üretimde iş kazası ve meslek hastalığına yol açmadan işverenlerce alınacak önlemlerle engellenmesi gerekmektedir.⁶⁹

Sürekli rekabet ortamı ile başa çıkabilmek için işletmeler kar paylarını artırmak ve maliyetleri azaltarak iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili alınacak tedbirleri maliyet unsuru olarak değerlendirdiklerinden göz ardı edebilmektedirler. Bunun sonucunda, dünyada ve ülkemizde sanayileşme ve teknolojik gelişmelere paralel olarak özellikle işyerlerinde üretken faktör olan çalışan kişilerin iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Başlangıçta fazla önemsenmeyen bu sorunlar iş verimini ve işletmeyi hem maddi olarak hem de prestij olarak önemli ölçüde tehlikeye sokmasıyla öncelikli bir konu haline gelmiştir.⁷⁰

İşletme içerisinde oluşacak kaza ve hastalıklar dolayısıyla meydana gelecek zararın etkisi, işverenin iş yeri ortamındaki gerekli risk ve tehlikeleri ön görememesi durumunda tamamen şansa kalmıştır. Örneğin; vinç kullanılan bir işletmede, arıza nedeniyle vincin motorundan yağ kaçması sonucu, oradan geçen bir işçinin bu yağa basıp ayağının kayıp düşmesi sonucu sadece iş kıyafetleri kirlenebileceği gibi, aynı zamanda başını sert bir cisme çarpıp yaralanıp ya da ölebilme ihtimali vardır. Aynı şekilde kaynak işinde, çalışan bir işçinin, sadece gözlerinde bozukluk olabileceği gibi ileride kalıcı bir tehlikeli mesleksi bir hastalıkla karşılaşabilme durumu da vardır. Bu nedenle kazaların ve hastalıkları azaltmanın en iyi yolu, kaza ve hastalıklara yol açan tehlike ve risklerin önceden tespit edilip önlem alınmasıdır.

⁶⁹ Şimşek-Öge, s.361

⁷⁰ Yılmaz, 2009,s.31

Geçmişten günümüze gelen acı deneyimler, “Önlemek ödemekten ucuzdur” mantığı ile hareket ederek işyerlerinde tehlike kaynaklarını ortaya çıkartıp bunlardan oluşabilecek riskleri zamanında kontrol altına alan işverenlerin lehine bir sonuç çıkardığı görülmektedir. Gerçekten, iş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu ortaya çıkan tabloda; yaşanan iş gücü kayıpları ve tazminatların sonucu işverenlerin sırtına yükledikleri maliyetin yükü, zamanında iş sağlığı ve güvenliği konusunda önleyici yaklaşım sergilemiş ve risk analizleri yapıp, önlemler almış işverenlere getireceği maliyete göre çok daha ağırdır.⁷¹

İşverenler, “insan” eksenli değil “para” eksenli bir yaklaşım sergileyerek iş ortamında bulunan risk ve tehlikelere önlem almaması sonucu oluşan, iş kazaları ve meslek hastalıklarının etkisiyle direkt ve endirekt maliyetler ile karşılaşmaktadırlar. Direkt(görünür) maliyetler iş kazası veya meslek hastalığı sonucu hesaplanabilen, önceden tahmin edilebilen, iş gücü kaybı, kaza sonrası ödenecek tazminat masrafları gibi kayıplardır. İndirekt(görünemeyen) maliyetler ise hesaplanamayan, önceden tahmin edilmesi çok zor olan üretim kayıplarıdır. Örneğin; işletmenin markasının zedelenmesi gibi sigortalanması mümkün olmayan kayıplardır.⁷²

Bir kazada görünür kayıpların 4-10 katı kadar, görünmeyen kayıpların olduğu hesaplanmaktadır.⁷³ Kaza ve yaralanmaların işletmelere toplam maliyeti; bu olası durumu önlemek için yapılan harcamalar, meydana gelen olayın neden olduğu kayıplar ile olaydan sonra yapılan tüm harcamaların toplamıdır. İşverenler için iş sağlığı ve güvenliği eksikliğinden oluşan bu kayıplar, çalışanların sayısına, kazanın türüne, çalışanın kaza ya da hastalıktan etkilenme derecesine, işletmenin bağlı bulunduğu sektöre ve çevresel etkilerine göre değişiklikler gösterebilir. Örneğin; inşaatta meydana gelen bir iş kazası sadece inşaatın bulunduğu ortamı etkilerken, kimyasal bir fabrikada oluşan bir iş kazası hem işletme hem de çevresi için çok farklı maliyetler ortaya çıkarabilir.⁷⁴

⁷¹ Eyrenci-Taşkent-Ulucan, s.317

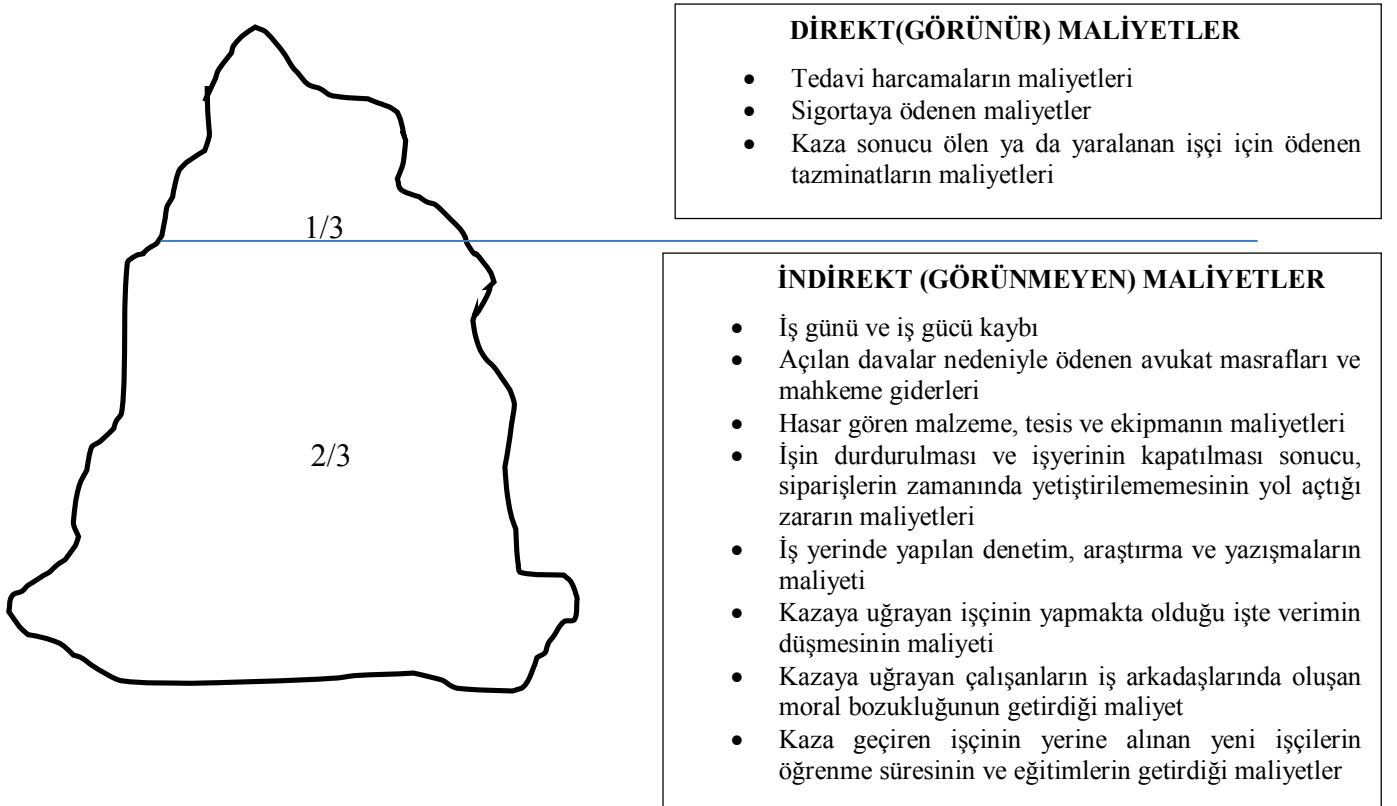
⁷² Demirbilek, s.17

⁷³ Bilir, s.259

⁷⁴ M. Orhan, İş Sağlığı ve Güvenliği Sisteminde İşveren Yükümlülükleri, Marmara Üniversitesi(MÜ), SBE, YYLT, İstanbul, 2007, s.35

Bazı araştırmacılar; iş kazası ve meslek hastalığının oluşturduğu maliyeti bir buzdağına benzetmişlerdir.(Şekil2.) Buz dağının görünen kısmı direkt maliyeti, suyun altında kalan görünmeyen 2/3 kısmının indirekt maliyeti ifade ettiği belirtmişlerdir. Formüle etmek gerekirse, iş kazalarının ve meslek hastalıklarının maliyeti; görünen ve görünmeyen maliyetlerin toplamıdır. İşverenlerin bu maliyetler ile karşılaşmaması için daha fazla kâr hırsıyla hareket etmeyi bırakıp, iş sağlığı ve güvenliği konusunda önleyici tedbirlere yönelmesi gerekmektedir.⁷⁵

Şekil 2.İş Kazası Maliyetlerinde Buzdağı Teorisi

Kaynak: F. Yılmaz, AB ve Türkiye’ de İş Sağlığı ve Güvenliği: Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği Kurullarının Etkinlik Düzeyinin Ölçülmesi, İÜ, SBE, YDT, İstanbul, 2009, s.20; A. Diego, The Cost of Occupational Accidents and Diseases, Genevre,1986’dan alıntı

⁷⁵ Yılmaz, Avrupa Birliği ve Türkiye’ de İş Sağlığı ve Güvenliği: Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği, s.20

İş kazalarının ve meslek hastalıklarının işyeri açısından önemli etkileri bulunmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği çalışmalarına yatırım yapan ve ar-ge faaliyetlerinde bulunan işletmeler, iş yerinde bulunan donanım ve teçhizatı koruyup, iş yerindeki sağlık harcamalarını azaltırken, aynı zamanda hizmet ve üretimde de işletmenin kalitesini artıracaktır. Firmaların İş sağlığı ve güvenliği önlemleri konusunda yasal ve ulusal düzenlemelere uyarak, iş ortamında gerekli tedbirleri alarak, konunun üstesinden gelmesi, kendine duyulan güveni arttıracak ve geleceklerini de olumlu yönde etkileyecektir. Bu durum sağlıklı bir iş gücüne sahip firmaların, global piyasa rekabet koşullarında ellerini güçlendirecek ve ömürlerini uzatacaktır. İşletmelerin İSG bakımından istenen düzeyde olmaları hem iç pazarda hem de dış pazarda tercih sebebi olmalarına neden olacak ve prestij kazanmalarına neden olacaktır.⁷⁶ Aynı zamanda, sağlık önlemleri her açıdan alınmış bir iş yeri ortamında çalışmak, her şeyden önce işçinin moralini yüksek tutarken; üretim sürecine fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan daha sağlıklı katılan işçi sayesinde de işletme daha verimli çıktılara ulaşmasını sağlayacaktır.⁷⁷

4.4. Ülke ve Ekonomi Açısından Önemi

İnsanların gelirlerine bakılmaksızın, toplumun huzurunu ve refahını bozan sosyal tehlikelerden arınmasını sağlamak, hiç kuşkusuz devletin en önemli görevidir. Çalışanlar için sosyal güvenliğin sağlanması için iş kazaları ve meslek hastalıklarının önleyici tedbirlerin alınması ve uygun adımların atılması oldukça önemlidir. Uluslararası Sosyal Güvenlik Birliği bu konuda yaptığı açıklamada, “İş sağlığı ve güvenliğinin sosyal güvenliğin tam kalbinde yattığını” belirtmektedir. İş sağlığı ve güvenliği önlemlerine gerekli yatırımları yapmak, iş kazası ve meslek hastalıklarının minimize edilmesine, çalışanların ve bakmakla sorumlu oldukları ailelerinin huzur ve refahlarının korunmasına yardımcı olmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği hakkının gerçekleştirilmesi sosyal güvenlik içerisinde devlete verilmiş bir sorumluluktur.⁷⁸

⁷⁶ Altınel, s.7

⁷⁷ Şimşek-öge, s.361

⁷⁸O. Karadeniz, “Dünya’da ve Türkiye’de İş kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Sosyal Koruma Yetersizliği”, Çalışma ve Toplum Dergisi, C.8, S.34, İstanbul, 2012, s.26

Sosyal anlamda toplumun huzuru ve barışı açısından, ekonomik açıdan üretim ve emek verimliliğin artması yönünden iş sağlığı ve güvenliği kesimi toplumun tüm tabakalarını ilgilendirmektedir.⁷⁹ Ülke ekonomisi de işletmeler ve çalışanlar kadar, iş kazaları ve meslek hastalıkları nedeniyle birçok kayıplara uğramaktadır. Bir kere yetişmiş insan gücü kaybı ve bunların iş göremez duruma gelmeleri ülke ekonomisini zarara uğratmaktadır. Sosyal ve kültürel bir varlık olan insan gücünün kaybı toplumun bir kaybıdır. Bu kaybın maddi ve manevi olarak ölçülmesi son derece güçtür.

Sadece bir işgören ve işveren açısından düşünüldüğünde kaza ve hastalıkların yol açtığı maliyetlerin rakamları belki çok büyük görülmeyebilir. Ancak, ülke ekonomisi açısından durum hiç öyle değildir. İşyeri çevresi ve ortam koşulları nedeniyle geçirdiği kaza ya da hastalık sonucu iş göremez duruma gelen, üretimden düşen işçiye; geçici veya sürekli iş göremezlik ödeneği bağlanacak ve sağlık giderleri gibi oluşacak zincirleme sorunlar ile sosyal bir olay haline dönüşecek ve ülke ekonomisine de tüketici olarak bir yük olacaktır.⁸⁰

İnsan unsurunun üretimi tasarlayan, planlayan, yöneten ve pazarlayan yönü düşünüldüğünde ekonomik faaliyetler üzerine etkisi oldukça önemlidir. İş kazaları ve meslek hastalıkları işgörenleri çalışmaktan alıkoyan en önemli nedendir ve çalışanların ülke ekonomisinin üretken kapasitesine yaptıkları katkıyı olumsuz yönde etkilemektedir. Yaşanan iş kazaları ve meslek hastalıkları, ülke ekonomileri için büyük bir zenginlik olan yetişmiş insan gücünün azalmasına ve iş günü kayıplarının önemli boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır. Ülkemizde yapılan araştırmalarda, iş kazaları ve meslek hastalıklarının yarattığı iş günü kayıpları, her dönemde grev ve lokavtların yol açtığı iş günü kayıplarından daha fazla tespit edilmiştir.⁸¹

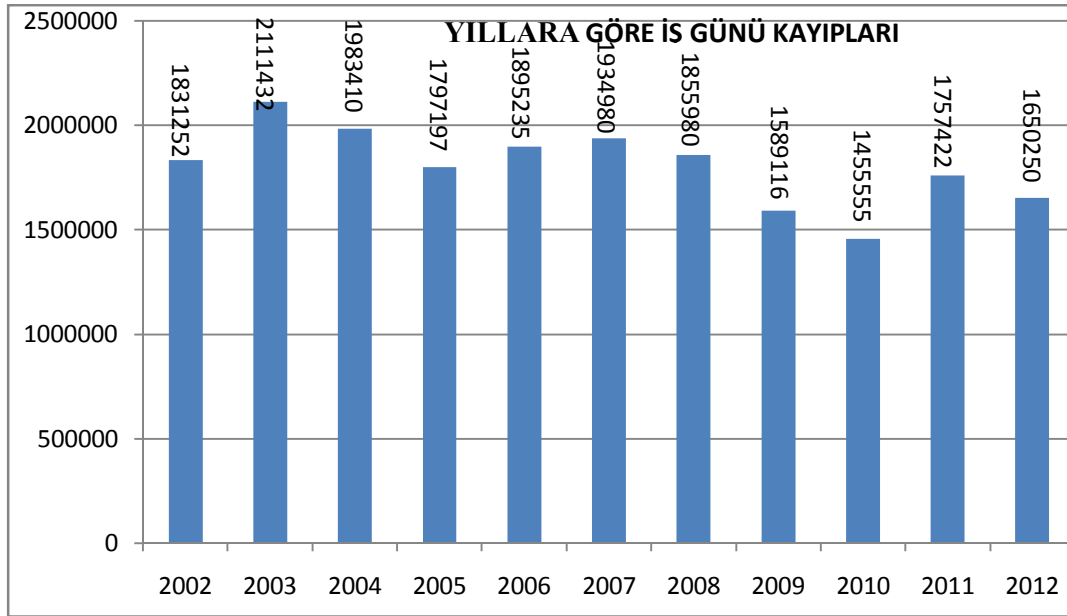
⁷⁹ Demirbilek, s.22

⁸⁰ Altınel, s.167

⁸¹ Bilir, s.259

İş kazaları ve meslek hastalıkları nedeni ile yaşamını yitiren ya da sakat kalan işçilerin oluşturduğu iş günleri kayıpları, Şekil 3.'de görüldüğü gibi, doğrudan ülkemizde yaratılan ekonomik değeri düşürmektedir. Bu durum ulusal ekonomimiz açısından önemli kayıplara neden olmaktadır ancak iş kazaları sonucu yitirilen yaşamların değerini ölçmek hiçbir maddi değerle karşılaştırmak mümkün değildir.

Şekil 3.Ülkemizde İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarının Sonucunda Oluşan Yıllara Göre İş Gün Kayıpları

Kaynak: T.C. SGK, İstatistik yıllıkları, 2002-2012;

<http://www.sgk.guov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> (19.09.2014)

Ülkelerin İş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu kaynaklanan ekonomik kayıp konusunda İLO tarafından yapılan çalışmalara göre, küresel gayri safi yurtiçi hasılanın(GSYİH) %4'ü olarak tahmin edilmektedir. Üretim ve sermayesi gelişmekte olan ülkelerde ise işten kaynaklanan kaza, hastalık ve ölümlerin maliyeti GSYİH'nin %10'una kadar artmaktadır.⁸² ILO'ya göre dünyada her yıl 2,8 trilyon dolar İş sağlığı ve güvenliği nedeniyle oluşan sorunlar nedeniyle kaybedilmektedir.⁸³

⁸² Demirbilek, s.24

⁸³ ILO, Ölümcül İş Kazaları Olmadan Bir Dünya Mümkün; http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/media-centre/press-releases/WCMS_301233/lang--ja/index.htm (02.09.2014)

Dünyanın en büyük 17inci ekonomisi olan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2013 verilerine göre GSYİH, 1 Trilyon 500 milyar Türk Lirası(TL) olduğu bilinmektedir.⁸⁴ ILO'nun yaptığı çalışmaları göz önünde bulundurursak, GSYİH'nin en azından yüzde 4'nün yaklaşık 60 milyar TL'sinin iş kazası ve meslek hastalıklarından kaynaklanan ekonomik kayba yol açmaktadır. Ülkemizde iş kazaları ve meslek hastalıklarından sorumlu merci olan, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı(ÇSGB)'nin 2014 yılı bütçesi 33 milyar TL olduğu düşünüldüğünde bu rakamın ne kadar büyük olduğu gözler önüne serilmektedir.⁸⁵

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre 2014 yılında bir asgari ücretlinin işverene toplam maliyeti 1333 TL'dir.⁸⁶ Basit hesaplama ile bu kayıp (60 milyar TL/(1333TL*12)) yaklaşık olarak 3 milyon 750 bin 937 kişinin alacağı asgari ücrete karşılık gelmektedir. İşsizlik oranının %10 olduğu ülkemizde bu rakamlar göz önüne alındığında, iş sağlığı ve güvenliği konusunda alınacak önleyici uygulamaların ülke ekonomisine ne kadar katkı yapacağını ortaya çıkarmaktadır.

Ülkemizde 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa göre; sigortalı çalışanların, iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünün %10 veya daha fazla oranda kaybetmesi sonucunda sürekli iş göremezlik geliri bağlanır. Sigortalı çalışanların iş kazası ve meslek hastalığı sonucu hayatlarını kaybetmesi sonucu ise ailelerine ölüm geliri bağlanmaktadır. Sürekli iş göremezlik geliri sigortalının mesleğinde kazanma gücüne göre hesaplanır ve buna göre ödeme yapılır. Ölüm geliri, ölen sigortalının aylık kazancının %70'i hak sahiplerine hisseleri oranında paylaşılır.⁸⁷

⁸⁴ Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), 2013 yılı Gayri Safhi Yurt İçi Hasılası; <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13645> (19.11.2014)

⁸⁵ H.O. Durmuş, İş Kazalarının Ülkeye Maliyeti Ne Kadar?; <http://blog.milliyet.com.tr/is-kazalarinin-ulkeye-maliyeti-ne-kadar-/Blog/?BlogNo=362350> (19.11.2014)

⁸⁶ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı(ÇSGB), Asgari Ücretin Net Hesabı ve İşverene Maliyeti; http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/cgm/avgariucret/2014_ikinci_alti_ay (19.11.2014)

⁸⁷ M. Koç-N. Akbıyık, "Türkiye'de İş Kazalarının Maliyetleri ve Çözüm Önerileri", İnönü Üniversitesi Akademik Yaklaşımlar Dergisi, C.2, S.2, Malatya, 2011, s.151

Tablo 1. İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortasından Gelir Alanların Sayısı

Yıllar	GELİR ALANLAR		
	Sürekli İş Göremezlik	Ölüm Aylığı	Toplam
2009	57422	74554	131976
2010	58496	76397	134893
2011	58966	78336	137302
2012	60612	79326	139938
2013	61492	81383	142875

Kaynak: T.C. SGK, İstatistik yıllıkları,2009-2012;

<http://www.sgk.güov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> (19.09.2014)

Çalışanların iş kazası ve meslek hastalığı sonucu sürekli iş göremez hale gelmesi veya hayatını yitirmesi sonucu ailesine bağlanan ölüm aylıkları giderleri devlet ekonomisi açısından önemli bir gider kalemini oluşturmaktadır. Tablo 1’de ülkemizde iş kazaları ve meslek hastalığı sigortasından gelir alanların 2009-2013 yılları arasında dağılımı görülmektedir. SGK’ undan gelir alanların sayısı 2013 yılında 142875 kişi olarak tespit edilmiştir.

Ülkemizde SGK 2014 Eylül ayında yayınladığı rapora göre bu rakam artış göstermiş ve 144448 kişi olarak tespit edilmiştir.⁸⁸ Geçirdikleri iş kazası ve meslek hastalığı sonucu, sürekli iş göremezlik ödemeleri alan işçi ya da ölüm aylığı alan işçi yakınları, gelir vergisinden muaf tutulduğundan, aynı zamanda ülke ekonomisi açısından vergi kaybı da söz konusu olmaktadır.⁸⁹ Ülkemizde İş kazası ve meslek hastalığı sonucu oluşan verilere baktığımızda yaşanan işgücü kaybının, ülkemizin kalkınmasını yavaşlamakta ve refah seviyelerinde düşüş yaşanmaktadır.

⁸⁸ T.C. SGK, 2014 Eylül Ayı Temel Göstergeleri; http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/092e7c7b-f6d3-4e58-b381-1d5d0442f33c/2014_09+Temel+G%C3%B6stergeler.pdf?MOD=AJPERES (10.19.2014)

⁸⁹ Koç- Akbıyık, s.148

Gelişmiş ülkeler içinde bulunduğumuz dönemde, yasal önlemlerle, eğitim ve bilinçlendirmeye, sıkı denetimler ve özellikle koyduğu teşvik edici uygulamalar ile sorunun çözümünde oldukça yol kat etmektedirler. Özellikle birçok Avrupa devleti, iş sağlığı ve güvenliği konusunda teşvik edici uygulamalara yer vermektedir. İş sağlığı ve güvenliği yönünden iyi hizmet veren ve belli süre kaza geçirmeden işletmeler ödüllendirilmektedir. Bizim gibi gelişmekte olan, sanayileşmesini tamamlayamamış, denetim sistematığının gelişmediği artan iş kazası ve meslek hastalıkları yüzünden kanayan yaraya çözüm bulması yönünden devletin teşvik edici uygulamalara yer vermesi oldukça önemlidir.⁹⁰

Ülkemizde daha önceleri sadece önlem almayan işyerlerini ve işverenleri cezalandırmaya odaklı olan sistemde, son zamanlar da gelişme göstermiştir. Küçük ölçekli 10 ve daha az çalışanı olan ve tehlikeli iş yerlerinde çalışan başına devlet desteği verilmeye başlanmıştır. Soma faciası sonrası ise, işyerlerine teşvik amaçlı kazasız işyerlerine vergi indirimini yapılması uygulanmaya başlanmıştır.⁹¹

Ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmişlik düzeylerine göre ülkeler incelendiğinde, ülkelerin iş sağlığı ve güvenliğine yönelik yapmış oldukları politikaların doğru orantılı olduğu görülmektedir. Ekonomik yönden zayıf olan ya da gelişmekte olan sosyal devlet kavramının gerekliliklerinin yeterince uygulanmadığı ülkelerde, iş kazası ve meslek hastalığına bağlı yaşanan toplumsal sorunların, gelişmiş ülkelere göre daha yavaş bir gelişme göstermektedir. Büyüme rakamları ve ekonomik verileri analizi yapılan, 1979-2008 yılları arasındaki Çin Halk Cumhuriyetini kapsayan bir araştırmada, iş güvenliği ile ekonomik gelişme arasında bir bağlantı olduğu ispatlanmıştır. Ülke ekonomileri büyüme evresine girdiğinde iş kazaları artmakta, aksine ekonomi küçülmeye başladığında ise iş kazaları artmaktadır. Bu nedenle, ekonomisi gelişme sürecinde olan bizim ki gibi ülkelerin iş sağlığı ve güvenliği konusunda çok daha titiz davranması gereklidir.⁹²

⁹⁰ Yılmaz, Avrupa Birliği ve Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği: Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği, s.20

⁹¹ S. Orhan, İş Güvenliğinde Teşvik Başlıyor; <http://www.bugun.com.tr/is-guvenliginde-tesvik-basliyor-yazisi-909421> (11.10.2014)

⁹² Akpınar, s.37

Gelişmekte olan devletlerde kontrol mekanizmaları tam olarak oluşmadığı için ortaya çıkan önemli bir sorun da kayıt dışı istihdam ve taşeronluktur. Taşeronlaşma ve kayıt dışı istihdamın yoğunlaştığı sektörler (tarım, inşaat, maden gibi) irdelenip, göz önüne alındığında iş kazası ve meslek hastalıklarını önemli derece de etkilediği gerçektir. İş güvenliği tedbirlerinin alınmasını nerdeyse imkânsızlaştıran taşeronluk uygulamaları ve kayıt dışı istihdamlar özellikle gelişmekte olan bizim gibi ülkelerde yarayan bir kana olmaya devam etmektedir.⁹³

Ülkemizde en son yayınlanan 2009-2013 Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politikasında, iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin ülke düzeyinde etkinliğinin artırılması sonucunda meydana gelen iş kazası sayılarında önemli bir azalmanın olacağı öngörülmüş ve % 20 azaltılması hedeflenmiştir.⁹⁴ Ancak, 2014 yılında Soma'daki madende 301 ölü, Torun Center inşaatında düşen asansörde yiten 10 can ve halen Ermenek'teki kömür madeninde suyun altında kalan 18 işçi. Türkiye bu yıl iş kazalarında yaşanan toplu ölümlerle felaket üstüne felaket yaşamıştır. 2014 yılında 1886 kişi iş kazalarında can vermiştir. Bu facialar sonrası ülkemizde çıkarılan yönetmelik ve yapılan teftişlerin durumu tartışılmaya başlanmıştır.⁹⁵

Devlet ve ulusal ekonomi açısından iş sağlığı ve güvenliğine yapılacak yatırımlar ve önleyici uygulamalar sonucu ilerleyen süreçte kaza ve hastalıkların yol açtığı maliyetleri minimize edilmesi mümkündür. Güvenlik önlemleri alınmış bir ortamda çalışmak, iş gücü sermayesinin verimini yükseltecektir. Bu sayede, hem işletmeler hem işçiler hem de devlet huzurlu bir iş yaşamının getirdiği sosyal doyuma ulaşacaktır. Bu yolla elde edilecek gelir aynı zamanda ülkenin kalkınması ve refah seviyesinin yükselmesine de önemli katkı sağlayacağı tahmin edilmektedir.

⁹³ Yılmaz, Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği, s.58

⁹⁴ T.C. ÇSGB, Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politikası Belgesi(2009-2013);
<http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/isggm.portal?page=politikabelgesi>(08.11.2014)

⁹⁵ İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, “2014 Yılında 1886 İşçi Yaşamını Yitirdi;
http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=12689:aralik-ayinda-en-az-127-isci-2014-yilinda-ise-1886-isci-yasamini-yitirdi-isig-meclisi&catid=149:is-cinayetleri-raporlari&Itemid=236 (03.01.2015)

İKİNCİ BÖLÜM

İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ AÇISINDAN İŞ KAZALARI ve MESLEK HASTALIKLARI

1. İŞ KAZALARI, ÇEŞİTLERİ, ANALİZLERİ, NEDENLERİ ve ALINACAK ÖNLEMLER

1.1. İş Kazaları

Modernleşen sanayi toplumu, insan ile tabiat arasına makinalar, karmaşık teknikler, bilgiler, fabrikasyon eşyalar vb. den oluşan büyük bir ağ örmektedir. Bu ağın içinde yaşamını devam ettiren insanlar her gün farklı hadiseler yaşamaktadır. Yaşanılan hadiselerin çoğunda insanlar ve toplumlar farklı reaksiyonlar gösterse de özellikle sağlık ve güvenlikle ilgili olan hadiseler her insan ve her toplum için etkisi aynı olmaktadır. Bu hadiseler içerisinde kuşkusuz insanların makinelerin bir parçası gibi kullanıldığı kapitalist çalışma düzeninde, iş ortamlarının ve çevrenin yol açtığı risklerin gerçekleşmesiyle açığa çıkan en mühim ve sıkıntılı olanı iş kazalarıdır.

İş kazaları söz konusu olduğunda, iş kazası tanımı, insanların, toplumların, devletlerin, ulusal ve uluslararası kuruluşların en fazla üzerinde hem fikir olunan ve ortak bir uzlaşıda buluşturan konulardan biri olarak kaşımıza çıkmaktadır. Bunda kuşkusuz iş kazalarının trajik boyutlara ulaşması, toplumların her kesimini derinden etkilemesi ve bununla beraber iş kazası sonucu zarar sermayesi tehlikeye giren işverenlerin ve ülkelerin ekonomik ve sosyal dengesine zarar vermesi açısından ortak bir algı oluşturmaktadır. Bu ortak algının içinde hayat bulan ILO iş kazalarını “Yaralanmalara, ölümlere üretim kayıplarına ve zararlarına yıl açan önceden planlanmayan, beklenmedik bir olay” olarak tanımlamıştır.⁹⁶

⁹⁶ Koç-Akbıyık, s.131

Dünya Sağlık Örgütü iş kazasını “Önceden tasarlanmamış, çoğu kez bireysel yaralanmalara, makinelerin, araç ve gereçlerin zarara uğramasına, üretimin bir süre durmasına yol açan bir olay” şeklinde tanımlayarak iş kazasının bireysel ve üretim açısından iktisadi önemine daha fazla vurgu yapılmıştır.⁹⁷ Tanımlardan da anlaşılacağı gibi, iş kazalarının ortak özellikleri beklenilmeyen ve istenilmeyen bir hadise olmasıdır.

İş kazasının teknik tanımında olayın iş kazası olarak kabul edilmesi için bireysel bir zarar görmenin veya yaralanmanın olması gerekmez iken; hukuken tanımlamalarda ise bireyin bedensel veya ruhsal bir hasara uğraması gerekmektedir. Bunun nedeni açıktır. İş kazası sonrası bireyin uğradığı zararın karşılanması söz konusu olacaktır.⁹⁸ Bir örnekle açıklamak gerekirse; bir inşaata yüksekte çalışan bir işçi, sıva yaparken çatlak olan bir korkuluktan düşmesi sonucu ile vücudunda hiçbir hasar oluşmamıştır. Ancak, bu durumda işin akışını ve üretimi engellediğinden teknik bir iş kazası olacaktır. Ters durumda düşünersek işçinin korkuluktan düşmesi sonucu vücudu zarar görür veya sağlık sorunu yaşarsa olay hukuki bir boyut kazanacaktır. Bu yüzden, iş kazalarının tanımlanmasında yasal tanımlamalara da ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkemizde son çıkartılan 30 Haziran 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nun üçüncü maddesinde iş kazası, “işyerinde veya işin yürütülmesi esnasında meydana gelen, ölüme neden olan veya vücut bütünlüğünü ruhen ya da bedenen özre uğratan olay” olarak tanımlanmıştır.⁹⁹ 6331 sayılı kanun da iş kazası tanımlansa bile ülkemizde, iş kazası sonuçlarına bağlı olarak Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yapılacak işlemler için 5510 sayılı Kanunun 13’üncü maddesi esas alınmaktadır.¹⁰⁰

⁹⁷ M. N. Çarıkçı, “İş Kazaları Analizi”, İSG Dergisi, C.11, S.49, Ankara, 2011,s.5

⁹⁸ Ö. Sadullah, İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul, 2009,s.451

⁹⁹ T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı(ÇSGB), 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu; http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgb/dosyalar/kitap/kitap03_6331 (10.09.2014)

¹⁰⁰ C. Baloglu, “İşverenlerin İş Kazalarından Doğan Hukuki Sorumluluğu”, Kamu-İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C.13,S.3,Ankara, 2014,s.109

Ülkemizde iş kazalarının yasal tanımı belirli şartlara dayandırılarak gerçekleştirilmiştir. Buna göre çıkartılan 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 13. Maddesinde iş kazası tanımlanmıştır:

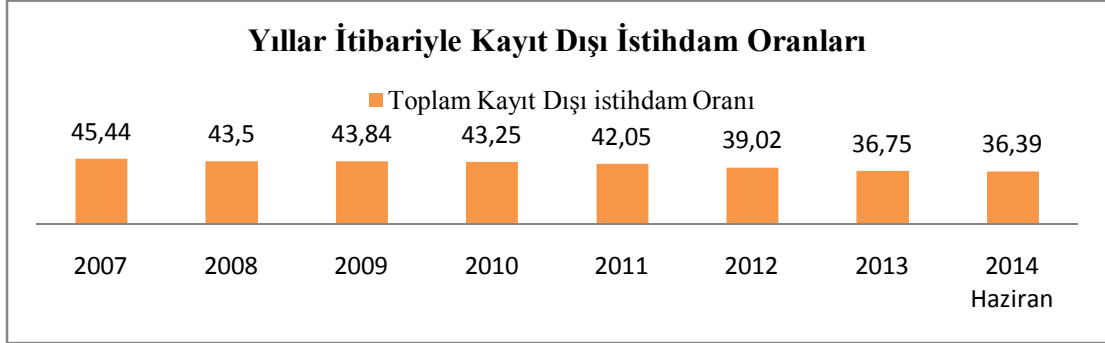
- “Sigortalının iş yerinde bulunduğu sırada,
- İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle, sigortalı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışıyorsa,
- Bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının, görevli olarak işyeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asil işini yapmaksızın geçen zamanlarda,
- Emziren kadın sigortalının, çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,
- Sigortalının, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidiş geliş sırasında, meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen özre uğratan olay olarak ifade edilmiştir.”¹⁰¹

İşyerinde olan her olayın iş kazası olmadığı ve bunun belirli şartlar gerektirdiği vurgulanmıştır. Örneğin; iş yerine işverenin tahsis etmiş olduğu bir araçla gelen işçinin bulunduğu aracın, şarampole yuvarlanması sonucu oluşan kaza hukuken iş kazası sayılacaktır. Ancak, işçinin kendi namına ait olan bir araç ile işyerine gelirken yaşamış olduğu kaza hukuken iş kazası sayılmayacaktır. Bu iki tanımdan hareketle, ülkemizde ve uluslararası kuruluşların iş kazalarına yaklaşımlarına bakıldığında; ILO’nun iş kazası tanımında işçileri merkeze koyan bir yaklaşım sergilerken, ülkemizde geçerli olan iş kazası tanımını işçiyi merkeze koyan bir yaklaşım sergilenmemiştir. ILO’nun tanımı yalnızca çalışanları değil, üretim sonucu ortaya çıkan ürünün de hasarı, kaybı veri alınırken, 5510 sayılı kanunun ilgili maddesinin her satırında “sigortalı” vurgusu dikkat çekicidir. Ülkemizde bir işçinin sigortalı olmadığı koşullarda yaşadığı olay ülkemizde yasal olarak iş kazası olarak değerlendirilmemektedir.¹⁰²

¹⁰¹ Akpınar, s.41

¹⁰² E. Altundaş, “Kapitalist Üretim Tarzı ve İş Kazaları”, TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, C.11, S.40, Ankara, 2011, s.11

Şekil 4. Ülkemizde Kayıt Dışı İstihdam Edenlerin Yıllar İtibariyle Oransal Görünümü

Kaynak: T.C. SGK, 2014 Haziran Sosyal Güvenlik Temel Göstergeleri;

<http://www.sgk.guov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> (19.09.2014)

Sosyal Güvenlik Kurumu Haziran 2014 sonuçlarına göre ülkemizde sigortasız çalışanların oranı Şekil.4'te görüldüğü gibi %36.39 olarak görülmektedir. Ülkemizde çalışanların görüldüğü gibi halen neredeyse yarısı sigortasız çalışmakta olup; iş kazalarına uğramak konusunda sigortalı çalışanlar ile kıyaslandıklarında daha fazla riskle karşı karşıya oldukları gerçeği bir yana yaşadıkları olayın iş kazası olarak kabul edilmesi için bile çaba sarf etmeleri gereken milyonlardan bahsetmekteyiz.

Ülkemizde kayıt dışı istihdam nedeniyle kötü durumlarla karşılaşan birçok işgören vardır. Örneğin; bir işçinin, işverenle sözlü olarak anlaşılıp işe başlamasından bir kaç saat sonra, üzerine vincin halatı kopması sonucu konteynır düşmesiyle ağır yaralanması ve bu olay sonucu işçinin ayağı kesilip sakat kalması durumunda ortaya vahim bir tablo çıkacaktır. İşçinin sigortası olmadığından hem meslek hastalığı sigorta fonu hem de iş kazası sigorta fonundan faydalanamayacaktır. Bu olay sonucu işçinin hem maddi hem manevi kayıp yaşayacağından bu konuda işverenler ve devlet hem insani açıdan hem de işgücünün korunması açısından güvenceli çalışmaya ehemmiyet göstermesi gerekmektedir.

Yaşam koşullarının git gide ağırlaştığı, büyük kentlerin nüfusunun hızla arttığı düzensiz kentleşmenin getirdiği sorunların içinden çıkılmaz bir hal aldığı, suç oranlarının giderek arttığı işsiz sayısının 3 milyona yaklaştığı ülkemizde, iş kazalarının durumuna bakıldığında ürkütücü bir tablo söz konusudur. Türkiye, yaklaşık her 6 dakikada bir iş kazasının meydana geldiği her 5 saatte bir çalışanın hayatını kaybettiği ve her 4 saatte bir çalışanın sürekli iş göremez şekilde sakat kaldığı bir ülkedir¹⁰³ Tablo 2.'de görüldüğü gibi ülkemizde ortalama her yıl 70 bin civarı iş kazası yaşanmaktadır. Ülkemizde yıllar içinde artan işyeri ve çalışan sayısına bağlı olarak da iş kazalarının arttığı görülmektedir.

Tablo 2. SGK 2008-2012 Verilerine Göre Ülkemizde Toplam İşyeri ve Çalışan Sayısına Göre İş Kazaları Sayıları

Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012
İşyeri	1170218	1216308	1325749	1435879	1538006
Çalışan	8802989	9030202	10 030810	11 030939	11 939620
İş kazası	72963	64316	62903	69227	74871

Kaynak: T.C. SGK, İstatistik yıllıkları, 2008-2012;

<http://www.sgk.guov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> (19.09.2014)

İstatistiki bilgiler olsun, Dünyadaki örgütlerin raporların olsun yapılan tüm incelemelerde ülkemizdeki durumun çarpıcı gerçeğini ortaya koymaktadır. Ülkemizde iş kazaları ve meslek hastalıklarının boyutları ile ilgili ürkütücü sayılar söz konusudur. Türkiye İş kazası ve meslek hastalıkları konusunda Dünyada El Salvador ve Cezayir' den sonra üçüncü olan ülkemiz Avrupa ülkeleri arasında da birinci sırada yer almaktadır.¹⁰⁴ Tablo 3.'te de görüldüğü gibi 2011 yılı AB ve Ülkemizde yaşanan iş kazaları sonuçları irdelendiğinde, çıkan sonuçlar ülkemizin kötü tablosunu ortaya koymaktadır.

¹⁰³ M. Gümüş, Türkiye'de İş Kazalarının Ekonomik Maliyetleri ve Bir İş Kazası Örneği, 2. Mülkiye Genç Sosyal Politikacılar Kongresi Raporu, Ankara, 2009, s.3

¹⁰⁴ Akpınar, s.67

Tablo 3. 2011 Yılı AB Ülkeleri ve Ülkemizde Yaşanan Toplam Kaza Sayısı ve Kazalarda Ölen İşçi Sayısı

Ülke	Toplam İş Kazası Sayısı	Ölüm Sayısı
Belçika	55.315	66
Bulgaristan	1.748	84
Çek Cumhuriyeti	37.036	134
Danimarka	34.333	41
Almanya	747.560	469
Estonya	5.145	16
İrlanda	11.101	47
Yunanistan	12.617	34
İspanya	363.510	336
Fransa	483.476	501
Hırvatistan	10.875	37
İtalya	321.084	510
Kıbrıs	1.747	5
Letonya	1.050	29
Litvanya	2.155	49
Luxemburg	6.320	10
Macaristan	19.988	75
Malta	2.121	1
Hollanda	119.941	37
Avusturya	58.253	106
Polonya	69.352	344
Portekiz	121.730	180
Romanya	2.810	273
Slovenia	12.449	19
Slovakia	7.734	37
Finlandiya	40.302	29
İsveç	24.089	50
İngiltere	156.416	172
AB TOPLAM	2.730.257	3.691
Norveç	14.855	34
Türkiye	69.227	1.700

Kaynak: AB Eurostat, İş Sağlığı ve Güvenliği 2011Yılı İstatistikleri;

[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Health_and_safety_at_work_s](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Health_and_safety_at_work_statistics)
[tatistics](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Health_and_safety_at_work_statistics) (20.09.2014) (* Türkiye verileri SGK 2011 yıllık verilerinden alınmıştır.)

1.2.Çeşitlerine Göre İş Kazaları

Global rekabetin giderek yayıldığı ortamda dünyada ilerleyen teknoloji ile beraber her gün yeni bir üretim halkası eklenmekte ve çalışanlar her gün yeni bir sağlığı ve güvenliği açısından tehlikeli durumlar ile karşılaşmaktadırlar. İş kazaları değişik yerlerde ve durumlarda olabilir. Sınıflandırmalar kazanın olduğu yere göre, olayın akışına göre değil, sonucuna göre yani vermiş olduğu hasara göre kıstas alınıp belirlenir. Genel olarak kazalar iş kazalarının sonuçlarına göre; yaralanmanın ağırlığına göre, cinsine ve kazanın cinsine göre üç şekilde sınıflandırılmaktadır.¹⁰⁵

Tablo 4. Çeşitlerine Göre İş Kazaları

1.Yaralanmanın Ağırlığına Göre Kazalar 1. Sürekli iş göremezliğe sebebiyet veren veya ölümlle sonuçlanan kazalar 2. Yirmi günden fazla tedavi gerektiren kazalar 3. Bir gün ile yirmi gün arasında tedavi gerektiren kazalar 4. Bir günden fazla işten uzaklaşmaya gerek olmayan kazalar, 5. Yaralanmaya neden olmayan kazalar
2.Yaralanmanın Cinsine Göre Kazalar 1. Baş, göz ve boyun yaralanmaları 2. Dış beden kazaları 3. Göğüs kafesi, solunum organları yaralanmaları 4. Kol, el ve parmak yaralanmaları 5. Ayak ve bacak yaralanmaları 6. İç organ yaralanmaları 7. Ruhsal ve sinirsel tahribat yaratan kazalar
3.Kaza Cinsine Göre Sınıflandırma 1. Düşme ve burkula, incinme 2. Parça, alet ve malzeme düşmesi 3. Göze yabancı bir cisim kaçması 4. Makinelerden olan kazalar 5. El aletlerinden olan kazalar 6. Elektrik kazaları 7. Ezilme ve sıkışma 8. Patlamalardan olan kazalar 9. Zararlı ve tehlikeli maddelere değme sonucu oluşan kazalar

Kaynak: A. Yiğit, İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı, Bursa, 2005, s.13

¹⁰⁵ Yiğit, 2005, s.13

Kazaları sınıflandırırken herhangi bir “yaralanmaya neden olmayan kazalar” konusu günümüzde oldukça önem kazanmıştır. Bu kazalar “ramak kala kaza” olarak adlandırılır. İşyerinde meydana gelen, çalışan ya da ekipmanı zarara uğratma potansiyeli olduğu halde zarara uğratmayan olaydır.¹⁰⁶ H.W. Hendric’in yaptığı araştırmaya göre; “her 300 ramak kala olayında, 29 yaralanmalı kaza, her 29 yaralanmalı kazada 1 ölümlü veya sürekli iş göremez duruma getiren kaza gerçekleşmektedir”.¹⁰⁷ Görüldüğü gibi bu gün atlatılan küçük kazalar, daha büyük kaza ve yaralanmaların habercisi olabilmektedir. Bu bakımdan ramak kala kazaların kayıtlarının tutulması, özellikle iş kazaları sürekli gündeme gelen ülkemiz ve riskli sektörler için, iş kazalarını önlemek için hayati bir önem taşımaktadır.

Tablo 5. 2012 Yılı SGK Verilerine Göre İş Kazası Sonucu Oluşan Yaraların Vücuttaki Yeri

100	Kafa	5.337
200	Boyun (Boyun Omur Ve Eklemlerini de Kapsar)	700
300	Sırt	3.218
400	Gövde Ve İç Organlar	1.646
500	Üst Ekstremiteler	36.248
501	Omuz ve omuz eklemleri	869
502	Kol ve dirsek	3.343
503	Bilek	1.934
504	El yaralanması	16.547
505	Parmak yaralanması	12.440
506	Diğer bölgeleri	1.105
600	Alt Ekstremiteler	14.541
601	Kalça ve kalça eklemi	457
602	Bacak, diz dahil	1.954
603	Ayak bileği	1.878
604	Ayak	8.599
605	Diğer bölgeleri	1.653
700	Bütün Vücut Ve Çok Yönlü Yaralanmalar	1443
900	Vücudun Diğer Bölümlerinin Yaralanması	2.851
1000	Tasnif Edilmemiş Vücut Yaralanmaları	8.887
	Toplam	74.871

Kaynak: T.C. SGK, İstatistik yıllıkları, 2012;

<http://www.sgk.guov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> (19.09.2014)

¹⁰⁶ Altınel, s.113

¹⁰⁷ Demirbilek, s.55

SGK'nun 2012'de yayınladığı raporda, (Tablo.5'de görüldüğü gibi) ülkemizde meydana gelen iş kazalarının en çok sırayla 16 bin 547 si el yaralanmaları ve 12.440'sı parmak yaralanması ile sonuçlandığı görülmüştür. El ve parmak yaralanmaları işgörenin kesici bir cisim ile çalışması sırasında oluşabileceği gibi ezilme ya da parçalanma şeklinde de meydana gelebilir. Elektrik, asit ya da sıcak yanığı da elde yaralanmalara neden olabilir. Yaralanma sonrası çalışanların elinde ve parmağında bir ezilme ya da cilt kesiti oluşabileceği gibi, çeşitli kırıklar, damar, sinir ya da doku kayıpları, parmak kopması gibi uzuv kayıpları da oluşabilir.

Tablo 6. 2012 Yılı SGK Verilerine Göre İş Kazalarının Oluşmasına Sebebiyet Veren Durumlar

KAZAYA SEBEBİYET VEREN DURUM	
SIKIŞMA, EZİLME, BATMA, KESME	19.579
MAKİNA KAYNAKLI KAZALAR	13.401
DİĞER	13.696
DÜŞEN CİSİMLER	11.088
KİŞİLERİN DÜŞMESİ	8.541
TAŞIT KAZALARI	3.563
SICAKLIK KAYNAKLI KAZALAR	1.012
VÜCUDUN ZORLANMASI KAYNAKLI KAZALAR	919
GÖZ VE YUTAĞA CİSİM KAÇMASI	752
PATLAMA KAYNAKLI KAZALAR	665
İNTİHAR VEYA CİNAYET	515
ELEKTRİK KAYNAKLI KAZALAR	459
KAYNAK İŞİ KAYNAKLI KAZALAR	249
ZARARLI MADDE VEYA RADYASYON	201
KAZAYLA ZEHİRLENME	170
HAYVAN KAYNAKLI KAZALAR	61
Toplam	74.871

Kaynak: T.C. SGK, İstatistik yıllıkları, 2012;

<http://www.sgk.guov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> (19.09.2014)

Ülkemizde kazaların cinsine göre sınıflandırılmasına baktığımızda ise; 2012 yılında meydana gelen iş kazalarının en çok sebep olan etken(Tablo 6.'da görüldüğü gibi) 19 bin 59 ile bir veya daha fazla cismin işçiyi sıkıştırması, ezmesi, batması ve kesmesi sonucu oluşmuştur. Örneğin; demir-çelik fabrikasında iş güvenliği önlemleri alınmamış bir pres makinası ile çalışırken elinin pres makinasına sıkışması sonucu kolunu kaybetmesi söylenebilir.

İşyerinde yaşanan bu kaza durumunda, pres makinasında işçinin elini kaybetmesine neden veren sıkışma olayı olmaması için, işveren makinaya sensör takılması kaza oluşmasının engellenmesi sağlanacaktır. Belirtilen kaza sebeplerinden yola çıkarak örnekler çoğaltılabilir olsa da, söz konusu kazalara baktığımızda fazla maliyet gerektirmeyen bazı tedbirlerin alınması, güvenlik kültürünün yaygınlaştırılması ve çalışanların eğitim ve bilgilendirilmesiyle önüne geçilebilecek kazalar olduğu görülmektedir.

1.3. İş Kazalarının Analizi

Günümüzde iş kazalarının analizlerinin yapılmasındaki amaç, meydana gelen büyük ya da küçük bir kazanın altında yatan sebepleri dikkatlice araştırmak ve neden olan tehlike ve riskleri belirlemektir. Değerlendirme sonucu gidererek artan aynı tarzda kazaların oluşmasını ve tekrarlanmasını önlemek için araştırma yapmak ve değerlendirme sonrasında gerekli dersleri çıkarmak hedeflenmektedir.¹⁰⁸

İş kazası analizleri, iş kazasına yönelik özellikle de benzer işkollarına yapılan bilimsel araştırmaların ve tartışmaların izlenmesiyle desteklenmektedir. İş kazası analizleri bir iş kazasını kaza öncesi, kaza anı ve kaza sonrası üç temel süreç yönünden ele almalıdır. Kaza öncesine yönelik inceleme, yapılmakta olan işi, işçiyi ve çevresel koşulları dikkatte alınmaktadır. Örneğin; yüksekte kurulu iskelede kaynak yapan bir işçi söz konusu olduğunda, kaynak işinin yapılış tarzı, kaynak işinin ya da yüksekte çalışmanın mevzuatlarda gerektirdiği, gerekli önlemlerin alınıp alınmadığı, iskelenin yapısal özellikleri “iş” kapsamında değerlendirilmektedir. İşçinin açlık/tokluk düzeyi, önceden bir hastalığın olup olmaması, işin gerektirdiği mesleki eğitimleri alıp alamadığı, deneyimi, işe olan dikkati gibi özellikleri “işçi” kapsamında; gürültü varlığı, hava akış hızı, nem gibi özellikler “çevresel koşullar” kapsamında değerlendirilmektedir. Kazanın önlenmesine yönelik incelemelerde kaza öncesi ve anına yönelik bilgiler daha etkili iken; kaza sonrası süreç verileri daha çok kazaya bağlı olumsuzlukların kontrolünde katkı sağlayacaktır.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Şimşek-ÖGE, s.372

¹⁰⁹ F. N. Ayoğlu-Z. Şahin-N. Güzel, “İş Kazaları Önlenebilir mi?”, Yangın ve Güvenlik Dergisi, C.17, S.143,İstanbul, 2011, s. 45

İş kazalarına yönelik kullanılan istatistikler, geniş bir alana sahip olduğu gibi kapsadığı alanlar kullanım amacına göre farklılık gösterebilir. Bu tür istatistiklerin oldukça geniş bir kullanım alanı vardır. İşletme içinde farklı üretim bölümleri, genel işletme faaliyetleri, işkolu, bölge ve ülke düzeyinde aynı istatistikler farklı amaçlarla kullanılabilirler. İş kazaları analizlerinde yaygın olarak kullanılan metotlar; “kaza frekansı”, “kaza ağırlık oranı” ve “kaza sıklık oranıdır.”¹¹⁰

1.3.1. Kaza Frekansı

Kaza sıklık oranı; belirlenmiş bir zaman dilimi içinde(hafta, ay, yıl gibi), oluşan ve bir tam günden fazla iş görmezliğe neden olan kazaların sayısını ortaya koyar. Kısaca kazaların ne sıklık içerisinde meydana geldiğini ortaya koyar.¹¹¹

$F(KSO) = \text{İş görmezlik yaratan kaza sayısı} * 1000000 / \text{çalışılan saatler toplamı}$ formülü kaza sıklık oranını vermektedir.

1.3.2. Kaza Ağırlık Oranı

Kaza ağırlık oranı(KAO), iş kazaları yüzünden ne kadar iş günün kaybedildiğini gösterir.¹¹²

$KAO = \text{Kayıp gün toplamı} * 1000000 / \text{Çalışılan Saatler Toplamı}$ formülü kaza ağırlık oranını vermektedir. Kayıp gün toplamı, zaman içinde işgöremezlik yaratmış kazaların gün toplamını ifade eder. Ancak iş kazası sonucu ölüm ya da sürekli iş görmezlik olduysa her olay başına 7500 gün ekleme yapılır.

1.3.3. Kaza Sıklık Oranı

$\text{Kaza Sıklık Oranı} = \text{Kaza sayısı} * 100000 / \text{Toplam çalışan Sayısı}$

İş kazası sonrası hesaplanan 100 bin kişideki ölümlü kaza sıklık oranını, Türkiye için SSK 2011 verileri ile hesaplırsak; $F(KSO) = 2011 \text{ ölen işçi}(1700) * 100000 / 2011 \text{ SSK'lı çalışan sayısı}(11\ 030\ 939) = 15,4$ buluruz

¹¹⁰ Sadullah, s.459

¹¹¹ Sadullah, s.461

¹¹² Şimşek-Öge, s.373

Eurostat ve SGK 2011 verileri kullanılarak 100 bin çalışan için AB ülkeleri ve Türkiye için “ölümlü kaza sıklığı” açısından kıyaslandığı Tablo 7. ‘de Türkiye 100 bin işçide ölümlü iş kazaları oranı ülkemizde 15,4 iken, bu rakam AB Ülkeleri ortalamasında 1,94’ tür. Ülkemiz, AB’nin yaklaşık 8 katı, iş güvenliğine çok önem veren Almanya’nın da 14 katı kadar daha fazla bir kaza sıklığına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 7. 2011 Yılı AB Ülkeleri ve Ülkemizde 100 Bin İşçide Ölüm Kaza Sıklık Oranları

Ülke	100 bin işçide ölüm kaza sıklık oranı
Belçika	1,66
Bulgaristan	3,19
Çek Cumhuriyeti	3,35
Danimarka	1,51
Almanya	1,19
Estonya	3,12
İrlanda	2,65
Yunanistan	0,90
İspanya	2,52
Fransa	2,17
Hırvatistan	2,55
İtalya	2,87
Kıbrıs	1,26
Letonya	3,75
Litvanya	-
Luxemburg	2,82
Macaristan	2,12
Malta	0,60
Hollanda	0,52
Avusturya	3,01
Polonya	3,60
Portekiz	4,28
Romanya	3,88
Slovenia	2,30
Slovakia	1,34
Finlandiya	1,33
İsveç	1,25
İngiltere	0,70
AB TOPLAM	1,94
Türkiye	15,4

Kaynak: AB Eurostat, “İş Sağlığı ve Güvenliği 2011 Yılı İstatistikleri”;

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Health_and_safety_at_work_statistics (20.09.2014) (* Türkiye verileri SGK 2011 yıllık verilerinden alınmıştır.)

1.4. İş Kazalarının Nedenleri

Uluslararası platformlarda günümüzün hala en çok konuşulan konularından biri işçilerin sağlığı ve güvenliği konusudur. Avustralya’da düzenlenen G20 zirvesi sonrası ILO tarafından G20 ülkelerini kapsayan 9 Eylül 2014’ te açıklanan raporda, dünya ekonomisinin %20’sini oluşturan ve dünya nüfusunun üçte ikisini kapsayan G20 ülkelerinde; her yıl iş kazası ve meslek hastalıklarından dolayı 1 milyon 300 bin kişinin öldüğü bildirilmiştir. G20 ülkelerinde 2010 yılı verilerine göre de 196 milyon ölümcül olmayan iş kazası yaşanmıştır. Raporda; büyük endüstriyel kazalar ve güvensiz olmayan koşullar nedeniyle hala işçilerin yaşamı tehlike altında olduğu bahsedilmiş. G20 Ülkeleri içerisinde yer alan Çin’de Ağustos ayında otomobil parçaları üreten bir fabrikada meydana gelen patlamada 75 işçi, Türkiye’de maden ocağında yaşanan patlamada 301 işçi hayatını kaybetmiştir. Aynı zamanda Japonya’da 2011’de meydana gelen deprem sonrası zarar gören Fukuşima nükleer santralinden sızıntının devam etmesi hem işçiler hem de toplumun geniş kitlesi açısından çok büyük bir sorun oluşturduğu konusunda bilgiler verilmiştir.¹¹³

İş kazaları ile ilgili sürdürülen çalışmalar kazaların umulmadık zamanlarda ortaya çıkabileceği, durduk yere, tesadüfi ya da sebepsiz meydana gelmeyeceği belirlenmiştir. Çünkü, insanlar sürekli olarak yaşadığı çevre, çalıştığı işyeri ve ortam, kullandığı malzeme ve teçhizatlar ile yakın bir ilişki içerisinde. Elbette, bu etkileşimler içinde kazanın meydana gelmesinde bir değil birçok faktör rol oynamaktadır. Üretim teknolojisi, üretim araçları, çevre koşullarının yanında sosyolojik, psikolojik, fizyolojik birçok etken rol oynayabilir. Bu faktörler arasında yapılan araştırmalarda en çok dikkat çeken H.W.Henrich 1930 tarihinde yayınlanan domino teorisi olmuştur. Domino teorisine göre; “iş kazalarının %2’nin önlenemez kazalar olduğunu, % 18’nin fiziksel makine ve çevre koşullarına bağlı tehlikeli durumlardan, %80’nin ise insana bağlı tehlikeli davranışlardan, meydana geldiği” ortaya konmuş ve kazalara neden olan faktörleri iki etkene indirgenmiştir.¹¹⁴

¹¹³ ILO, Herkes İçin Güvenli ve Sağlıklı İşyeri Oluşturma, G20 Ülkeleri Çalışma ve İstihdam Bakanları Toplantısı Raporu, Avustralya, 2014, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_305423.pdf (04.10.2014)

¹¹⁴ Altundaş, s.12

İş kazalarının nedenlerini ortaya koymak için birçok araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalara göre, iş kazaları ülkelerin sanayileşme biçiminden, işletmelerin yönetsel şekillerinden, kaza istatistiklerinin yetersizliğinden, çalışanların niteliğinden, denetim eksikliklerinden ve iş güvenliği bilinci oluşturulmamasına kadar geniş yelpazeli sebepler ortaya konmuştur. Çeşitleri nedenleri olan iş kazaları, uzmanlarca farklı sınıflandırmalara yayılım göstermekle beraber, yapılan araştırmalarda uzlaşılan noktaların tümü; iş kazalarının beklenmeyen olaylardan, insanlardan, çevresel koşullardan, iş ortamında kullanılan alet ve teçhizatlar nedeniyle kaynaklandığı savını ortaya koymuşlardır. Bu sebeple, iş kazalarının nedenleri; beşeri nedenler (insana bağlı) ve fiziksel mekanik ve çevre koşullarına bağlı nedenler (teknik nedenler) ve beklenmedik olay ve durumlar olmak üzere üç ana grupta toplanarak incelenmektedir.¹¹⁵

Tablo 8. İş Kazalarının Neden Olan Tehlikeli Davranış ve Durumlar

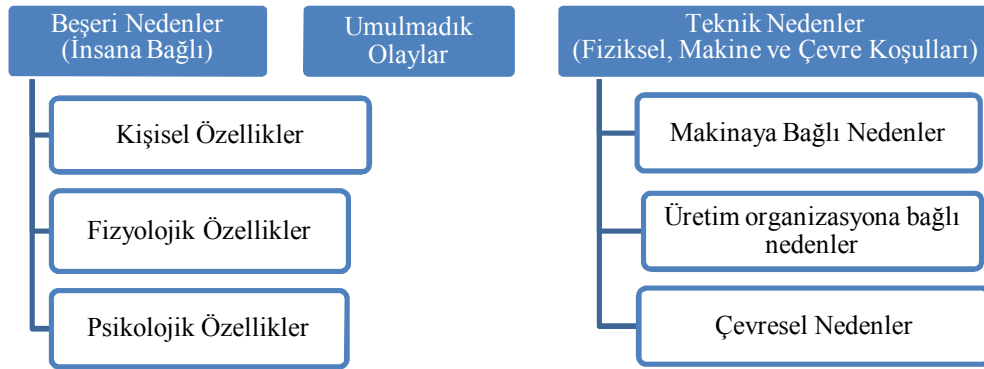
İş Kazalarının Nedenleri
Tehlikeli Davranışlar
Sorumsuz biçimde görev verilmeden ya da uyarılara aldırmadan güvensiz çalışmak, Tehlikeli hızda çalışma ve alet kullanma, Kişisel koruyucu donanımını kullanmama ve kullanılmaz duruma sokma, Tehlikeli cihazlar kullanmak ya da donanımı güvensiz biçimde yönetmek, Güvensiz yükleme yapma, istifleme, karıştırma, yerleşme vb. davranışlar, İş Disiplinine uymama, işe uygun makine kullanmamak, Yetkisi olunmayan ve izinsiz şekilde tehlikeli bölgede bulunma, Tehlikeli hızda araç kullanma, Dalgınlık ve dikkatsizlik, suiistimal, şaşırma gibi davranışlarda bulunmaktır.
Tehlikeli Durumlar
Güvensiz çalışma yöntemi ve sağlıksız çevre koşulları Güvensiz yapılmış ve Topraklanmamış makine ve cihazlar İşe uygun olmayan el aletleri Yetersiz aydınlatma ve göz kamaştıran ışık kaynakları Yetersiz havalandırma, çevre ve hava kaynakları Kişisel koruyucu donanım ve giysileri tedarik etmemek Kusurlu, pürüzlü, sivri, kaygan zeminlerin olması ve iş yeri düzensizliği Koruyucusuz makina ve tezgahlar Parlayıcı ve patlayıcı maddeler ve tehlikeli yükseklikte istiflemelerdir.

Kaynak: G. Yılmaz, “İş Kazalarının Nedenleri ve Maliyeti”, Mühendis ve Makine Dergisi, C.50, S.592, Ankara, 2009, s.2

¹¹⁵ M. Z. Camkurt, “Çalışanların Kişisel Özelliklerinin İş Kazalarının Meydana Gelmesi Üzerine Etkisi”, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası(TÜHİS) İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C.24. S.6, Ankara, 2013, s.71

Çalışma hayatında meydana gelen kazaların %80'ine yakınına kapsayan insan hatasına bağlı iş kazaları, işgörenlerin iş güvenliğini tehlikeye atan hatalı hal ve davranışları sonucu ortaya çıkan kazalarıdır. İş kazalarının insana bağlı nedenlerle ortaya çıkmasında insanların kişisel özellikleri(yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi gibi), fizyolojik ve psikolojik faktörler etkili olmaktadır. Örneğin; taşıma kapasitesinin, üstünde yük taşınması sonucunda bir kaza meydana gelmesi verilebilir.¹¹⁶

Şekil 5. İş Kazalarının Nedenleri

Kaynak: M. Z. Camkurt, “Çalışanların Kişisel Özelliklerinin İş Kazalarının Meydana Gelmesi Üzerine Etkisi”, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C.24. S.6, Ankara, 2013,s.72

Çalışma yerlerinde iş güvenliğini bozan fiziksel ve mekanik çevre koşullarına bağlı nedenler, teknik nedenler olarak da ifade edilmektedir. Fiziksel ve mekanik çevre koşullarına bağlı iş kazaları ise koruyucusu yetersiz ve maksadına uygun olmayan makinelerden, eksik malzemelerden, üretim organizasyonları gibi ve sıcaklık, gürültü gibi çevresel faktörlerden kaynaklanabilmektedir.¹¹⁷

Umulmadık olaylar ise iş kazalarında nedeni tespit edilmesi güç olan olayları oluşturur. Yani önceden önlem alınması zor olan durumlardır. Bu durumlara örnek olarak Japonya’da 2011 yılında yaşanan deprem ve tsunami sonrasında, Fukuşima nükleer santralinde meydana gelen kazalar verilebilir. Bu felaketin önceden bilinmesi zor olduğundan alınan önlemler yetersiz kalmış ve birçok kaza meydana gelmiştir

¹¹⁶ A. İ. Oral, İş Kazalarının ve Meslek Hastalıklarının Değerlendirilmesi: İş Sağlığı ve Güvenliği (Ed. D. Baybora), Eskişehir, 2012, s.24

¹¹⁷ Y. Çağlayan- A. Kılınç, İş Güvenliği, İstanbul, 2005, s.92

1.4.1. Beşeri Nedenler (İnsana Bağlı Nedenler)

Genel bir çerçeveden bakıldığında, kazaları oluşturan nedenlerin büyük bir kısmında, mutlaka insana bağlı dolaylı ve dolaysız kusurların yer aldığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle iş kazalarının oluşmasında en büyük etken insanlardır. Genelde kazalarda insana bağlı kusuru, operatör hatalarını veya yaralanan çalışanların kusurlu davranışlarını tanımlamada kullanılmıştır. Ancak, insana ilişkin bu kusuru sadece kaza geçiren kişi ile sınırlamak doğru değildir. Çünkü, bunun altında işletmenin dizaynını planlayan mimardan, makineleri tasarlayan mühendise; üretimde görev yapan işgörenden işletmeciye hatta fabrikada bulunan iş güvenliği uzmanı ve iş hekimine kadar uzayan bir grup insanın kusurlu tutum ve davranışlarından kaynaklanan zincirleme bir olay dizini burada söz konusu olabilecektir.¹¹⁸

Genel olarak ülkemizde de büyük ölçüde iş kazalarının sorumlusu tehlikeli davranışları sergileyen işçiler olarak kabul görmektedir. Genellikle tehlikeli davranışlar başlığı altında gruplandırılan, kişisel koruyucu teçhizatı kullanmamak, uygun aletlerin kullanılmaması, tehlikeli hareketler (koşma, zıplama, şakalaşma gibi) gibi nedenler çoğu zaman işgörenlerin kişisel tercihleri olarak değerlendirilmektedir. Ancak, özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu durum böyle değildir. İşletmeler iş kazalarının önlenmesinde, üçüncül koruma olarak kabul edilen kişisel koruyucu teçhizatı maliyet unsuru olarak görmekte ve gerekli denetimler yapılmadığından sağlamamaktadırlar. İşverenlerin bu tutumları sonucu oluşabilecek bir kazada suçlu olan sadece işçiler değil, kişisel koruyucu sağlamayan işverenler, bu durumu ilgili kuruma bildirmeyen iş güvenliği uzmanları ve denetlemeyen ilgili kuruluşlar da olur.

Her insanın kendine has bazı kişisel, fizyolojik ve psikolojik fonksiyonları vardır. Bu nedenle kazaların oluşmasında etkili olan birçok neden olmak ile beraber genel hatlarıyla; kişisel özellikler, fizyolojik özellikler ve psikolojik özellikler olarak üç grupta incelenmektedir.¹¹⁹

¹¹⁸ E.N. Dizdar, “Kaza Sebeplendirme Yaklaşımları” TBB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, C.2,S.6, Ankara, 2001, s.27

¹¹⁹ Camkurt, s.24

1.4.1.1. Demografik Özellikler

İnsan yaşadığı çevre, çalıştığı işyeri ve ortam koşulları, kullandığı araç ve gereçler, makine ve teçhizatla yakın ilişki içerisinde. Bu etkileşimler içinde karmaşık bir yapının oluşturduğu kazanın meydana gelmesinde elbette bir değil birçok demografik özellikler rol oynar. Bu özellikler yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, kıdem, medeni durum ve pozisyon olarak sınıflandırılabilir.¹²⁰

Demografik özellikler irdelendiğinde, göz önünde bulundurulması gereken en önemli faktörlerden biri yaştır. Genel olarak yapılan araştırmalarda ve kurulan hipotezlerde yaş ilerledikçe, işçilerin daha güvenli davranışlar sergilediği, genç işçilerin daha riskli işlerde çalışma ve daha tehlikeli davranışlar sergileme eğiliminde olduğu ve kaza geçirme ihtimallerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir.¹²¹

Tablo 9. Ülkemizde 2011- 2012 Yıllarında Meydana Gelen İş Kazalarının, Yaş Gruplarına ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Yaş Grupları Age Groups	2011			2012		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
-14	7	1	8	9	0	9
15-17	312	29	341	436	63	499
18-24	9852	958	10810	10815	1228	12043
25-29	15100	777	15877	15096	1089	16185
30-34	14382	818	15200	15197	1111	16308
35-39	10731	709	11440	11251	1000	12251
40-44	7714	521	8325	8220	700	8920
45-49	4895	25	5140	5443	363	5816
50-54	1410	70	1480	1776	155	1931
55-59	495	25	520	608	43	651
60-64	104	3	107	161	13	174
65+	57	12	69	68	16	84
Toplam	65059	4168	69227	69090	5781	74871

Kaynak: T.C. SGK, İstatistik yıllıkları, 2012;

<http://www.sgk.guov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> (19.09.2014)

¹²⁰ Oral, s.24

¹²¹ U. Türen- Y. Gökmen, “Türkiye’de Meydana Gelen İş Kazaları Sonucu Ölüm İle Çalışanların Yaş Faktörü Arasındaki İlişki”, Sosyal Güvenlik Dergisi(SGD),C.4, S.1, Ankara, 2014, s.108

Toplumlarda ki 15-65 yaş arasındaki işgören nüfusu, iktisaden en çok faal olan nüfusu oluşturup ve bu grupta yer alan insanlar toplumun en önemli kesimini oluşturur. Bu nüfus içerisindeki işgörenler, hem üretim hem de hizmet sektöründe gün içinde birçok tehlike ve risk ile karşılaşmaktadır. Bu tehlike ve risklere iş görenlerin reaksiyonu içerisinde elbette yaş kadar, cinsiyet, statü, kıdem ve medeni durumda önemli etkenlerdir. Ülkemizde SSK'nın yayınladığı 2011 ve 2012 yılı verileri Tablo 9.'da incelediğimizde, 30-34 yaş aralığına kadar iş kazası ölüm riskinin arttığı ve sonrasında yaş ilerledikçe artan iş tecrübesi ile beraber iş kazalarının sayılarının azalma gösterdiği tespit edilmiştir.

Cinsiyete göre işgörenlerin iş kazası geçirme durumu, yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar ortaya konulmasından ötürü tartışmalı bir konudur. Bununla beraber, yapılan araştırmalarda genellikle kadınların erkeklere oranla daha az iş kazası geçirdikleri ortaya koymuşlardır. Günümüzde kadınların erkeklere göre daha az iş kazası geçirmesinin altında yatan sebeplere bakıldığında en temel nedenin, kadınların ağır ve tehlikeli işler ile gece vardiyası çalışmalarında çalıştırılmamasının yattığını söylemek yanlış olmayacaktır.¹²² Bu durum Türkiye açısından ele alırsak, Tablo 9.'da SSK'nın yayınladığı 2011 ve 2012 yılı verilerini incelediğimizde ülkemizde kadınlar erkeklere göre çok daha az iş kazası geçirmektedir. Kadınlar ülkemizde en son 2012 verilerine göre, toplam 74 bin 871 iş kazası içerisinde 5bin 871 ş kazası geçirmiş ve erkeklerin oldukça altında kalmıştır.

İş görenlerin eğitim durumu iş kazalarının meydana gelmesinde etkili olan önemli faktörlerden biridir. Türkiye İstatistik Kurumu(TUIK) 2013 yılında son 12 ay içerisinde iş kazası geçirenlerin eğitim durumlarını açıklamış ve ilkökul mezunlarının %2.8' bir iş kazası geçirirken, genel lise mezunlarında bu oran %1.7, lise dengi okul mezunlarında %2.4 ve yüksek öğrenim mezunlarında %1 olarak tahmin edilmiştir. TUIK verileri sonucu işgörenlerin eğitim seviyesi yükseldikçe, çalışanlarda iş sağlığı ve güvenliği bilinci oluşmakta ve iş kazası geçirme olasılığı düşmektedir sonucuna ulaşılmaktadır.¹²³

¹²² Camkurt, s.79

¹²³TUIK, İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri Araştırma Sonuçları, 2013;

http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/2013_ISKAZALARI_VE_SAGLIK_PROBLEMLERI_RAPORU.pdf (02.10.2014)

1.4.1.2. Fizyolojik Faktörler

İş kazalarına yol açan insana bağlı nedenlerin ikincisidir. Bu faktörler fiziksel arızalar ve eksiklikler, fiziksel uyumsuzluk(intibaksızlık), uykusuzluk ve yorgunluk olarak sınıflandırılabilir. Kişinin fiziksel arıza ve eksiklikleri, algılamasını sağlayan organlardaki bozukluklar(görme, duyma gibi) ve hastalıklardan kaynaklanır. Değişik iş kollarında yapılan araştırmalar görme duyusu ile kaza sıklığı arasında yakın bir ilişki ortaya koymaktadır. Yapılan bir araştırmada 1 yıl içinde, görme testinde başarılı olan makine operatörlerinden ancak % 37'sinin iş kazası yaptığı saptanmıştır.¹²⁴

İş sağlığı güvenliğinin en önemli özelliklerinden biri çalışanın işe, işin çalışana uyumlu hale getirilmesi yani işgörenlerin, kişisel özelliklerine göre uygun işe yerleştirilmesidir. Bunun sağlanabilmesi için, çalışanın fiziksel olarak uygun işe yerleştirilip ve uyumlu hale getirilmesi gerekir. Örneğin; madende dar bir galeride çalışacak olan işgörenlerin iş kazası geçirmemesi için, boy ve kilosu orantılı olarak seçilmesi gerekir. İşçilerin fizyolojik özelliklerine dikkat edilmesi iş kazası ve meslek hastalıklarından korunması açısından oldukça önem taşımaktadır.

1.4.1.3. Psikolojik Faktörler

Günümüzde gelişen teknolojik koşullar artan nüfus ve artan rekabet ortamında sağlık bir şekilde işe devam sağlayabilmenin yolu; çalışanların sağlığını sadece bedenlen korumaktan değil, ruhen de koruyup, tam iyilik halini yakalamaktan geçmektedir. Özellikle ülkemizden örnek verilecek olursak, işe giriş muayenelerinde sadece adaylar, formel olarak kontroller yapılmakta yani bedenlen sağlık durumlarına bakılmakta ve mikro film ile akciğer organı incelendikten sonra muayene tamamlanmaktadır. Ancak, daha sonrasında işçilerin neden olduğu kazalar irdelendiğinde kazaların altında başka informel nedenlerin yattığı ortaya çıkacaktır. Örneğin; kazanın işçinin almış olduğu düşük ücret nedeniyle stresli olmasından, işçinin sakar bir yapısının olması gibi psikolojik sorunlardan ortaya çıkabilmektedir.¹²⁵

¹²⁴ E. Kural, Bir İş Güvenliği Mühendisinin Makaleleri ve Bildirileri, İstanbul, 2006, s.106

¹²⁵ Ofluoglu- Uysal, s.2

Sağlık ve güvenliği tehdit eden diğer riskler kadar, psikolojik riskleri de belirlemek, değerlendirmek ve minimuma indirmek için, özellikle işe alım sürecinde sadece bedensel yönden sağlık muayenesi yapılmaması gerekir. İşgörenlerin bu süreçte ilerde oluşabilecek kazaları önlemek açısından psikolojik muayene ve testlerden geçirilmesi de gerekir. Çalışanların tam iyilik halini yakalamasını engelleyen tehlikeli psikolojik faktörlerin nedenlerine baktığımızda genel olarak; zihinsel yetenek, duygusal yapı, sakarlık, uyumsuzluk, aşırı güven duygusu, stres, konsantrasyon sorunu ve ihmalkarlık olarak sınıflanmaktadır.¹²⁶

Psikolojik riskler, iş sağlığı ve güvenliği alanının “ yeni ve gittikçe artan” riskleri olarak tanımlanmaktadır ve en az fiziksel ve kimyasal riskler kadar çalışanların bütünsel iyilik durumunu olumsuz etkilemektedir. Tükenmişlik, depresyon gibi ruhsal rahatsızlıklara ek olarak kardiyolojik sorunlara, kas iskelet sistemi hastalıkları gibi fiziksel sağlığı da ilerleyen süreçte olumsuz tetiklediği gözlemlenmiştir.¹²⁷ Ülkemizde iş kazalarının oluş nedenlerine baktığımızda psikolojik risklerin kaza oluşumunda etkisi olmadığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, söz konusu riskler her zaman gözlemlenebilir ve kanıtlanabilir olmadığından maruz kalanlar rapor etmekten kaçınmaktadırlar.

1.4.2.Teknik Nedenler (Fiziksel, Makine ve Çevre Koşulları)

Sanayi devrimiyle başlayan teknolojik ve bilimsel gelişmelerin doyum noktası her geçen gün çitasını yükseltmekte ve bu durum işgörenler üzerinde yeni risk ve tehlike faktörlerinin oluşmasını tetiklemektedir. Günümüzde üretim giderek bilgisayar ve robot ile yapılsa bile, üretim sürecinde kullanılan her makine, teçhizat, araç ve gereçler ve ortam koşulları her biri ayrı ayrı bir risk senaryosu ile çalışanları etkilemekte olduğundan bu kazalar, fiziksel ve mekanik çevre koşullarına bağlı (teknik nitelikteki) iş kazaları olarak kabul edilmektedirler.¹²⁸

¹²⁶ Oral, s.28

¹²⁷ Ç. Vatansever, “Risk Değerlendirmede Yeni Bir Boyut: Psikososyal Tehlike ve Riskler”, Çalışma ve Toplum Dergisi, C.10, S.40, İstanbul, 2014, s.118

¹²⁸ Oral, s.30

Tablo 10. Tehlikeli Durumun Oluşmasına Yol Açan İş Kazalarının Teknik Nedenleri

Tehlikeli Duruma Makinelerin Yol Açtığı Kazaların Nedenleri
Makinenin üretimi sırasında bilinmeyen tehlikeli bir yönünün kullanımı sırasında fark edilmesi, Makinenin üretim hatası nedeniyle arızalı olması sonucu oluşan kazalar, Makinenin standartlara uygun üretilmemiş olması sonucu oluşan kazalar, Makinenin kapasitesinden fazla olarak çalıştırılması sonucu oluşan kazalar, Makinelerin gerekli periyodik bakım ve onarımlarının aksatılması sonucu oluşan kazalar, Makinaların asıl kullanım amaçları ve alanları dışında kullanılması sonucu oluşan kazalar, Makinelerin koruyucu siperlerinin olmaması veya devre dışı bırakılması sonucu oluşan kazalar, Makine çalışırken kişisel koruyucu ve malzemelerin kullanılmaması sonucu oluşan kazalardır.
Tehlikeli Duruma Üretim Organizasyonunun Yol Açtığı Kazaların Nedenleri
Mühendislik hataları nedeniyle üretim organizasyonun yanlış planlaması sonucu oluşan kazalar, Üretim organizasyonu içerisinde kullanılan makinelerin, çalıştırılma düzenin ergonomik olmaması nedeniyle oluşan kazalar, İş alımında yaşanan hatalar nedeniyle, işin çalışana ve çalışanın işe uymaması nedeniyle oluşan kazalar, İşletme vardiya süreleri ve çalışma saatlerinin yanlış planlamasına bağlı oluşan kazalar, İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili tedbirlerin alınmamış olması sonucu oluşan kazalar, İş sağlığı ve güvenliği açısından gerekli olan araç ve gereçlerin işletme içinde sağlanmaması sonucu oluşan kazalar (Örneğin, işletmede yangın dedektörlerinin bulunmaması gibi), İşçilere genel iş sağlığı ve güvenliği eğitimi ile üretim esnasında kullanmış oldukları makine, alet, ekipmanlar ve kişisel koruyucular ile ilgili eğitimlerinin verilmemesi nedeniyle oluşan kazalar, İşverenlerin işletme içinde iş güvenliği uygulamalarının sağlıklı yürümesi için denetim mekanizması kurmaması ve Devletin gereken denetimleri yapmaması sonucu oluşan kazalar, İşletme içerisinde yeterli iş güvenliği uzmanının bulunmaması ve çalışanların sağlıklarını gözlemleyip, denetleyebilecek iş yeri hekimlerinin bulundurulmaması sonucu oluşan kazalardır.
Tehlikeli Duruma Çevre Koşullarının Yol Açtığı Kazaların Nedenleri
Gürültülü ortam ve gürültü nedeniyle meydana gelen kazalar, Aydınlatmanın yeterli olmaması ya da fazla olması nedeniyle meydana gelen kazalar, Çalışma ortamında ısı ve nem miktarının iyi ayarlanamaması sonucu oluşan kazalar, Çalışma ortamının yeterince havalandırılmaması ve tozlardan arındırılmaması sonucu oluşan kazalar, Çalışma ortamında radyasyon miktarının artması sonucu oluşan kazalardır.

Kaynak: A. İ. Oral, İş Güvenliği(Ed. D. Baybora), Eskişehir, 2012, s.30

İş yerlerinde, fiziksel ve mekanik çevre koşullarına bağlı gelişen ve tehlikeli durumlardan kaynaklanan, teknik nitelikteki kazalar iş kazalarının %20 ‘sinin nedeni durumunda olup, üç başlık altında incelenmektedir. Bunlar makinelerin yol açtığı kazalar, üretim organizasyonun yol açtığı kazalar ve çevresel faktörlerin yol açtığı kazalardır.¹²⁹ Sağlıklı ve güvenli bir işyeri ortamında çalışmanın koşulları, uygun bina ve eklentilere, güvenli iş teçhizatlarına ve uygun çevresel koşullara sahip olmanın dışında güvenli hammadde ve ara maddelerin kullanımı, eğitilmiş insan sermayesi ile bilgili ve tecrübeli iş hekimi, iş güvenliği uzmanları ve saha uzmanlarından profesyonel hizmet alarak kavuşmak mümkündür. Ancak, tüm bunlara sahip olunması işletmelerin küçülmesi ile beraber zorlaşmaktadır. Bu yüzden işletmelerin büyüklüğü de iş kazalarının oluşmasında önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁰

Tablo 11. Ülkemizde 2011- 2012 Yıllarında Meydana Gelen İş Kazalarının, İşyerinde Çalışan Sayısı ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

İşyerinde çalışan sigortalı Sayısı	2011					2012				
	Zorunlu sigortalı sayısı	Erkek	Kadın	Toplam	Oran (%)	Zorunlu sigortalı sayısı	Erkek	Kadın	Toplam	Oran (%)
1-3	1.446.443	10.174	543	10.717	0,741	1.543.433	19.489	1.744	21.233	1,376
4-9	1.824.657	5.776	287	6.063	0,332	1.965.065	4.598	288	4.886	0,249
10-20	1.658.196	8.700	467	9.167	0,553	1.779.095	6.211	387	6.598	0,371
21-49	1.928.303	9.156	480	9.636	0,500	2.082.432	8.263	550	8.813	0,423
50-99	1.063.928	5.957	372	6.329	0,595	1.163.645	5.700	417	6.117	0,526
100-199	1.042.986	7.657	566	8.223	0,788	1.117.597	6.839	622	7.461	0,668
200-249	302.497	2.261	190	2.451	0,810	326.857	1.893	179	2.072	0,634
250-499	788.849	5.100	508	5.608	0,711	851.485	4.879	479	5.358	0,629
500-999	513.824	3.841	433	4.274	0,832	557.315	4.285	421	4.706	0,844
1000+	461.256	6.436	322	6.758	1,465	552.696	6.933	694	7.627	1,380
Bilinmeyen	0	1	0	1	0,000	0	0	0	0	0,000
Toplam	11.030.939	65.059	4.168	69.227	0,628	11.939.620	69.090	5.781	74.871	0,627

Kaynak: T.C. SGK, İstatistik yıllıkları, 2012;

<http://www.sgk.guov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> (19.09.2014)

¹²⁹ Oral s.30

¹³⁰ M. N. Çarıkçı, “ İş Teftişi Sistemi Bakışıyla KOBİ’lerde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları”, İSG Dergisi, C.11, S.50, Ankara, 2011, s.7

ILO tarafından yapılan araştırmaya göre, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde(KOBİ) iş kazası sayısı fazla olmakla beraber, işletmeler büyüdükçe iş kazası sayılarının da azalmakta olduğu gözlemlenmiştir.¹³¹Ülkemizde SGK yayınladığı Tablo 11.de 2011-2012 yıllarında meydana gelen iş kazaların, iş yerinde çalışan sayısına göre dağılımını incelendiğinde en çok kazaların KOBİ’lerde olduğu gözlemlenmiştir. Bunda en büyük etmen elliden fazla sayıda çalışanı olan iş yerlerinde iş sağlığı ve güvenliği kurulları olmaması ve iş yeri hekimi ve iş güvenliği uzmanlarının varlığının olmamasıdır. Bunun dışında, işverenlerin iş güvenliği önemini iyi kavrayamamaları ve faaliyetlerini maliyet unsuru olarak düşünmesidir.

1.5. İş Kazalarının Önlenmesinde Alınabilecek Tedbirler

İş kazalarının azaltılması, işyeri düzeyinde yasaların gerektirdiği tedbirlerin alınması ve bilimsel teknolojik gelişmelerin iş yerinde iş güvenliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalarda kullanılması ile olanaklıdır. Yapılan istatistiki araştırmalar da kazaların %50’sinin kolay, %48’inin yapılacak ön çalışma ve metotlu bir çalışma ile önüne geçilebileceğini, %2’sinin ise önlenmesinin mümkün olmadığını göstermiştir.¹³²

İş kazalarını önlemek için emniyetsiz durum ve hareketleri ortadan kaldırmak, çalışma şartlarını sık sık kontrol etmek aksayan konularda tedbirler almak gerekir. Her işyerinin alacağı iş güvenliği önlemleriyle, kendi iş yerinde iş kazalarını azaltılması mümkündür. Genel olarak uygulanan iş kazalarını önleme teknikleri şunlardır:

1. “Emniyetsiz durumları ortadan kaldırma,
2. Emniyetsiz davranışları önleme,
3. Çalışmada iyi yöntemlerin uygulanması,
4. Kişisel koruyucuların kullanılması ve otomasyona gitme önlemleridir.”¹³³

¹³¹ M. Z. Camkurt, “İşyeri Çalışma Sistemi ve İşyeri Fiziksel Faktörlerinin İş Kazaları Üzerine Etkisi”, TÜHİS Dergisi, C.21, S.6, Ankara, 2007, s.84

¹³² Akpınar, s.35

¹³³ Altınel, s.117

İş kazalarını önlemede kullanılan yöntemlerin başarıya ulaşması için süreklilik arz etmesine dikkat edilmelidir. Emniyetsiz durumların ortadan kaldırılması için kullanılan araç ve malzemelerin güvenlik koşulları kontrol edilmeli ve bakım, onarımları eksiksiz yerine getirilmelidir. Emniyetsiz davranışları önlemek için, kişilerin sosyal durumuna ve kültürüne uygun eğitimler verilmesi önleyici bir etkidir.

İş kazalarının önlenmesindeki önemli etkenlerden biriside işe uygun personel seçimidir. Özellikle iş kazalarının çok yaşandığı sektörlerde, mesleki eğitimi olan, tecrübeli, psikolojik ve fiziksel özellikleriyle işe uygun bir çalışanın seçilmesi ileride oluşabilecek iş kazalarının önlenmesinde oldukça önemli bir adım olacaktır.¹³⁴ Ülkenin bütününe ilgilendiren iş kazalarının tamamen ortadan kaldırılması ancak sosyal, kültürel, ekonomik yapısından, sanayide kullanılan üretim sürecinde kullanılan teknoloji ve üretim araçları ve üretim yöntemlerine kadar birçok etkene bağlıdır. Bu etkenlerden bazıları şunlardır:

- “İşletmelerde risk değerlendirme raporunun olmaması ya da uygulama planının yapılması,
- Mesleki eğitim almayan işgörenlerin ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaması,
- İş yerinde iş güvenliği uzmanı ve iş yeri hekiminin görev alması,
- İş yerinde İSG kurullarının oluşturulması,
- Gürültü, toz, gaz vb. ölçümlerin yapılması, makinelerde koruyucularının kullanılması,
- Acil durum planlarının yapılması uygulamaların hayata geçirilmesidir.”¹³⁵

İş kazalarının önlenmesi ekonomik ve sosyal bir sorun olması nedeniyle, toplumun büyük bir kesimi bu konuda doğrudan ya da dolaylı olarak büyük bir sorumluluk üstlenmektedir. İş kazalarının önlenmesi konusunda öncelikle işletmelerin konuya bakış açıları oldukça önemlidir. İşletmeler açısından iş kazalarını önlenmesi konusunda alınacak tüm önlemler öncelikle maliyet değil bir yatırım olarak görülmesi gerekir.

¹³⁴ Akpınar, s.44

¹³⁵ G. Yılmaz, “İş Güvenliğinin Temel İlkeleri”, Çalışma Ortamı Dergisi, , C.2 S.25, Ankara, 1996,s.5

2. MESLEK HASTALIKLARI, ÇEŞİTLERİ, BİLDİRİMLERİ NEDENLERİ ve ALINACAK ÖNLEMER

2.1.Meslek Hastalıkları

Üretimin küreselleşmesi ile ülke bazında faaliyet gösteren küresel firmalar hammadde, ara madde ve iş gücü maliyetlerini düşürmek için sınır ötesi ülkelere taşımaktadır. Bu durumdan en çok gelişmekte olan ülkeler yarar ve zarar sağlamaktadır. Örnek olarak; sanayileşme devrimini tümüyle sindiremeyen ülkemizde yapılan yatırımlar ekonomik anlamda GSYİH yükselmesine neden olurken, üretim sürecinde giren her yeni madde çalışanlar üzerinde yeni riskler doğurmakta ve birçok yeni mesleki hastalıklar doğurmaktadır. Genel perspektifte meslek hastalığı; herhangi bir işin yürütüm sırasındaki yetersiz koşullar sonucu meydana gelen hastalıklardır.¹³⁶

Meslek hastalığı sonucu çalışan sağlığını olumsuz etkileyip, bozduğundan ve ilerleyen süreçte tazminat talebi oluşturabileceğinden yasalarla tanımlanmıştır. Ülkemizde 5510 sayılı yasanın 14. Maddesine göre meslek hastalığı “sigortalının çalıştırıldığı işin niteliğine göre tekrarlanan bir nedenle veya işin yürütüm koşulları nedeniyle uğradığı kısmi veya sürekli hastalık, sakatlık veya ruhsal bozulum durumları” şeklinde tanımlanmıştır.¹³⁷

Tanımdaki “tekrarlanan bir sebeple” ifadesi meslek hastalığının meydana gelmesinde iş yeri ortamındaki kötü şartlardan belirli ve uzun bir süre etkileşim halinde olunmasından sonra sağlığın bozulması kastedilmektedir. Çünkü, bir işçinin iş yeri ortamındaki kötü şartlardan etkilenecek aniden sağlığının bozulması iş kazasıdır.¹³⁸ Örneğin; kulağa gelen bir darbe ile işçi aniden sağır olmuşsa bu bir iş kazasıdır. Fakat Sosyal Sigorta Sağlık İşlemleri Tüzüğüne göre gürültü bir ortamda en az 2 yıl (gürültü düzeyi 85 dB üzerinde ise 30 gün) çalışan işçinin işitme duyusunu kaybetmesi ve sağır olması ise meslek hastalığı olarak kabul görmektedir.

¹³⁶ Çağlayan- Kılınç, s.79

¹³⁷ Akpınar, s.154

¹³⁸ Bilir, s.136

İşgörenlerin yakalandıkları hastalıkların meslek hastalığı olarak sayılması için önemli bir kriter de, yürütülmekte olan iş ile hastalık arasında neden-sonuç ilişkisinin oluşmasıdır. Yani mesleğe özgü olmalıdır. Başka bir söyleyişle, işçi o işte çalışmış olmasaydı, bu hastalığa yakalanmayacak olmasıdır. Örneğin; kurşun zehirlenmesi düşünüldüğünde bu hastalık ancak, akü üretimi gibi kurşun ile sürekli temas halinde olunan işyerlerinde çalışan işgörenler de meydana gelmektedir. Benzer şekilde yine pnömokonyoz sadece mermer ocağı gibi tozlu ortamlarda çalışan işgörenlerde meydana gelebilir. Meslek nedeniyle kurşun ya da toz etkisi olmayan işçilerde bu hastalık meydana gelemeyeceği kabul görmektedir.¹³⁹

Eğer işgörenin yaptığı iş ile hastalığı arasında bir nedensellik bağı yok ise bu hastalık türü “iş ile ilgili hastalık” olarak adlandırılır. İş ile ilgili hastalık kavramı, mesleğe özgü olmamak ile birlikte, çok çeşitli nedenlere bağlı, meydana gelmesinde iş yeri çalışma ortamı ve koşullarının rolünün bulunduğu hastalıklardır. Örneğin; hipertansiyon hastalığı her insanda ortaya çıkabilir. Ancak, hipertansiyon geçiren kişi işyerinde çalışma ortamlarından dolayı bu rahatsızlığı geçirmişse o zaman bu iş ile ilgili hastalık kavramına girmektedir.¹⁴⁰

Genel olarak meslek hastalıklarının özellikleri incelendiğinde, diğer hastalıklardan farkı, kendine özgü tanı ve tarama yöntemleri olmasıdır. Bunun dışında Meslek hastalıkları maruz kalmanın hemen ardından çıkabildiği gibi, yıllar sonrada görülebilir. Örneğin; biyolojik etkenli bir ortamda çalışan kişinin işten ayrılması sonrasında hastalık durumu ortaya çıkabilir. Bu gibi durumlar için süre tanımlaması yapılmıştır. Bu süreye “yükümlülük süresi” denir.(Biyolojik etkenler için yükümlülük süresi 40 yıldır.) Meslek hastalıkları, en sık görülen hastalıklardan olmadıkları halde, toplumsal önemi olan hastalıklardır. Örneğin; kaynak işleri yapan bir atölyede çalışan işçilerden birinin görme bozukluğu yaşaması gelecekte o atölyede çalışan ve çalışacak olanları da etkileyebilir.¹⁴¹

¹³⁹ E. İnce, İş Hukuku, İstanbul, 2011, s.234

¹⁴⁰ K. Pala, “Türkiye’de Meslek Hastalıklarında Durum”, Yangın ve Güvenlik Dergisi, C.12, S.99, İstanbul, 2006, s.56

¹⁴¹ Ş. Özdemir, “İş Yerinde Meslek Hastalıkları Tanı ve Koruma Yolları” Mühendis ve Makine Dergisi, C.50, S.592, Ankara, 2009, s.63

2.2.Meslek Hastalıklarının Sınıflandırılması

İşgörenler, bir işin yapılması sırasında bulunduğu iş yeri ortamından ve ortam koşullarından kaynaklanan sağlığını etkileyebilecek, hastalıklara ve rahatsızlıklara yol açabilecek birçok neden vardır. Meslek hastalıklarını sınıflandırma da “etkene bağlı” sınıflandırma ve hastalık ve rahatsızlıkların vücudun farklı bölgelerinde ve organlarında da seyretmesinden dolayı “organa bağlı” sınıflandırmadır.¹⁴²

Sınıflandırmaların içerisinde uluslararası alanda en çok kabul gören ILO’nun sınıflandırmasıdır. ILO “gizli epidemi” olarak adlandırdığı meslek hastalıklarını üç kategoride toplamaktadır.¹⁴³ ILO meslek hastalıklarını sınıflandırmada Tablo 12. de görüldüğü gibi hem etkene hem de organa bağlı sınıflandırma yapmıştır. İLO aynı zamanda çağın vebası olan kanser hastalığını da ayrı bir sınıfta değerlendirmiştir.

Tablo 12. ILO Meslek Hastalıkları Sınıflandırması

1. Ajanlara Bağlı Oluşan Meslek Hastalıkları
1.1.Kimyasal: Kurşun, cıva, arsenik gibi bu grupta 41 tane ajan tespit edilmiştir. 1.2 Fiziksel: Gürültü, titreşim vb. bu gruba ait 7 ajan tespit edilmiştir. 1.3 Biyolojik: Hepatit virüsleri, bakteriyel 9 çeşit ajan tespit edilmiştir.
2. Hedef Organ ve Sistemlerin Meslek Hastalıkları
2.1.Solunum Sistemi Hastalıkları: Bu grupta Slikozis, Siderozis gibi 12 çeşit hastalık tanımlanmıştır. 2.2.Cilt Hastalıkları: Bu grupta 4 çeşit hastalık tanımlanmıştır. 2.3.Kas İskelet Hastalıkları: Bu grupta 8 çeşit hastalık tanımlanmıştır. 2.4.Zihinsel ve Davranışsal Bozukluklar: Post travmatik stres bozukluğu ve bilimsel olarak kanıtlanmış, iş etkisinden kaynaklanan diğer zihinsel ve davranışsal bozukluklar olmak üzere 2 çeşit olarak tanımlanmıştır.
3. Mesleki Kanserler: Asbestos, benzen gibi etkenlere bağlı 21 çeşit hastalık tanımlanmıştır.

Kaynakça: ILO, Meslek hastalıkları Listesi Revizyonu(Tavsiye no.194),

Cenevre, 2010, s.17; http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---safework/documents/meetingdocument/wcms_116784.pdf (03.10.2014)

¹⁴² Şimşek-Öge, s.367

¹⁴³ M. Berk-B. Önal-R. Güven, Meslek Hastalıkları Rehberi, Ankara, 2011, s. 21

Türkiye’de ise meslek hastalıkları listesi “Sosyal Sigorta Kanunu Sağlık İşlemleri Tüzüğünde” yer almaktadır. Meslek hastalıkları listesi, hastalıklar ve belirtileri, yükümlülük süresi, hastalık tehlikesi olan başlıca işler olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. İlgili mevzuatta meslek hastalıkları ile ilgili sınıflandırmalar etkene göre yapılan sınıflandırma ve organa göre sınıflandırmanın kombinasyonu olacak şekilde beş ana grupta toplanmıştır.¹⁴⁴ Ülkemizdeki liste ile İLO listesi kıyaslandığında; modern çağın rahatsızlıkları olan zihinsel ve davranışsal bozukluklar SGK listesinde mevcut değildir.

Tablo 13. Ülkemizde Meslek Hastalıkları Sınıflandırması

A Grubu -Kimyasal Maddelerle Olan Meslek Hastalıkları Bu grupta 25 değişik kimyasal etken grubunda toplam 67 hastalık yer alır
B Grubu -Mesleki Cilt Hastalıkları Bu grupta deri kanseri ve kanser dışı deri hastalıkları olmak üzere 2 hastalık vardır.
C Grubu -Pnömonkozlar ve Diğer Mesleki Solunum Sistemi Hastalıkları Bu grupta 6 tür etkenine bağlı 9 hastalık vardır.
D Grubu -Mesleki Bulaşıcı Hastalıklar Bu grupta 4 grup etkene bağlı olarak 30 hastalık vardır.
E Grubu -Fiziki Etkenlerle Olan Meslek Hastalıkları Bu grupta 7 fiziksel etken grubuna bağlı 12 hastalık vardır.

Kaynakça: H. Akarsu- B. Ayan- E. Çakmak- B. Doğan- D.B. Eravcı- E. Karaman- D. Koçak, Meslek Hastalıkları, Ankara, 2013, s.14

Ülkemizde liste dışında kalan hastalıklar, SGK Yüksek Sağlık Kurulunca karara bağlanır. Buradan sonuç alınmazsa mahkeme kararı ile de sonuç alınma şansı vardır.¹⁴⁵ Meslek hastalıkları kısa süreli maruziyetler sonucu değil tekrarlanan sebepler ile oluşmaktadır. Meslek hastalıkları uzun bir kuluçka dönemi sonunda ortaya çıkıyor ve kalıcı hasarlar bırakmaktadır. Örneğin; bir veya birkaç kez tozlu ortama girmek ile veya maden ocağına girmek ile akciğer ile ilgili bir hastalık işgörende meydana gelmeyecektir. Bu durum meslek hastalıklarının tespit edilmesi çok zor olduğu için, meslek hastalığına yakalanan işçilerin haklarını elde etmelerini imkânsız hala getirmektedir.

¹⁴⁴ H. Akarsu- B. Ayan- E. Çakmak- B. Doğan- D.B. Eravcı- E. Karaman- D. Koçak, Meslek Hastalıkları, Ankara, 2013, s.13

¹⁴⁵ Yiğit, s.15

2.3. Meslek Hastalıklarının Nedenleri

Endüstride ve hizmet sektöründe iş görenlerin sağlıklarını tehdit eden, hastalanıp ve rahatsızlanmalarına yol açabilecek kaynaklar oldukça çok ve çeşitlidir. Bunlardan meslek hastalıklarının nedenlerini kısaca kimyasal, fiziksel, biyolojik, tozlar, sosyo-psikolojik, ergonomik faktörlere bağlı olarak birkaç ana grupta Tablo 14. görüldüğü gibi toplamak mümkündür.¹⁴⁶

Tablo 14. Meslek Hastalıklarının Nedenleri

1.Fiziksel Etkenler: İş yeri ortamında bulunan gürültü, sıcaklık, radyasyon, titreşim gibi tekrarlayan fiziksel etkenlere bağlı oluşurlar.
2.Kimyasal Etkenler: İş yeri ortam faktörlerinde en çok karşılaşılan etkenlerdir. Sayısı binlerce ifade edilebilecek kadar çoktur. Sık olarak karşılaşılanları kurşun, cıva gibi ağır metallerle meydana gelen zehirlenmeler, karbonmonoksit, hidrojen siyanür, kükürt di oksit gibi zehirli ve iritan gazların yol açtığı hastalıklar verilebilir
3.Biyolojik Etkenler: Mikroorganizmaların ve virüslerin neden olduğu hastalıklardır. Bu hastalıklar ya çalışma ortamından ya da hayvanlardan insana geçebilir. Tüberküloz, şarbon, tetanoz, bruselloz gibi hastalıklar en çok bilinenleridir.
4.Tozlar: Solunum yolları ile vücuda girmekte ve tozun cinsine, ortamdaki yoğunluğuna, kişilerin duyarlılığına ve soludukları miktara bağlı olarak; basit bir tahrişten, mesleki akciğer hastalıklarına hatta kansere neden olabilecek etkisi vardır. En çok madencilikte sorundur. Bunun dışında taş ocağı, seramik, demir döküm gibi sektörlerde de sık olarak karşılaşılan bir sorundur.
5.Sosyo- Psikolojik Etkenler: İşin niteliği ve çalışma ortamına bağlı olarak ortaya çıkan etkenlerdir. Çalışanın verimini ve rahatını etkilerler. Yönetimin sıkı denetimi, düzensiz iş saatleri, iş güvencesinin yetersiz olması, hedef baskısı, terfi edememe, ücret yetersizliği gibi tehlikelere bağlı olarak gelişerek; uzun dönemde zihinsel ve davranışsal bozukluklar ile çalışanda stres gibi psikolojik sorunlara yol açabilirler.
6. Ergonomiye İlgisizlikten Kaynaklanan Etkenler: Ergonomi fiziksel çevrenin insanla uyumlu hale getirilmesidir. Çalışma sırasında sağlığa uygun olmayan duruş ve çalışma şekilleri, ağırlık kaldırma ve taşıma, hızlı çalışma temposu gibi faktörler de bazı sağlık sorunlarının nedeni olabilir.

Kaynakça: N. Bilir, İş Sağlığı ve Güvenliği, Ankara, 2004, s.136

¹⁴⁶ Bilir, s.136

Meslek hastalıklarının nedenlerini incelediğimizde insanların davranışından bağımsız olduğu görülmektedir. Çalışma ortam ve koşullarında gereken tedbir ve önlemler alınmadığı takdirde her işgören, meslek hastalıklarıyla karşılaşabilir. Bu bakımdan işgörenin davranışının, o işte ve işyerinde çalışmaktan başka, herhangi bir etkisi yoktur.

2.4. Meslek Hastalıkları Tanı ve Bildirimleri

İşverenler tarafından sağlık gözetimi çalışmaları periyodik muayeneler ve işyeri sağlık birimine hastalık nedeniyle, başvurular meslek hastalığı ön tanısı konulmasında büyük önem taşımaktadır. Meslek hastalıkları ilk teşhisi iş yeri hekimleri tarafından yapılır. Meslek hastalıklarına neden olan etkenlerin vücuda giriş yolları; akciğerler, deri ve sindirim yollarıdır. Meslek hastalığı tanısı ise önceleri sadece ülkemizde SSK bağlı üç ilde bulunan(İstanbul, Ankara, Zonguldak) meslek hastalıkları hastanelerinde yapılırken 2011 yılında yayınlanan yönetmelikle SSK bağlı tüm devlet hastaneleri ve araştırma hastaneleri meslek hastalığı tanısı koymaya başlamıştır.¹⁴⁷

Meslek hastalığı “çağın gizlenen bir salgınıdır” Bu öyle bir salgındır ki dünya da her yıl 2 milyondan fazla, her gün 5500, hatta her dakika da 4 kişinin ölümüne yol açmaktadır. Yine ILO verilerine göre meslek hastalıklarından, her yıl iş kazalarında ölenlerin 6 katı kadar daha fazla ölüm oluyordur. Ancak, bu gerçek dünya da ve ülkemizde gizlenmektedir.¹⁴⁸ AB verilerine göre yılda 23 milyon çalışan iş ile ilgili sorunlarını bildirmekte ve 159 bin kişi meslek hastalığından hayatına kaybetmektedir.¹⁴⁹

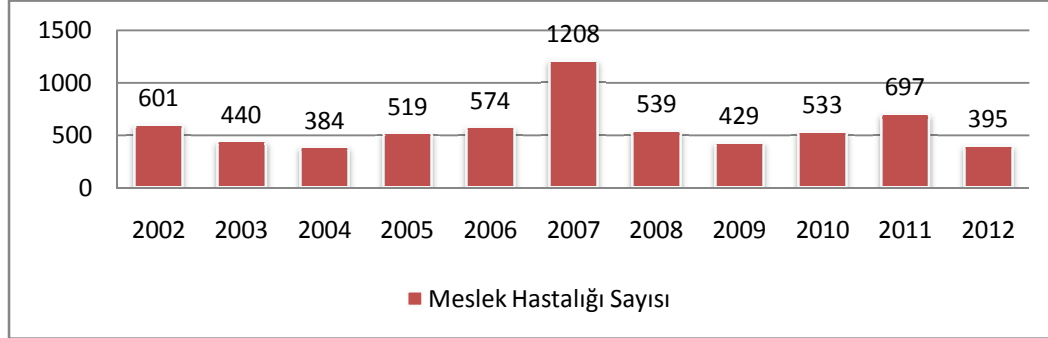
¹⁴⁷ Yiğit, s.15

¹⁴⁸ C. Canıvar, Mesleki Kanserler: Çalışırken Kanser Oluyoruz;

http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=8805:mesleki-kanserler-calisirken-kanser-oluyoruz--dr-coskun-canivar&catid=151:yazar-arsivi&Itemid=216 (24.10.2014)

¹⁴⁹ Ovacıklı-Pekiner, s.30

Şekil 6.Ülkemizde 2002-2012 Yılları Arasında, SGK Verilerine Göre Toplam Meslek Hastalıkları Dağılımı

Kaynak: T.C. SGK, İstatistik yıllıkları, 2002-2012;

<http://www.sgk.guov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> (19.09.2014)

Dünyada mesleki ve iş ile ilgili hastalıklar arasında tanı konulmasında, ilk sırayı fiziksel etkenlere bağlı oluşan (%40 ile kas-iskelet sistemi hastalıkları) almaktadır. Ülkemizde ise 2012 yılında SGK'nın verdiği istatistiklere göre 395 meslek hastalığı tanımlanmıştır ve bunların içinde 246 olgu ile (%62,2) mesleki akciğer hastalığı (slikoz) ilk sırada gelmektedir. Ülkemizde kimyasalların neden olduğu meslek hastalığı sayısı 78, bunun da 26'sı kurşun tozlarının neden olduğu hastalıklardır. 2012 yılında SGK'ya bildirilimi yapılan meslek hastalıklarına bakıldığında, %58,5'i kömür ve linyit çıkarılması, %10'nun metal sanayisi ve kollarında, %7.5'i inşaat sanayisi ve kollarında meydana gelmiştir. Meslek hastalıklarının yüksek olması beklenen giyim eşyaları imalatında ise meslek hastalıkları vakalarının toplam içindeki payının %1'de kalması düşündürücüdür.¹⁵⁰

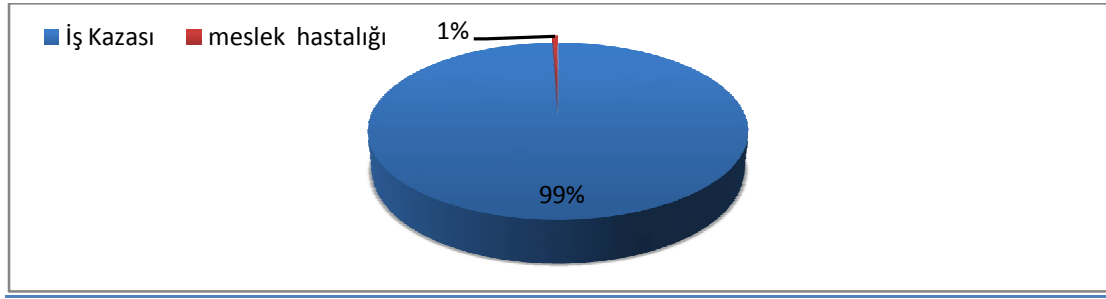
Verilerden anlaşıldığı gibi ülkemizde kas-iskelet rahatsızlığı ve mesleki deri hastalıklarında bildirim hemen hemen hiç yoktur. Bunların dışında örneğin; gürültü özellikle imalat sanayimizde çok yaygındır ve uzayan çalışma sürelerinde sınır değerinin aşılması da muhtemeldir. Bu durumda, mesleksi işitme kaybının görülmemesi verilerin güvenilirliği hakkında tartışma yaratmaktadır.

¹⁵⁰ B. Tekin, SGK 2012 istatistikleri Açıklandı;

http://www.pozitifsiguvenligi.com/images/stories/haberler/sgk_2012.pdf (14.10.2014)

Meslek hastalıkları konusunda J.M.Harrington yaptığı araştırmaya göre “ülkeler arasında değişmekle beraber, yılda her bin işçiden 4 ile 12 sinde yeni meslek hastalığı olgusu” beklenmektedir. Ülkemizde 2012 SGK istatistiklerine göre 11 milyon 939 bin 620 kayıtlı çalışan vardır ve tanı konulan meslek hastalığı sayısı 395’tir. J.M. Harrington verdiği değer hatırlanacak olursa ülkemizde her yıl 40 bin ile 140 bin arasında yeni meslek hastalığı tespiti beklenmektedir. Ancak, ülkemizde her yıl açıklanan SGK verilerine baktığımızda meslek hastalığı sayısı 500-600 civarında seyretmektedir.¹⁵¹

Şekil 7.Türkiye’de 2012 SGK Verilerine göre İş kazası ve Meslek Hastalıklarının Oranları

Kaynak: T.C. SGK, İstatistik yıllıkları, 2012;

<http://www.sgk.guov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> (19.09.2014)

ILO’nun verdiği rakamlara göre dünya da iş kazaları oranı % 44, meslek hastalıkları oranı %56’dır.¹⁵² Türkiye’de SGK 2012 verilerine göre, şekil 7. de görüldüğü gibi iş kazaları %99 meslek hastalıkları %1 civarında olması büyük bir çelişki yaratmaktadır. İş kazasına uğrayanlar, gerçekleşen kazaların sonuçları net ve görünür olduğu için hakları daha rahat elde edilebilmektedir. Ancak, meslek hastalıklarında işçinin hangi işyerindeki çalışma koşulu neticesinde bu hastalığa yakalandığını tespit zor olduğu için haklarını almaları daha zor olmaktadır.

¹⁵¹ Berk-Önal-Güven, s18

¹⁵² MMO, İşçi Sağlığı ve Güvenliği Oda Raporu, Ankara, 2014, s.54;

http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/0352ce4f77227b3_ek.pdf (08.07.2014)

Ülkemizde SGK 2012 verilerine göre meslek hastalıklarının, 221'i Zonguldak'ta meydana gelirken, 61'i Ankara'da, 21'i İstanbul'da, 11'i Kocaeli'nde meydana gelmiş, Eskişehir, Antalya, Adana'da hiç meslek hastalığı meydana gelmemiştir. İstanbul, Zonguldak ve Ankara'da meslek hastalıklarının %76'sı bildirilmiştir. Oysa işyerlerinin ve işçilerin %40'ı kadarı bu illerde bulunmaktadır. Bu üç il meslek hastalıkları hastanelerinin olduğu illerdir. Bu durum bize 2011 yılında SGK bağlı Devlet Hastaneleri ve Araştırma hastanelerinin de tanı konulması için yapılan değişikliğin, ülke çapında meslek hastalıkları tanı konmasında çok da beklenen artışa etkisinin olmadığını göstermektedir.¹⁵³

Ülkemizde ÇSGB tarafından yayınlanan 2014-2018 Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politikası belgesinde de meslek hastalığı bildirimlerinin eksikliği konu alınmıştır. Tanıların artırılması için ön tanısı konulan meslek hastalıklarının kayıt altına alınması ve istatistiklere kamu çalışanlarında alınması hedeflenmiştir. Bu kapsamda yapılacak çalışmalarda 2018 yılı sonuna kadar meslek hastalığı tanılarının %100 artırılması hedeflendiği açıklanmıştır.¹⁵⁴

Dünyaya göre Türkiye'deki tanı yetersizliğinin temel olarak iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi ülkemizde işle ilgili hastalıklar izlenmemekte ve kaydedilmemektedir. Yani SGK istatistikleri eksiktir. Çünkü, ülkemizde kayıt dışı çalışmanın yaygınlığına koşut olarak, iş kazalarıyla meslek hastalıkları da kayıt dışı kalmaktadır. Bu olguların kayıt dışılığı yalnızca, işyerlerinin ve işçilerin kayıt dışı olmasıyla da sınırlı değildir. Sigortalı işçilerin tüm iş kazalarının kayıt altına alınamadığı da bilinmektedir. İkincisi ise, meslek hastalıklarına tanı koyma süreci de çok sancılıdır ve meslek hastalıklarının birçoğunun gerek iş yeri hekimleri, gerekse sağlık kuruluşlarında çalışan hekimler tarafından daha tanı bile konulamadan gözden kaçmaktadır.¹⁵⁵

¹⁵³ B. Tekin, SGK 2012 istatistikleri Açıklandı;

http://www.pozitifsiguvenligi.com/images/stories/haberler/sgk_2012.pdf (14.10.2014)

¹⁵⁴ ÇSGB, Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politikası Belgesi(2014-2018);

<http://www.cs.gb.gov.tr/cs.gbPortal/isggm.portal?page=politikabelgesi>(08.11.2014)

¹⁵⁵ Pala, s.58

2.5. Meslek Hastalıklarının Önlenmesinde Alınacak Tedbirler

Toplumun en önemli kesimini oluşturan işçi sınıfının sağlığını her an olumsuz etkileme özelliği olan meslek hastalıklarının nedeni işyeridir, açık ve net olarak bilinen bir etkidir. İşyeri ortamında hastalığa yol açabilecek olan bu etkenlerin saptanması ve uygun önlemlerle elimine edilmesi veya tam olarak kesilemiyorsa, çalışanlar ile teması kesilerek onların etkilenmesini önleyecek şekilde kontrol altına alınması ile meslek hastalıklarından korunma mümkün olacaktır.¹⁵⁶

İşyerlerinde meslek hastalıklarına sebep olabilecek faktörleri her zaman tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir. Bu sebeple, meslek hastalıklarından korunmak için bu faktörlerin insan sağlığı üzerindeki zararlı etkilerini en aza indirmek veya zararsız hale getirmek amacıyla iş yerlerinde bazı koruma tedbirleri alınarak hastalık oranı en aza indirmek için bir takım önlemlere başvurulması gerekir.¹⁵⁷ Meslek hastalıklarını iş ortamından uzaklaştırmak için genel olarak başvurulacak önlemler şunlardır:

- i. “Tıbbi koruma yöntemleri,
- ii. İşyeri çalışma çevresine ait koruma önlemleri,
- iii. İşçiye ait koruma önlemleri olmak üzere başlıca üç bölüm altında incelenmektedir.”¹⁵⁸

Meslek hastalıkları önlenmesi noktasında tıbbi yaklaşımların koruyucu etkisi olmaktadır. Tıbbi koruma yöntemleri ile çalışanlara işe giriş ve periyodik tıbbi kontroller uygulanmaktadır. İşe giriş tıbbi kontrollerinin temelinde kişilerin uygun işe yerleştirilmesi, periyodik tıbbi kontrollerin temelinde ise yaptıkları işten etkilenip etkilenmediklerini saptanması amacıyla uygulanan yöntemlerdir. Bu şekilde, kişilerin sağlık özellikleri bakımından risk yaratabilecek işlerde çalışması engellenecektir.¹⁵⁹

¹⁵⁶ N. Bilir, “Meslek Hastalıkları Tanı, Tedavi ve Koruma İlkeleri”, Hacettepe Tıp Dergisi, C.42, S.4, Ankara, 2011, s.151

¹⁵⁷ Çağlayan- Kılınç, s.87

¹⁵⁸ Okan, s.66

¹⁵⁹ Bilir, 2011, s.151

İşyerinde sağlığa zararlı etkiler genellikle işyerindeki fiziksel koşullardan ileri gelmektedir. Bazen zararlı maddelerle doğrudan doğruya elle temas söz konusudur. İşyerindeki bu tehlikeler yok edilerek veya en aza indirilerek çalışma çevresi zararsız hale getirilmesi mümkündür. Bu amaçla çalışma ortamında yapılacaklar şunlardır:

- “Kullanılan zararlı maddelerin yer değiştirilmesi,
- Tehlikeli işlemler için kapalı çalışma yöntemi uygulanmalı,
- Sağlığa zarar veren gürültü, ışın gibi fiziksel kaynakların ortaya çıktığı iş çeşitlerinin ayrılması sağlanmalı,
- Tozlu ortamlarda nemli çalışma yöntemi uygulanmalı,
- Temiz ve hijyenik bir çalışma ortamı yaratılması için günlük temizlik işlemleri her gün mutlaka yenilenmeli, Kullanılan makine ve malzemelerin bakımları zamanında yapılmalı,
- İşyerinde işin özelliğine göre havalandırma yapılmalı,
- İşyerinde üretimde kullanılan hammadde ve yarı hammaddelerin sağlık sorunlarına yol açmaması için iyi araştırılmalı ve üretim planlaması yapılmalı, işyerinde oluşabilecek yeni tehlike ve durumlara karşı zaman zaman analizler yapılması gerekmektedir.”¹⁶⁰

İşyeri ve çevresinde hastalıktan korunmak için öncelikle tehlikeler saptanmalıdır. Tehlikeler öncelikte kaynakta kontrol edilmeli eğer kaynakta kontrol edilemiyorsa başka bir ortama taşınmalıdır. İşyerlerinde biyolojik ve çevresel ölçümler yapılarak tehlike ve risk kaynakları kontrol altında tutulmalıdır. Temiz ve hijyenik bir çalışma ortamı yaratılmalı, günlük temizlik işlemleri yenilenerek işgörenler meslek hastalıklarından korunması sağlanabilecektir.

Meslek hastalıklarının önlenmesinde önemli olan diğer bir faktörde işçilere yönelik uygulanan önlemlerdir. Bu bakıma işçilere öncelikle yönelik çalışma ortamında bulunan tehlikelere karşı eğitimler verilmelidir. Bunun dışında kaynağında engellenemeyen risk ve tehlikelerin yol açacağı hastalık kaynaklarının engellenmesi için çalışanlara kişisel koruyucuların kullanılması sağlanmalıdır.¹⁶¹

¹⁶⁰ Çağlayan- Kılınç, s.88

¹⁶¹ Çağlayan- Kılınç, s.89

3. İŞ KAZASI ve MESLEK HASTALIKLARININ ÖNLENMESİNDE SOSYAL TARAFLARIN SORUMLULUKLARI

İş yerlerinde çevresel ve biyolojik ölçümlerin yapılması, işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanının bulunması, ses, gürültü, ısı, ışık gibi fiziksel kötü koşulların giderilmesi, vücudu koruyan kişisel koruyucu donanımların kullanılması, teknik donanımların geliştirilmesi gibi önlem ve iyileştirmelerin iş sağlığı ve güvenliği açısından önemli fakat tam başarılı olmak için yeterli değildir. Tam başarıyı sürdürebilir kılmak için iş sağlığı ve güvenliği yaklaşımında üçlü yapıyı oluşturan devlet, işveren ve işçilere iş kazalarının önlenmesinde önemli görevler düşmektedir.

3.1. Devletin Sorumluluğu

Çalışanların korunmasında Devlete düşen en önemli görev hiç kuşkusuz Anayasadan doğan “yaşama hakkını koruma ilkesi” ödevini yerine getirmektir. Bu nedenler her şeyden önce iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yasaları ve diğer hukuki düzenlemeleri yürürlüğe koyup, bunların uygulanmasını denetleyerek, gerekli durumlarda idari ve cezai yaptırımlar uygulayıp iş yerlerinde iş sağlığı ve güvenliği koşullarının yerine getirilmesini sağlamakla yükümlüdürler.¹⁶²

Toplumda 15-65 yaş arasındaki nüfus, iktisaden faal nüfus olarak adlandırılır ve bu grup toplumun en önemli kesimini oluşturur. Bu gruptaki kişiler tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışmaktadırlar. Bütün bu alanlarda sağlıklı ve güvenli ortamlarda yaşama ve güvenceli çalışma hakkının en temel hak olarak belirlenmesi gerekmektedir. Bu hakkın kullanımında, sağlıklı sürdürülebilir bir iş gücü oluşturmak, çalışanların yaşam kalitesini yükseltmek, işletmelerin verimliliğini yükseltmek ve ülke ekonomisine katkı sağlanması için iş yerlerinin ve çalışanların beden bütünlüğü ile sağlığını bozucu etkilerden arındırılması esastır. Bu hakkın korunması ve kullanımında önemli görev asli sorumlu devlettir. En önemli unsur bu noktada sosyal güvenlik için ortaya konulan uygulamaların denetimini sağlamak ve güvenlik kültürünü oluşturacak faaliyetlerde bulunmaktır.¹⁶³

¹⁶² Eyrenci-Taşkent-Ulucan, s.325

¹⁶³ Bilir,2004, s.15

İş sağlığı ve güvenliği yönünden çalışanların maruz kaldığı kazaların ve hastalıkların önlenmesi yolunda devletin en önemli görevlerinden biri de denetimdir. Ülkemizde İş sağlığı ve güvenliği kanunu düzenlemelerine aykırı davranış ve durumları tespit etmek, soruşturmak ve raporlanması İş Teftiş Kurulu Başkanlığı müfettişlerince gerçekleşmektedir. İş teftişlerinin ana amacı çalışanları korumak, çalışma hayatı ile ilgili yasal mevzuatların uygulanıp uygulanmadığını izlemek, denetlemek ve teftiş etmektir. İş teftiş kurulu başkanlığı bu kapsamda 2013 yılında kimya sektöründen, maden sektörüne, organize sanayi bölgelerinden, hidroelektrik santrali inşaatlarına kadar birçok farklı sektör ve alanda iş sağlığı ve güvenliği yönünden 25 farklı programlı teftiş gerçekleştirdiğini bildirmiştir.¹⁶⁴

Devlet teftiş ve denetimlerin yanında çalışma hayatının dinamizmi, çalışma ilişkilerine yöne veren kavramlar ve kurallarla, çalışma biçimlerini sürekli değişime zorlamaktadır. Bu nedenle hedeflerin, kurumsal yapıların ve mevzuatların sürekli olarak gözden geçirilmesi, fonksiyonel halde tutulması ve çalışma ortamının sağlığını korumak ve sürdürmesi için yeni politikaların üretilmesi gerekmektedir.

Birçok konuda olduğu gibi Türkiye bu düzenlemeleri uygulama ve denetleme noktasında da maalesef sınıfta kalmaktadır. Şöyle ki; Türkiye’de yaklaşık 1,5 milyon işyeri, bunların 30 bini yaklaşık 50 veya daha fazla işçi çalıştırmaktadır. İş teftiş kurulundaki müfettiş sayısı ise yaklaşık 1000 kişi civarındadır. Bu sayıda müfettişle tüm Türkiye’yi denetlemek maalesef mümkün değildir. Örneğin; Soma faciası öncesi maden ocağındaki galerilerde başlayan ısı fazlalığı ve karbonmonoksit artışını önemsemeyen işyeri yetkililerine rağmen bu konuda yeterli denetim olsaydı devlet yetkilileri harekete geçirilebilir ve bu şekilde önleyici çözümler üretilerek yüzlerce madencinin ölümü önlenebilirdi. İş sağlığı ve güvenliğinde gerekli başarıya ulaşmak için, gerekli olan adımlar bu kapsamda ivedilikle atılması gerekmektedir.¹⁶⁵

¹⁶⁴ M. Tezel, “İş Teftiş Kurulu Hedefleri”, İşveren Dergisi, C.51, S.6, Ankara, 2013, s.49

¹⁶⁵ Tezel, s.51

3.2. İşverenin Sorumluluğu

İş yerlerinde iş sağlığını ve güvenliğini sağlama konusunda esas yükümlük işverene aittir. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunun işverene yüklediği yükümlülükler “önlem alma”, “bilgilendirme ve eğitime” ve “organizasyona gitme” yükümlülüğü biçiminde kümelenebilir. İşverenler İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunun ilgili kurallarına aykırı davranması sonucu idari para cezaları; iş kazası ve meslek hastalığı sonucu yapılacak ödemelerden kaynaklı tazminat ödemeleri; işçilerin haklı fesihleri ve işyerindeki faaliyetlerin durdurulması sorunları ile karşı karşıya kalabilirler. Buna rağmen, Türkiye’nin iş kazalarında büyük kayıplar vermesinin en önemli nedenlerinden biri, işverenlerin iş güvenliği tedbirlerine yeterince riayet etmemesidir. İşletmelerin pek çoğunda yeterli iş güvenliği tedbiri yoktur. Bunda en önemli etken, kuşkusuz işverenlerin iş sağlığı ve güvenliği için alınacak önlemleri gereksiz masraf olarak görmesi ve yapılan denetimlerin yetersiz olmasıdır.¹⁶⁶

3.3. Çalışanların Sorumluluğu

Çalışanların uymakla yükümlü ve sahip oldukları hakları bildirmenin sayesinde iş yeri ihmallerinden kaynaklanan sorunlar çalışanlar tarafından fark edilecek gerekli uygulamaların daha ivedilikle ortaya konması açısından önemlidir. Çalışanların ülkemizde 6331 sayılı kanunun 19.maddesine göre “Çalışanlar, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili aldıkları eğitim ve işverenin bu konudaki talimatları doğrultusunda, kendilerinin ve hareketlerinden veya yaptıkları işten etkilenen diğer çalışanların sağlık ve güvenliklerini tehlikeye düşürmemekle yükümlüdür” .ifadesine yer verilmiştir. Örneğin; işçilerin işletme içinde alınan iş sağlığı ve güvenliği kurulunun kararlarına ve iş sağlığı ve güvenliği eğitimiyle ilgili talimatlara ve sunulan önlemlere uymaması sonucu, işveren sözleşmeyi fesih hakkını kullanabilme yetkisini kullanabilme durumu vardır.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Akyiğit, s.250

¹⁶⁷ Eyrenci-Taşkent-Ulucan, s.366

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİNDE ÖNLEYİCİ UYGULAMALAR

1.OHSAS 18001 YÖNETİM SİSTEMİ

1.1.OHSAS 18001 Yönetim Sisteminin Gelişimi

Günümüzde işletmelerin sadece kaliteli ürün veya hizmet sunması artan rekabet ortamında, tüketicilerin beklentilerini karşılamada yetersiz kalmaktadır. Tüketiciler artık kuruluşlardan sosyal sorumluluklarını da yerine getirmelerini beklemektedir. Sosyal sorumlulukların eklenmesiyle klasik kalite anlayışının değişmesine neden olmuş, tanımlarda iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili ifadeler geçmeye başlamıştır. Bu durum hem üretim hem de hizmet sektörlerinde, işletmelerin rekabet gücünü artıracak ve beklentileri karşılayıp çalışanlar için iş ortamının sağlıklı ve güvenli hale getirmek için, iş sağlığı ve güvenliği konusunda sistemli, planlı ve standart bir yönetim sisteminin oluşması ihtiyacını doğurmuştur. İşte tam bu noktada Britanya Standartları Enstitüsü tarafından 1999 yılında yayınlanan OHSAS (Occupational Health and Safety Assessment Series) 18001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi Spesifikasyonu, bu gereksinimi yerine getirmede yardımcı olabilecek, tetkik edilebilir ve uluslararası platformda kabul gören bir veri olmuştur.¹⁶⁸

1999 yılında yayınlanmış olan OHSAS 18001 yönetim spesifikasyonu, OHSAS Çalışma Komisyonu’nun 2005 yılında başladığı çalışmalar ile revize edilmiş ve yeni versiyon ilk defa İngiltere’de BS OHSAS 18001:2007 olarak yayınlanmıştır. Standardın 2007 yılı versiyonu 1999 versiyonuna göre farkları; sağlığın önemi konusuna daha çok vurgu yapmıştır. İş güvenliğine odaklanmıştır. “Kaza” terimi yerine “olay” terimi kullanılmıştır. Daha önceki versiyonu olduğu gibi OHSAS 18001, kendisini bir spesifikasyon veya doküman olarak değil bir standart olarak tanımlamıştır. Hazırlanırken ISO 9001 ve 14001 standartları da dikkate alınmıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Ö. Özkılıç, İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Risk Değerlendirme Metodolojileri, Ankara, 2005, s.31

¹⁶⁹ , <http://ohsas18001.gen.tr/ohsas-18001-tarihcesi.html> (11.05.2014)

OHSAS 18001 her türde sektöre ve faaliyetleri tüm organizasyonlara uygulanabilen, iş sağlığı ve güvenliği faaliyetlerinin kuruluşların genel stratejileri ile uyumlu olarak sistematik bir şekilde ele alınıp sürekli iyileştirme yaklaşımı çerçevesinde çözümlenmesi için kullanılan etkin bir araçtır.¹⁷⁰ Gelişmekte olan ülkelerde özellikle iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili ortaya çıkan sorunların çözümünde adeta bir antibiyotik görevi görmektedir. Bu kapsamda ülkemizde de Türk Standartlar Enstitüsü(TSE) 2001 yılında OHSAS 18001 çevirerek, TS18001 olarak yayınlamıştır.¹⁷¹

1.2. OHSAS 18001 Yönetim Sisteminin Kapsamı

OHSAS 18001, kuruluşların ürün ve hizmetlerinin güvenliğinden çok çalışanın sağlığına ve işin güvenliğine yönelik bir standarttır. Kapsamı ise şu konulardan oluşmaktadır:

- a) “İşletmelerde, iş ortamında kullanılan ham madde, yardımcı madde alet ve ekipmanların yaratmış olduğu sağlığa olumsuz etkilerini önceden saptayıp, riskleri ortadan kaldıracak ya da en aza indirecek iş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemini oluşturmak,
- b) İşletmenin iş sağlığı ve güvenliği sistemini kurarak, işletmek ve sürdürülebilirliğini sağlamak
- c) İşletmenin bildirimde bulunduğu iş sağlığı ve güvenliği politikasına uygun davranıp, davranmadığını test etmek
- d) İşletmenin uygunluğunu, iş yaptıkları diğer taşeron ve yan sanayi kuruluşlarına ve işletmeden ürün olan tüketicilere bilgi verip, sergilemek
- e) İşletmenin oluşturulan iş sağlığı ve güvenliği sistemini bir dış kuruluş tarafından belgelendirilip, sertifikalandırmasını sağlamaktır.”¹⁷²

¹⁷⁰ G. Ofluoğlu-G. Sarıkaya, “OHSAS 18001 İş Sağlığı ve İş Güvenliği Yönetim Sistemi”, Kamu-İş Hukuku- İktisat Dergisi, C.8, S.3, Ankara, 2005, s.3

¹⁷¹ Ofluoğlu-Sarıkaya, 2005, s.3

¹⁷² M. Taşyürek, “İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi Standartı”, Çalışma Ortamı Dergisi, C.10,S.60, Ankara, 2002, s.5

Yönetim sistemi sayesinde çalışanlar acil durumlara hazır, iş sağlığı ve güvenliği performansını izleyen, izleme sonuçlarını iyileştirme faaliyetlerini başlatmak için kullanan, faaliyetlerini denetleyen, yaptıklarını gözden geçiren ve dokümante eden bir kuruluştaki iş sağlığı ve güvenliği faaliyetlerine gereken önemi veren bir sistemin parçası olacaklardır. Bu standart yardımıyla iş sağlığı ve güvenliği risklerinin belirlendiği, analiz edildiği ve önlemlerle asgari seviyeye indirildiği, yasal mevzuata uyumlu, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili hedeflerin bulunduğu ve bunların gerçekleştirilmesi için uygulamaların hayata geçirildiği bir yönetim sistemi kurmak mümkündür. Bu sistem; Tehlike tanımlaması, risk değerlendirmesi ve risk denetimi planlaması, politika oluşturma, eğitim, farkındalık ve yeterlik danışma, katılım ve iletişim işlem kontrolü(faaliyetlerin kontrolü), acil durum hazırlığı ve tepkisi, performans ölçümü, izleme ve ölçme alt başlıklarından oluşmaktadır.¹⁷³

OHSAS 18001'in temel amacı; iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili yasal mevzuatın ışığı altında, kuruluştaki söz konusu riskleri ortadan kaldırarak veya en aza indirerek çalışanları korumak, işin performansını artırmak, diğer işletmeler veya müşterilere karşı duyarlı, sorumlu bir imaj yaratmak amaçlanmaktadır. Sonuç olarak OHSAS 18001, proaktif bir yaklaşımla zararlı sonuçlanabilecek olası tehlikelerin önceden tespitini ve gerekli önlemlerin alınmasını hedeflenmektedir.¹⁷⁴

1.3.OHSAS 18001 Yönetim Sisteminin Uygulaması

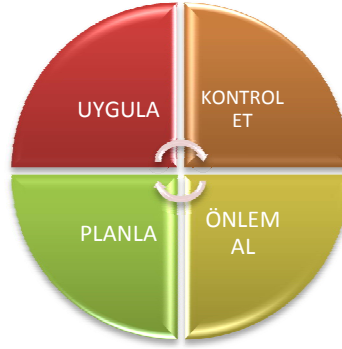
OHSAS 18001 iş sağlığı ve güvenliği standardı, işletmelere iktisadi ve iş sağlığı ve güvenliğine yönelik amaçlarına ulaşabilmeleri konusunda yardımcı olmak için düzenlenmektedir. Bu yaklaşımın temelini ilk önce W.Shewahart atmış olduğu, sonrasında Daming tarafından geliştirilmiş olan “Planla-Uygula-Kontrol et- Önlem al” olarak bilinen PUKÖ döngüsüne dayanmaktadır.¹⁷⁵ PUKÖ döngüsü kısaca şöyle açıklanabilir:

¹⁷³ Yiğit, s.59

¹⁷⁴ Taşyürek, s.6

¹⁷⁵ Özkılıç, 2005, s.31

- **“Planla:** Bu aşamada kuruluşun İSG politikasına uygun olarak sonuçların elde edilmesi gerekli hedefleri ve prosesleri belirlenir.
- **Uygula:** Prosesler uygulanır
- **Kontrol Et:** Prosesleri izle ve İSG politikasına, hedeflerine, yasal ve diğer şartlarına göre ölç ve sonuçları bildir.
- **Önlem Al:** İSG performansını sürekli olarak iyileştirmek için önlem alınmalıdır.”¹⁷⁶

Şekil 8.Deming’in PUKÖ Döngüsü

Kaynakça: Ö. Özkılıç, İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Risk Değerlendirme Metodolojileri, Ankara, 2005, s.31

OHSAS 18001 Standardı, yasal şartları ve İSG riskleri hakkındaki bilgileri dikkate alan bir politikanın ve hedeflerin geliştirilmesi için bir kuruluşa yardımcı olmak üzere İSG yönetim sisteminin şartlarını belirlemektedir. Her tipte ve büyüklükteki kuruluşa uygulanması amaçlanmıştır ve farklı coğrafi, kültürel ve sosyal şartları karşılamaktadır. Sistemin başarısı kuruluşun bütün seviyelerinden ve fonksiyonlarından, özellikle üst yönetimden taahhüt alınmasına bağlıdır. Bu tür bir sistem bir kuruluşa İSG politikasını geliştirme, politika taahhütlerini gerçekleştirecek hedefleri ve prosesleri belirleme, gerektiğinde performansın iyileştirilmesi için tedbir alma ve sistemin bu standardın gereklerine uygunluğunu gösterme konularında sistematik bir imkân sağlamaktadır.

¹⁷⁶ Özkılıç, 2005, s.32

1.4. OHSAS 18001 Yönetim Sisteminin Faydaları

OHSAS 18001 sistematik bir yaklaşımla işletmelerin iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili risklerini kontrol etmeye odaklanmıştır. Sürekli gelişme prensibi ile kuruluşları iş sağlığı ve güvenliği konularında gelişmeye yönlendiren bu sistemin, uygulayan işletmelere sağlayabileceği faydalar şunlardır:¹⁷⁷

- “İş sağlığı ve güvenliği çalışmalarını diğer faaliyetlere entegre ederek kaynakların korunmasını sağlar.
- Sağlık ve güvenlik konularına verilen önemi dolayısıyla yönetimin taahhüdünün sağlandığını gösterir. Kurumun itibarını arttırarak kamu gözünde güvenilir firma imajı kazandırır.
- İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili ulusal ve uluslararası hukukun doğurduğu şartlara ve kurallara uygunluğunu düzenler.
İş sağlığı ve güvenliği faaliyetlerinin kuruluş içerisinde sistematik olarak yayılımını sağlar.
- Meslek hastalıkları ve kaza sayısında potansiyel düşüş sağlar, iş gücü kaybını önler.
- İşletmelerde üretimde kullanılan araçların arıza süresi ve bunun yol açtığı maliyetlerde potansiyel düşüşe sebep olur.
- İş sağlığı güvence altına alınarak, müşteri taleplerine uygun ürünlerin sürekliliği sağlanarak, müşteri memnuniyetine ve sadakatine katkıda bulunur..
- Kazalar ve hastalıklar nedeni ile üretimin durmasını, yavaşlamasını önleyerek, telafi giderlerinin ceza ve tazminatların azaltılmasını sağlar, işletme maliyetlerini düşürür.”

OHSAS 18001 Yönetim sistemi görüldüğü gibi iş yerlerinde ölüme, hastalığa, yaralanmaya, hasara ve diğer kayıplara sebebiyet veren istenmeyen olayların büyük ölçüde engellenmesini sağlamaktadır. Çalışma ortamlarında alınan tedbirlerle, işletmeyi tehlikeye sokabilecek yangın, patlama, makine arızaları vb. durumların ortadan kaldırılması neticesinde işletme güvenliğini sağlar ve güvenlik kültürünü güçlendirmektedir. Kuruluşun saygınlığının arttırılması sağlayarak uluslararası rekabette avantaj yakalamasına yardımcı olmaktadır.

¹⁷⁷ , <http://belgelendirme.ctr.com.tr/ohsas-18001in-faydalari.html> (12.11.2014)

2. RİSK DEĞERLENDİRİLMESİ ve YÖNETİMİ

2.1. Tehlike ve Risklerin Tanımlanması

Üretim araç ve gereçlerinin uygunsuzluğu, üretim süreçlerinde kullanılan ürün, yan ürün ve hammaddelerden kaynaklanan zararlı etmenler, çalışılan ortamın ve üretim süreçlerinin yetersiz ve olumsuz koşulları çalışanların en temel hakkı olan yaşama ve çalışma hakkını tehdit ettiğinden iş sağlığı ve güvenliği konusunda gerekli önlemlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır. İş kazaları ve meslek hastalıklarının ortadan kaldırılması, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sağladığı olanaklarının bu alana yönelik olarak kullanılmasıyla mümkündür. Bunun için bilimsel araştırmaya dayalı yönetim sistemleri ile risk ve tehlikelerin doğru tanımlanması, değerlendirilmesi ve yönetilmesi gerekmektedir.¹⁷⁸

Zararlı etkenlerin değerlendirilmesi ve derecelendirilmesi, önleme ve kontrol faaliyetleri için hangi özelliklerin ne kadar gözetilmesi, hangi kaynakların tahsis edilmesinin ortaya çıkartılabilmesi için her şeyden önce "tehlike" ve "risk" kavramlarının tanımlanması ve ayrımların netleştirilmesi gerekmektedir. Tehlike zarara veya hasara yol açabilen herhangi bir kaynak ya da durum demektir. 6331 sayılı İSG kanuna göre ise tehlike: “işyerinde var olan ya da dışarıdan gelebilecek, çalışanı veya işyerini etkileyebilecek zarar veya hasar verme potansiyeli” şeklinde tanımlanmıştır. Örneğin; yüksekte çalışmak, kimyasal maddeler, makineni korumasız kullanılması gibi. Risk ise 6331 sayılı İSG kanununda “ tehlikeden kaynaklanacak kayıp, yaralanma ya da başka zararlı sonuç meydana gelme ihtimali” olarak tanımlanmıştır. Örnek verilecek olursa; merdivenden düşüp sakat kalma olasılığı, gürültü nedeniyle işitme kaybı yaşama olasılığı ve korumasız makinada çalışırken makineye elini kaptırıp sıkıştırma olasılığı verilebilir.¹⁷⁹

¹⁷⁸ MMO, İş sağlığı ve Güvenliği Oda Raporu, s.146

¹⁷⁹ B. Tekin, “Risk Değerlendirmesi”, Makine ve Mühendis Dergisi, , C.50,S.592, Ankara,2009, s.38

Endüstriyel işletmelerde işgörenlerin sağlık ve güvenliklerini olumsuz etkileyen birçok tehlike ve risk vardır. Bu tehlike ve risklerin esasen tümünden arındırılmış bir iş ortamı yaratmak mümkün değildir. Mümkün olan risklerin azaltılması ve kabul edilebilir düzeylere indirilmesidir. Yani tehlike kaynaklarının açığa çıkma olasılığı küçültülüp, meydana gelebilecek hasar ve yaralanmaların şiddet dereceleri ve etkileri azaltılabilir.

2.2. Risklerin Analizi

Endüstriyel ve hizmet faaliyetlerin yapıldığı iş ortamında ve çevresinde işgörenlerin sağlıklı ve güvenli bir hayatı olması için öncelikli olarak yapılması gereken risk oluşturan kaynakların yönetilmesidir. Risk yönetimi temel olarak, risklerin kabul edilebilir düzeye indirgenmesi için mevcut durumun saptanması, risklerin tanımlanması, analiz edilmesi, değerlendirilmesi, işlenmesi ve bunun sonucunda öngörülen tedbirlerin yönetim politikalarının, süreçlerin ve talimatlarının uygulamaya geçirilmesi ve uygulamanın istenen faydanın sağlanıp, sağlanmadığını kontrol edilip sonuca göre yeni tedbirlerin düzenlenmesi sürecidir.¹⁸⁰

Yaşamın her gününde her anında hepimiz risk alırız. Yoldan karşıya geçerken veya araba kullanırken bile kazayı önleyebilecek ya da önleyemeyecek veya kazanın olmasına izin verildiği takdirde, kazanın şiddetiyle ilgili olasılıklara/şansa dayalı kararlar veririz. Yürütülen iş faaliyetleriyle ilgili yapılan risk değerlendirmesi de bundan farklı değildir.

Risk değerlendirmesi, risk yönetimi sürecinin başlangıç aşamasıdır. Yöneticilerin ve çalışanların, iş sağlığı ve güvenliğine yanı sıra verimliliğin iyileştirilmesi için almaları gereken önlemleri kavramalarını sağlar. Risk değerlendirilmesi, iş sağlığı ve güvenliği yaklaşımının temel taşıdır. Risklerin düzgün bir şekilde değerlendirilmez ya da ele alınmazsa, uygun bir risk yönetim süreci başlatılamaz ve uygun önleyici tedbirler geliştirilemez.¹⁸¹

¹⁸⁰ A. R. Ergün, “Riski ve Geleceğini Değerlendirin”, İSG Dergisi, C.8, S.38, Ankara,2008, s.52

¹⁸¹ F. G. Gedikli, “İşyerlerinde Risk Değerlendirilmesi ve Sonrasında Alınan Tedbirlere Örnekler”, İSG Dergisi, C.11, S.51, Ankara, 2011, s.41

Herhangi bir tehlike ortaya çıkmadan önce, bu tehlikenin ortaya çıkabileceği, şiddetinin büyüklüğünü ve ortaya çıkma olasılığını tahmin etmek için yapılan çalışmalara “risk değerlendirmesi” denilir. Risk değerlendirme çalışmaları proaktif çalışmalardır, yani herhangi bir kaza ya da meslek hastalığı gelmeden bu kaza ve hastalığı meydana getirebilecek ortam koşullarının ortamdaki indirgenmesini sağlayacak çalışmaların yapılması işlemidir. Kısacası testi kırılmadan önce harekete geçmektir.¹⁸²

Risk değerlendirmesi işyerinde daha güvenli bir çalışma ortamı oluşturulması için yapılan bir çalışmadır. İşveren risk değerlendirmesini bir maliyet unsuru olarak değil, bir yatırım unsuru olarak görmesi gerekir. Yapılacak olan risk değerlendirme süreçlerinde başarıya ulaşılması için işveren ve çalışanlar işyerini ve mevcut durumunu en iyi bilen kişiler olduklarından süreçlere dâhil edilmelidir.

Risk değerlendirmesi yapmanın temel amacı, işgörenlerin tam iyilik hallerini tehlikeye sokan işyerlerindeki çalışma koşulları, makine ve tesisat, kullanılan maddeler, insan ve organizasyon hatalarından kaynaklanan tehlikeler dikkate alınarak, çalışanların sağlık ve güvenliklerini etkileyebilecek tüm unsurların nedenini önceden tahmin etmek ve onları engellemeyi veya en aza indirmeyi sağlayan önlemleri yürürlüğe sokmaktır. Değerlendirmedeki anlamlı bulgular kaydedilmeli, bu tehlikeyi hafifletmeye veya bertaraf etmeye yönelik eylemleri de kapsamalıdır.¹⁸³

Belirtilen amaçlara ulaşmak için işverenler sadece zorunlu olan mevzuatlara uygulamamalıdır. İşverenler güvenli çalışma ortamı yaratmak için sürekli periyotlar ile işyeri ortamına yönelik gözlemlerde bulunmalıdır. Ayrıca, iş ortamında risklerin azaltılması için teknolojik gelişmeler takip edilmeli, daha güvenceli alet ve teçhizatlar işyerlerinde kullanılmasına özen gösterilmesi gerekmektedir.

¹⁸² Ö. Özkılıç, “İş Sağlığı ve Güvenliğinde Risk Değerlendirmesi”, İSG Dergisi, C.8, S.40, Ankara, 2008, s.8

¹⁸³ M. Taşyürek, “Risk Değerlendirmesine Bir Yaklaşım”, Çalışma Ortamı Dergisi, C.13, S.83, Ankara, 2005, s.9

2.3.Risk Kontrol Adımları

İşyerlerinde risk değerlendirmesi yapılırken çok karmaşık işlemler yapılmasına gerek yoktur. Bunun için genel kabul görmüş risk değerlendirme aşamaları sırayla uygulanması gerekir. Risk değerlendirmelerinin beş aşaması bulunmaktadır:

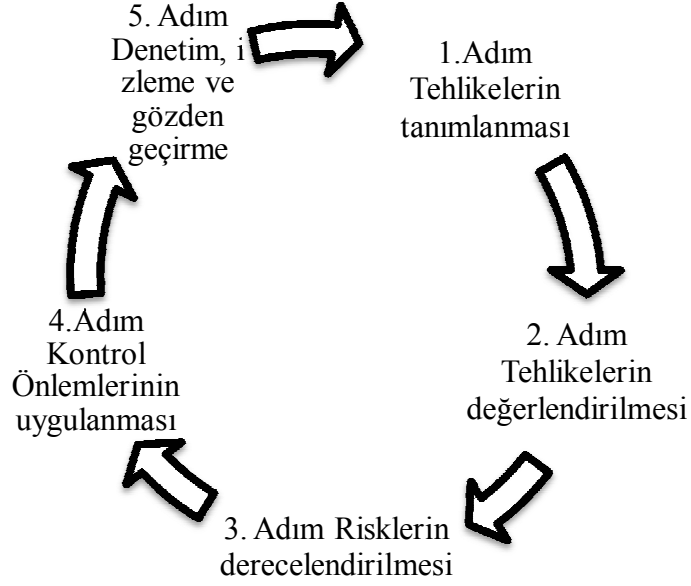
1. “Tehlikelerin belirlenmesi,
2. Adım tehlikelerin değerlendirilmesi,
3. Adım Risklerin derecelendirilmesi,
4. Adım Kontrol önlemlerin uygulanması,
5. Denetim, izleme ve gözden geçirme aşamalarından oluşmaktadır.”¹⁸⁴

Risk değerlendirme sürecinde ilk aşamada işyerlerinde bütün bölümler ayrı ayrı gezilerek tehlikelerin neler olduğu tespit edilecek ve olan tehlikelerin her biri ayrı ayrı dikkate alınarak, risklerin hangi sıklıkla oluşabileceği ile bu risklerden kimlerin, nelerin, ne şekilde ve hangi şiddete zarar görebileceği belirlenecektir. İkinci aşamada iş yerinde tehlikelerin hangi riskleri doğuracağı belirlenmektedir. Üçüncü aşamada toplanan veriler ışığında belirlenen riskler, işletmenin özellikleri dikkate alınarak ulusal ve uluslararası standartlar eşiğinde değerlendirilip risk seviyeleri düşük orta ve yüksek olarak diye sınıflandırılmaktadır. Dördüncü aşamada belirtilen risklere uygun kontrol önlemleri uygulanacaktır. Beşinci aşamada risklerin tekrarlanmasını engellemek için iş yeri ortamında denetim izleme ve gözden geçirme işlemleri yapılacaktır. Risk değerlendirme sürecinde atılacak tüm adımlar kayıt altına alınacaktır.¹⁸⁵

¹⁸⁴ T.C. ÇSGB İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, 5 Adımlı Risk Değerlendirmesi, Ankara,2007,s.10;<http://www.bilgit.com/mevzuat/taslak/6331-isg-risk-degerlendirmesi-yonetmeligi-taslagi.pdf>(11.01.2014)

¹⁸⁵ Akpınar, s.178

Şekil 9.Beş adımla Risk Değerlendirme Döngüsü

Kaynak: T.C. ÇSGB İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, 5 Adımla Risk Değerlendirmesi, Ankara, 2007, s.11;<http://www.bilgit.com/mevzuat/taslak/6331-isg-risk-degerlendirmesi-yonetmeligi-taslagi.pdf> (11.01.2014)

Risk kontrolü deyince ne yazık ki önce akıllara kişisel koruyucu donanımlar gelmektedir. Ancak, kişisel koruyucu donanımlar çalışma konforunu azaltmaları, ikinci sorunlara yol açmaları, uygun koşullara saklanmamaları, uygun sıklıkta yenilenmemeleri, gerekli eğitim ve gözetim desteği sağlanamaması, standartlara uygunsuzluk vb. nedenlerle çoğu zaman etkin sonuç alınamayan, en son çözüm olarak düşünülmesi gereken pahalı araçlardır. Bu yüzden ilk önce sorunun kaynaқта ve ortamda kontrol edilmesiyle ilgili adımlar atılmalıdır.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Tekin, s.40

2.4. Risk Değerlendirme Metotları

Risk değerlendirmesi kantitatif ve kalitatif olarak yapılabilir. Kantitatif risk analizinde, riski hesaplarken matematiksel teoremler kullanılarak risk değeri bulunur. Kalitatif risk analizinde, tehdidin olması ihtimali, tehdidin etkisi gibi değerlerine göre yüksek, çok yüksek gibi tanımlayıcı değerler kullanılır.¹⁸⁷

Bir işletmede risk değerlendirme yöntemlerinin seçim aşaması en önemli aşamadır. Bu seçimin yanlış yapılması işletmede maddi ve manevi kayıplara neden olacaktır. Bu yüzden, risk değerlendirme seçiminde kullanılacak metodolojilerin doğru seçilmesi gerekir. Risk değerlendirmede en çok kullanılan başlıca metotlar şunlardır:

1. “L Tipi Matris Analiz Metodu
2. X Tipi Matris Analiz Metodu
3. Fine-Kinley Metodu
4. Hata Türleri ve Etki Analizi (FMEA)
5. Hata Ağacı Analizi (FTA)
6. Olay Ağacı Analizi (ETA)
7. Tehlike ve İşletebilme Analizi
8. Neden-Sonuç Analizi:
9. Olursa Ne Olur (What If)
10. Ön Tehlike Analizi (PHA)
11. İş Güvenlik Analizi (JSA) yöntemleridir.”¹⁸⁸

Ülkemizde yapılan risk değerlendirme çalışmalarında uygulanan bazı metotlar Tablo.15 ve 16’da gösterilmektedir. Gösterilen metotlar da kullanılan risk değerleri farklı olsa da, alınacak kararlar ve uygulanacak eylem planları birbirine yakınlık göstermektedir. Kullanımları kolay ve risklerin farklı önem düzeylerine göre hızlı bir şekilde derecelendirmelerini sağlamaktadırlar.

¹⁸⁷ V. Seber, “İşçi Sağlığı ve Güvenliğinde Risk Analizleri Nasıl Yapılır?”, Elektrik Mühendisliği Dergisi, C.56,S.445, Ankara, 2012, s.31

¹⁸⁸ Seber, s.32

Tablo 15. L Tipi Matris Analiz Metodu

*Risk=Şiddet×İhtimal (1-6: Düşük risk/8-12: Orta Risk/12-25: Yüksek Risk)

	ŞİDDET				
İHTİMAL	1 ÇOK HAFİF	2 HAFİF	3 ORTA	4 CİDDİ	5 ÇOK CİDDİ
1 ÇOK KÜÇÜK	1 ANLAMSIZ	2 DÜŞÜK	3 DÜŞÜK	4 DÜŞÜK	5 DÜŞÜK
2 KÜÇÜK	2 DÜŞÜK	4 DÜŞÜK	6 DÜŞÜK	8 ORTA	10 ORTA
3 ORTA DERECEDE	3 DÜŞÜK	6 DÜŞÜK	9 ORTA	12 ORTA	15 YÜKSEK
4 YÜKSEK	4 DÜŞÜK	8 ORTA	12 ORTA	16 YÜKSEK	20 YÜKSEK
ÇOK YÜKSEK	5 DÜŞÜK	10 ORTA	15 YÜKSEK	20 YÜKSEK	25 TOLERE EDİLMEZ

Kaynakça: Ö. Özkılıç, Risk Değerlendirmesi, Ankara, 2014, s184

Tablo 16.Hata Türleri ve Etki Analizi (FMEA)

SİSTEM FMEA ŞİDDET ETKİ SINIFLANDIRMASI		
ETKİ	ŞİDDETİN ETKİSİ	DERECE
Uyarısız gelen tehlike	Felakete yol açabilecek etkiye sahip ve uyarısız potansiyel hata	10
Uyarısız gelen tehlike	Yüksek hasara ve toplu ölümlere yol açabilecek etkiye sahip ve uyarısız gelen potansiyel hata	9
Çok Yüksek	Sistemin tamamen hasar görmesine sebep olan ve ölüme, zehirlenme, 3.derece yanık, akut ölümcül hastalık vb. sahip hata	8
Yüksek	Ekipmanı tamamen hasar görmesine sebep olan ve ölüme, zehirlenme, 3.derece yanık, akut ölümcül hastalık vb. sahip hata	7
Orta	Sistemin performansını etkileyen, uzuv ve organ kaybı, ağır yaralanma, kanser vb. etkiye sahip hata	6
Düşük	Kırık, kalıcı küçük iş göremezlik 2.derece yanık, beyin sarsıntısı vb. etkiye sahip	5
Çok düşük	İncinme, küçük kesik ve sıyrıklar, ezilmeler vb hafif yaralanma ile kısa süreli rahatsızlıklara neden olan hata	4
Küçük	Sistemin çalışmasını yavaşlatan hata	3
Çok küçük	Sistemin çalışmasında kargaşaya yol açan hata	2
Yok		1

Kaynakça: V. Seber, “İşçi Sağlığı ve Güvenliğinde Risk Analizleri Nasıl Yapılır?”, Elektrik Mühendisliği Dergisi, C.56, S.445, Ankara, 2012, s.32

Tüm işletmelere uyacak bir risk analiz metodu bulmak zordur. İSG uzmanları mevcut işyerlerinin özelliklerine göre hangi metodu uygulayacağına karar verip o metodu uygulamalıdır. Risk değerlendirilmesi yapılırken etkin bir risk değerlendirilmesi çalışması yapılması için, İSG uzmanının yanında başta işveren olmak üzere, işyeri hekimi, iş sağlığı ve güvenliği kurulu üyeleri, mühendis ve teknik elemanlar ile riskler konusunda bilgi sahibi çalışanların oluşturduğu risk değerlendirme ekiplerinin katkısı oldukça önemlidir.¹⁸⁹

2.5. Risk Değerlendirmesinin Yükümlülükleri

Risk değerlendirmesi ülkemizdeki yönetmelik olarak 6331 sayılı İSG kanunun 10. Maddesine göre işveren, “çalışma ortamının ve çalışanların sağlık ve güvenliğini sağlama, sürdürme ve geliştirme amacı ile iş sağlığı ve güvenliği yönünden risk değerlendirmesi yapmak veya yaptırmak zorundadır.” Risk değerlendirmesi yapılırken, belirli risklerden etkilenecek çalışanların durumu, kullanılacak iş ekipmanı ve kimyasal maddelerin seçimi, iş yeri ortamının koşulları, çocuk işçi, engelli, yaşlı, kadın, gebe veya emziren çalışan gibi özel politika gerektirenler genel itibariyle dikkate alınır.¹⁹⁰

Risk değerlendirmeleri yönetmelik gereği; tehlike sınıflarına göre çok tehlikeli, tehlikeli ve az tehlikeli işyerlerinde sırayla en geç üç, beş ve yedi yılda bir yenilenmelidir. Risk değerlendirmesi konusunda istisna olarak belirtilen işyerleri dışında bütün işyerlerini kapsamaktadır. Risk değerlendirmesi, risk değerlendirme ekipleri tarafından yapılacaktır. Ayrıca, risk analizi yaptırmayan işverenlerin 3 bin 284 Türk Lirası, aykırılığın devamı halinde her ay 4 bin 851 Türk Lirası idari para cezası ödemesi gibi sorunlar ile karşılaşmayacaktır.¹⁹¹

¹⁸⁹ Ö. Özkılıç, Risk Değerlendirmesi, Ankara, 2014, s.8

¹⁹⁰ T.C. ÇSGB, 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu;

http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgb/dosyalar/kitap/kitap03_6331 (10.09.2014)

¹⁹¹ Akpınar, s.177

Risk değerlendirmesi gerektiren durumlara baktığımızda bunlara baktığımızda ilgili yönetmeliğin 12. Maddesinde belirtilmiştir:

- “Yeni bir makine veya ekipman alınması,
 - Yeni tekniklerin geliştirilmesi,
 - İş organizasyonunda veya akışında değişiklikler yapılması,
 - Yeni hammadde veya yarı mamul maddelerin üretim sürecine girmesi,
 - Yeni mevzuatın yürürlüğe girmesi veya değişiklik olması,
 - İş kazası ya da meslek hastalığı meydana gelmesi,
 - Yangın, patlama veya parlama gibi olayların iş ortamında meydana gelmesi
- durumlarda risk değerlendirmesi tekrardan yapılır.”¹⁹²

Risk değerlendirmesi yönetmelik hükümleri irdelendiğinde iki kriterden oluşmaktadır. Birinci kriter iş yerinde daha önce hiç risk değerlendirme yapılmamış olmasıdır. İkinci kriter ise çalışanların sağlık ve güvenliğini etkileyebilecek çalışma ortamında oluşacak değişimler, kurumda iş kazası veya meslek hastalığı meydana gelmesi gibi durumlarda yenilenmesi gerekmektedir.

2.6. Risk Değerlendirmelerin Faydaları

Risk değerlendirme çalışmasının olumlu yanları yalnızca çalışanların sağlığı açısından sağlanan yararlarla sınırlı değildir. Bu çalışmalar sonunda işletmede daha az kaza yaşanması, kaza oluşumuna neden olabilecek faktörlerin sistematik olarak belirlenmesi ve yok edilmesi, bu tip problemlerin önlenmesi ile sonradan çıkacak daha büyük maliyetlerde kurtulması sağlanacaktır. Bunun dışında çalışmaların sonucunda mevzuatta öngörülen düzenlemelerin yerine getirilmiş olması anlamına gelir. Bunun yanı sıra sağlıklı ve güvenli bir ortamda çalışmak, işgörenler ve işveren açısından olduğu gibi ülke açısından da getirileri olacaktır. Kaza ve hastalıkların düşmesi sonucu GSYİH etkilenmeyecek, ülkenin refah seviyesi artıp, ülkenin uluslararası arenada prestijini artmasında etkili olacaktır.¹⁹³

¹⁹² Tekin, s. 41

¹⁹³ Özkılıç, 2014, s.12

3. EĞİTİM ve GÜVENLİK KÜLTÜRÜ

İş sağlığı ve güvenliği açısından risk değerlendirmesi yapılmasından sonra ilk iş, elde edilen veriler ışığında, önleyici-koruyucu iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarını hayata geçirmektir. Yapılan istatistiksel araştırmalar meydana gelen iş kazalarının %80'nin insanların tehlikeli davranışlarından meydana geldiğini düşünüldüğünde önleyici-koruyucu faaliyetlerinin en önemli kısmı, çalışanları işyerinde meydana gelebilecek tehlike ve olası riskler konusunda bilgilendirmektir. Bilgilendirme ise çalışanların eğitimi ile yapılabilir.¹⁹⁴

İş sağlığı ve güvenliği eğitimleri işletmede yaşanan iş kazalarından ve hastalıklardan, güvensiz ve sağlıklı iş ortamından oluşabilecek makine ve donanım arızalarından ve işletme güvenliğini tehlikeye düşürecek yangın vb. durumlardan işgörenlerin korunmanın yollarını öğrenmelerini sağlamayı amaçlar. Bunların dışında çalışanları yasal hak ve sorumlulukları konusunda bilinçlendirmek ve iş sağlığı ve güvenliği bilinci oluşturarak iş yerinde daha iyi bir güvenlik kültürünü sağlamaktır¹⁹⁵

Güvenlik eğitimi bir süreç niteliğindedir. Bu süreç “eğitim ihtiyacının saptanması ve tanımlanması”, “eğitim amaç ve hedeflerinin belirlenmesi”, “eğitim planı oluşturma”, “eğitim yöntemlerini seçme” “eğitimin uygulanması”, “eğitim etkinliğinin değerlendirilmesi” biçimindeki aşamalardan oluşmaktadır. Ancak, eğitim sadece birtakım bilgilerin hedef kitleye gönderilmesinden oluşan bir süreç olmayıp; politika belirleme, planlama, organizasyon, finansman ve kontrol gerektiren dinamik bir süreçtir. Bu yüzden, iş sağlığı ve güvenliği eğitimi tek başına bir süreç olarak ele alınmamalı, genel iş süreçlerinin bir parçası olarak düşünülmelidir.¹⁹⁶

İş sağlığı ve güvenliği konusunda üzerinde önemle durulması gereken diğer bir nokta, güvenli ve risksiz bir ortamda çalışma çabasının yaşamının her alanında var olduğunun bilincine varmaktır yani güvenlik evde, okulda, işyerinde, seyahat sırasında yürürken her an varlığını hissettirmesi gereken bir ihtiyaçtır. Öncelikle her konuda olduğu gibi bu kültürde eğitim ile insanlara aşılmalıdır.

¹⁹⁴ F. Yılmaz, “Ülkemizde İSG Eğitiminde Model Arayışı”, İSG Dergisi, C.7, S.35, Ankara,2007,s.30

¹⁹⁵ A. Ünal, “İş Sağlığı ve Güvenliğinde Eğitim”, İSG Dergisi, C.6, S.30, Ankara,2006, s.20

¹⁹⁶ Demirbilek, s.138

Eğitim sağlıklı ve güvenli işyerinin sağlanmasında zorunlu bir elementtir ve uzun yıllardır iş sağlığı ve güvenliği yönetiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Literatür de önemli bir yer tutan ve istisnasız iş sağlığı ve güvenliğinde en önemli önleyici yaklaşımlardan biri olarak kabul edilen eğitim, ülkemizde de kanun koruyucu tarafından benimsenmiş bugüne kadar çıkarılmış olan bütün İş Kanunlarda çeşitli seviyelerde yerini almıştır. Ülkemizde en son yayınlanan “6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu” ve bu kanuna bağlı olarak yayınlanan “Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik” ile ele alınmıştır. 6331 sayılı kanuna göre işveren, çalışanların iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerini almasını sağlamalıdır.¹⁹⁷

Yönetmeliğe göre ise, işveren iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili eğitimleri ile ilgili programların hazırlamak, uygun yer, araç ve gereçleri temin edilmesini, çalışanların bu programlara katılmasını ve program sonunda katılanlar için katılım belgesi düzenlenmesini sağlamak ile yükümlüdür. Çalışanların iş güvenliği eğitimleri özellikle; işe başlamadan önce, çalışma yeri veya iş değişikliğinde, iş ekipmanının değişmesi halinde veya yeni teknoloji uygulanması halinde verilmelidir Eğitimler, değişen ve ortaya çıkan yeni risklere uygun olarak yenilenmelidir. Düzenli aralıklarla da (çok tehlikeli sınıftaki işyerlerinde yılda en az bir defa 16 saat, tehlikeli sınıftakilerde 2 yılda en az bir defa 12 saat, az tehlikeli sınıftaki işyerlerinde 3 yılda en az bir defa 8 saat) tekrarlanmalıdır.¹⁹⁸

¹⁹⁷ T.C. ÇSGB, 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu;

http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgb/dosyalar/kitap/kitap03_6331 (10.09,2014)

¹⁹⁸ T.C. ÇSGB, Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkındaki

Yönetmelik;<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.18371&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch> (18.11.2014)

Çalışanların İSG eğitimi ile ilgili yönetmeliğe göre; işveren, çalışanlarına eğitim konuları Tablo18.de belirtilen konuları içerecek şekilde iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin verilmesini sağlamalıdır. Çalışan fiilen çalışmaya başlamadan önce, çalışanın yapacağı iş ve işyerine özgü riskler ile korunma tedbirlerini içeren konularda öncelikli olarak eğitilmesini sağlamalıdır. Çalışma yeri veya iş değişikliği, iş ekipmanının değişmesi, yeni teknoloji uygulanması gibi durumlar nedeniyle ortaya çıkacak risklerle ilgili eğitimler ayrıca verilmelidir.¹⁹⁹

Tablo 17. İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitim Konuları

EĞİTİM KONULARI
1.Genel Konular a) Çalışma mevzuatı ile ilgili bilgiler, b) Çalışanların yasal hak ve sorumlulukları, c) İşyeri temizliği ve düzeni, d) İş kazası ve meslek hastalığından doğan hukuki sonuçlar
2. Sağlık Konuları a) Meslek hastalıklarının sebepleri, b) Hastalıktan korunma prensipleri ve korunma tekniklerinin uygulanması c) Biyolojik ve psikososyal risk etmenleri d) İlk yardım
3. Teknik Konular a) Kimyasal, fiziksel ve ergonomik risk etmenleri, b) Elle kaldırma ve taşıma, c) Parlama, patlama, yangın ve yangından korunma, d) İş ekipmanlarının güvenli kullanımı, e) Ekranlı araçlarla çalışma, f) Elektrik, tehlikeleri, riskleri ve önlemleri, g) İş kazalarının sebepleri ve korunma prensipleri ile tekniklerinin uygulanması, h) Güvenlik ve sağlık işaretleri I) Kişisel koruyucu donanım kullanımı, İ) İş sağlığı ve güvenliği genel kuralları ve güvenlik kültürü, J) Tahliye ve kurtarma

Kaynakça: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği

Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik;

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.18371&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> (18.11.2014)

¹⁹⁹ T.C. ÇSGB, Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik;<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.18371&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> (18.11.2014)

İş kazası geçiren veya meslek hastalığına yakalanan çalışana işe başlamadan önce, söz konusu kazanın veya meslek hastalığının sebepleri, korunma yolları ve güvenli çalışma yöntemleri ile ilgili ilave eğitim verilmelidir. Herhangi bir sebeple altı aydan fazla süreyle işten uzak kalanlara, tekrar işe başlatılmadan önce bilgi yenileme eğitimi verilmelidir. Eğitimlerde geçen süre çalışma süresinden sayılır. Eğitim sürelerinin bütün olarak değerlendirilmesi esas olmakla birlikte 4 saat ve katları şeklinde işyerindeki vardiya ve benzeri iş programları da dikkate alınarak farklı zaman dilimlerinde de değerlendirilebilir.²⁰⁰

Eğitim konuları irdelendiğinde, söz konusu tabloda yer alan “meslek hastalıklarının sebepleri, biyolojik, kimyasal, fiziksel risk etmenleri” gibi bazı konularda eğitim verilmesinin, özellikle az tehlikeli işyerlerinde(özellikle büro hizmetleri veren işyerlerinde) eğitimlerin amacına uygun olmadığı düşünülmektedir. Bunun için, tüm tehlike sınıflarına ilişkin Tablo 17. de verilmesi gereken eğitimler, işyerinin faaliyet alanına göre verilmesi hem amaca uygunluk açısından hem de eğitim alan işçilerin verilen eğitimler motivasyonunu bozmaması açısından faydalı olacaktır.

Ülkemizdeki kanun ve yönetmeliklerde eğitimin hangi sıklıkta verileceği belirtilmiş ancak bu eğitimlerin hangi metotlar kullanılarak verilmesi gerektiği açıklanmamıştır. Dolayısıyla, kullanılacak tekniklerin seçimi ve uygulama şekilleri eğitimi verecek uzmanların bilgi ve tecrübelerine bırakılmıştır. Genel olarak uygulanan iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri “iş başı eğitimleri” ve “iş dışında eğitim” olarak ikiye ayrılmaktadır. Örneğin; oryantasyon eğitimleri, seminerler, video gösterimleri, iş başı eğitimleri, sunumlar gibi uygulamalardan faydalanılabilir.²⁰¹

²⁰⁰ T.C. ÇSGB, Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik;<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.18371&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch> (18.11.2014)

²⁰¹ T. Akpınar- M. Yıldız, “Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri”, 7. Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Konferansı Sonuç Bildiri Kitapçığı, İstanbul, 2014, s.379

Ülkemizde hiçbir eğitim düzeyinde yeterli iş sağlığı ve güvenliği eğitiminden bahsetmek mümkün değildir. Bunun sonucudur ki; mevzuat, idari yapı ve işyeri düzeyindeki tüm yeni uygulama ve çabalara rağmen, son iki yılda ölümlü kazalar % 100 artmıştır. Alınan önlemler teoride kalmakta, uygulamaya geçirilmesinde büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. Çünkü, sorun küçük, orta ve büyük ölçekli işletmeler ya da büyük endüstrilerle sınırlı değildir. Ev ve apartmanlarda oturanlardan kasap, market ve tekstil atölyelerinde çalışanlarına kadar 76 milyon insanın sorunudur. Bu yüzden, tüm toplumun bilgilendirilmesi, daha da önemlisi bilinçlendirilmesi ve bunun bir kültüre dönüştürülebilmesi yalnızca kısa süreli eğitim kurslarıyla olması zordur.²⁰²

İş sağlığı ve güvenliğinde ülkemizdeki verilerin sonuçları irdelendiğinde, toplumsal seviyede bir zihniyet değişimi oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Özellikle en değerli üretim faktörü olan insan kaynağının erken yaşta güvenlik bilincine erişmeleri ve güvenlik kültürünü içselleştirmeleri için eğitim çok önem arz eden bir konudur.²⁰³

Toplumsal düzeyde güvenlik kültürü oluşturmak istiyorsak bunun yolu işyerlerindeki İSG faaliyetlerinin yanı sıra, toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin de güvenlik bilincinden geçmektedir. Örneğin; aile içerisinde emniyet kemeri takmayan ya da emniyet kemerinin sesli ikazını devre dışı bırakmak için bir aparat kullanan bir baba ile dışarı sarkarak cam silen bir annenin “rol model” olduğu bir çocuğun, çalışma hayatına girdiğinde, adeta sihirli bir değnek dokunmuşçasına iş güvenliği kurallarına uyması hayalci bir yaklaşım olacaktır

İşyerlerinde verilecek olan temel iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri ile öncelikle işçilere sonrasında işletmeye ve dolayısıyla işverenlere faydaları vardır. Verilecek eğitimler, çalışanların sahaya donanımlı ve etkin bir şekilde inmesini sağlar. İşçilerin sadece mesleki yeterlilikler değil aynı zamanda işyerlerinde başlarına gelebilecek iş kazaları, maruz kaldıkları olumsuz çalışma ortamından kaynaklanan hastalık nedenlerinden yani mesleki risklerden de haberdar olmasını sağlar. İşverenler nasıl güvenli bir oluşturulur öğrenmesine yardımcı olur.

²⁰² Yılmaz, Ülkemizde İSG Eğitiminde Model Arayışı, s.31

²⁰³ Yılmaz, Ülkemizde İSG Eğitiminde Model Arayışı, s.31

Kaza olmadan önleme yani proaktif yaklaşım ile yapılan bu eğitim çalışmalarının sonucu işletme de kısa vadede işçilerin yaşadığı uzuv kaybı, ölüm, iş göremezlikle sonuçlanan iş kazaları ve yıllar içinde ortaya çıkacak meslek hastalıkları azalacaktır. Uzun vadede ise işçilerin kendini güvende çalışmasından dolayı, çalışma ortamında verimlilik artacak, üretimde kalite yükselecek, işletmenin rekabet üstünlüğü artıp, kurumsallaşma yönünde güven ve prestij kazanacak, ekonomik yönden güç kazanacaktır.²⁰⁴

4.ERGONOMİ ve OTOMASYON ÖNLEMLERİ

Günümüzde küreselleşme süreciyle beraber teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler, artan rekabet ortamında hem üretim hem de hizmet sektöründe teknolojik sanayi kullanımı da paralel olarak artmaktadır. Bu durum, iş yaşamında insan makine ilişkilerinin daha fazla ivme kazanmasına yol açmaktadır. İnsan ve makine arasındaki ilişkilerin artması yeni tehlike ve risklerin yol açılmasına da neden olmuştur. Bu tehlike ve risklerden kaynaklanacak sorunların çalışma yaşamını ve insanları tehdit etmesi sonucu ortaya çıkan kavramlardan biri de “ergonomi” olmuştur. Farklı tanımlar yapılmakla beraber kısaca ergonomi, “çalışma ortamı koşullarının (iş dizaynı, ses, gürültü, titreşim, ısı vb.) ve iş ortamında kullanılan cihaz/alet ve malzemelerin insanlaştırılması” olarak tanımlanmaktadır. Ergonomi tarım, endüstrii hizmet, inşaat vb. insan çalışmasının olduğu her yerde uygulanabilir.²⁰⁵

Ergonominin temel amacı, insan yeteneklerini en iyi şekilde kullanmak onu en uygun işe yerleştirmek ve performansını en yüksek düzeye getirmek için çalışma ortamının donanım ve sistem tasarımı ile ilgili en uygun dizayn yöntemlerinin bulunmasını sağlamaktır. Başka bir deyişle maksimum performansı(verimlilik vb.) minimum insani maliyet(stres, kazalar, vb.) ile elde etmektir. Burada insana ait biyolojik, psikolojik özelliklerin, bilgilerin, yetenek ve becerilerin bilinmesi analiz edilmesi, insana yakışır bir iş düzenlemesinin en önemli değerlendirme ölçütüdür.²⁰⁶

²⁰⁴ İ. Sipahi, “İş Sağlığı ve Güvenliğinde Eğitimin Önemi” İSG Dergisi, C.6, S.30, Ankara,2006, s.26

²⁰⁵ Camkurt, 2007, s.86

²⁰⁶ S. Çelikli, Ergonomik Yaşam, İzmir, 2004; http://halksagligi.med.ege.edu.tr/seminerler/2003-04/Ergonomi_Semra.pdf (15.11.2014)

Ergonomi büyük kapsamlı bilimsel bir çalışma alanını kapsamaktadır. Bu kapsamda ergonomi günümüzde şu konuları incelemektedir:

1. “İnsan karakteristikleri (boy, yaş, çalışma pozisyonları, algılama ve karar verme gibi fiziksel ve zihinsel özellikler)
2. İnsan-makine ilişkileri (otomasyon, bilgi akışı gibi)
3. Çevre koşulları (ısıtma, aydınlatma, gürültü)
4. İş güvenliği, iş kazaları, meslek hastalıkları nedenleri (yanılma, emniyet kuralları, hatalar vb.) bu dört ana konu üzerine yoğunlaşmaktadır.”²⁰⁷

Günümüzde artan nüfus ile beraber, talep de artmakta buna bağlı olarak gelişen teknolojiler ile beraber üretim modelleri de değişmeye başlamıştır. Değişen koşullar ve artan rekabet ortamında üretimde de daha fazla makine kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca, birçok işletme iş üzerinde insan müdahalesini en aza indirgeyen otomasyon sistemlerine geçmeye başlamıştır. Otomasyon; “bir işyerinde iş verimini artırmak için, makineleşme sürecine geçilmesi” yani önceleri insan emeği ile yapılan işlerin, mekanik aletler, bilgisayarlar ve kendine çalışan makinalarla yapılması durumudur.²⁰⁸

Her ne kadar bir üretim sistemi tam otomasyon hale gelmişse bile insanın üretim süreçleri içindeki rolü hiçbir zaman yadsınamaz. Makinesiz insan ve insansız makine olamayacağından dolayı ergonomide ele alınan başlıca sorun makinenin insanın yeteneklerine, insanında makineyi en etkin bir şekilde kullanılabileceği bir şekilde ortam oluşturmaktır. Bu ortamın oluşmaması sonucu makine ve aletler ile işyerinde çalışanların arasındaki uyumsuzluk problemleri nedeniyle günümüzde birçok meslek hastalığı ve iş kazaları meydana gelmektedir. Çalışanların fizyolojik özellikleri ile makinelerin arasındaki uyumsuzluk olması, sürekli tekrarlanan ve monoton işler nedeniyle psikolojik durumlarına bağlı tutum ve davranışları ve mesleki bilgi konusunda eğitim yetersizlikleri gibi sorunlar insan ve makine arasında uyumu bozup, iş kazası ve meslek hastalıklara neden olmaktadır.²⁰⁹

²⁰⁷ Ç. Güler, Ergonomiye Giriş, Ankara, 1997, s.12

²⁰⁸ Güler, s.22

²⁰⁹ Camkurt, s. 88

Ergonomik sorunlar iş ortamından kaynaklanan tehlike ve riskler ile beslenmektedir. Önemli sağlık sorunları açısından göz önüne alınan başlıca ergonomik sorunlar şöyle sıralanabilir:

- ✓ “Kas iskelet sistemi sorunları,
- ✓ Gürültü ve vibrasyon(titreşim),
- ✓ Görme ve aydınlatma,
- ✓ Taşıt güvenliği, bilgisayar program ergonomisi,
- ✓ yeni teknolojilere uyum,
- ✓ Ofis tasarımı ve çalışma alanları,
- ✓ Vardiya çalışması ve stres ve tehlikeli davranıştan kaynaklanan insan hatalarıdır.”²¹⁰

İş ortamlarında otomasyonda karşılaşılabilecek bu insan makine uyumundan kaynaklı kaza ve hastalıkların engellenmesi için ergonomik önlemler üretim ve hizmet faaliyete geçmeden tasarım aşamasından başlamalıdır. Ergonomik tasarım yapılırken kullanıcıya uygun olmasına, kullanımı kolay olmasına, rahatlığına, iş sağlığı ve güvenliği artıracak önlemler içermesine ve performansı artırmasına dikkat edilmelidir. Alınacak olan ergonomik önlemler örneğin; makinelerin üzerindeki kontrol cihazları çalışanların rahat ve kolay kullanılabileceği şekilde olmalı makinelerin uygun yerlere yerleştirilmesi gibi önlemler alınmalıdır.

Ergonomik önlemler yalın bir şekilde söylemek gerekirse iş sağlığı ve güvenliğinin temelidir ve ergonomisiz bir toplam iş sağlığı ve güvenliği başarılması çok zordur. Ergonomide en iyi sonuçlar ergonomi eğitimi ve ergonomik tasarımların birlikte uygulandığı, yönetici desteğinin sağlandığı ve çalışanların aktif olarak katıldığı programlar ile elde edilir. Her ne kadar işverenler tarafından gereksiz ve masraflı gözüken ergonomik önlemler, yapılan araştırmalarda işletmeye maliyet ve zarardan daha çok kâr sağladığı ispatlanmıştır.

²¹⁰ Ç. Güler- B. Surlu, “Ergonomi ve Ekonomi”, İSG Dergisi, C.2, S.7, Ankara, 2002, s.2

Endüstrinin çeşitli iş kollarında yapılan araştırmalarda ergonomi programlarının uygulanması ile iş kazası ve meslek hastalıklarına bağlı oluşan maliyetlerde %50’i aşan azalma olduğu ve harcanan her doların bir yıl sonra tasarruf olarak geri dönüşünün İki bin dolara ulaştığı gösterilmiştir.²¹¹Yine ABD de İş Sağlığı Departmanı genel olarak tüm endüstride atılması gereken en öncelikli adımın ergonomik zararların önlenmesi olduğunu vurgulamaktadır. Bu kapsamda yapılan değerlendirmeler de yıllık 7,3 milyon kişinin ergonomik zedelenmelerden etkilenebileceği tahmin edilmiştir. Bunların dışında, uygun ergonomik önlemlerin iş kazası ve işe bağlı sağlık problemlerinde yarattığı azalma ile işgücü kayıplarının önlenmesine, hastalık maliyetlerinin azalmasına, verimlilik ve kalitenin yükselmesine, iş doyumunun artmasına, yorulma ve iş stresinin azaltılması, ürün hatalarının azalması gibi birçok konuda faydası vardır.²¹²

5. İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ ORGANİZASYONLARI

5.1. İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu

Günümüzde sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin hızıyla birlikte artan iş kazası ve meslek hastalıkları; sağlıklı ve güvenli bir çalışma şartlarının sağlanmasının, sadece devlet tarafından çıkarılan yasal düzenlemelere ve yürütülen uygulamalarla mümkün olmadığı, konunun herkesin ortak sorumluluğunda olduğunun bir göstergesidir. Doğru bir yol izlenmesi için, günümüzde günah keçisi aramaktan çok tüm tarafların gerçeğin peşine düşmesi gerektiği, bu konuda ortak bir sinerji oluşturması gerektiği bir gerçektir. Bu kapsamda, bu sinerjinin sağlanmasındaki en önemli kısmını oluşturan “iş güvenliği iş yerinden başlar” anlayışından esinlenerek kurulan İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulları(İSGK), işgörenlerin katılımlarının sağlandığı, işgören ve işverenin ortak bir çatı altında bulunduğu bir yapılandırma.²¹³

²¹¹ E. Özcan, “İş yerlerinde Ergonomik Risklerin Değerlendirilmesi ve Hızlı Maruziyet Değerlendirme Yöntemi”, Mühendis ve Makine Dergisi, C.52, S.616, Ankara, 2011, s.87

²¹² Güler- Surlu, s.3

²¹³ G. Demir, İş Sağlığı ve Güvenliği’nin Sağlanmasında İşyeri İş Sağlığı ve Güvenliği Kurullarının Etkinliği, Uludağ Üniversitesi(UÜ), SBE, YYLT, Bursa, 2005, s.18

İş kazalarının ve meslek hastalıklarının etkisinin azaltılması için, her işyerinin başına devletin bir müfettiş tahsis etmesi mümkün değildir. Bu yüzden İSGK, çalışanları koruma ve iş yerinde iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının yürütülmesi ve denetlenmesini sadece devlet kanalıyla değil, işletmelerin kendileri tarafından yapılması amacına yönelik oluşturulmuşlarıdır.²¹⁴

Ülkemizde yapılan yasal düzenlemelerde iş sağlığı ve güvenliğinin iş yeri düzeyinde örgütlenmesi konusunda, iş sağlığı ve güvenliği kurullarının oluşması öngörülmüştür. Son yayınlanan 6331 sayılı İSG Kanunun 22. Maddesine göre faaliyetleri altı aydan uzun süren ve asıl işveren ile altı işveren çalışanlarının toplam sayısı 50 ve daha fazla çalışanın bulunduğu işyerlerinde, işveren İSGK oluşturmakla yükümlü bırakılmıştır. Daha önceki 4857 sayılı yasada sadece sanayiden sayılan işyerleri temel alınmışken, 6331 sayılı İSG yasası ile beraber 50 ve daha fazla çalışanı olan tüm işyerleri İSGK oluşturmakla yükümlü olmakla bırakılmıştır.²¹⁵

Ülkemizde 18.01.2013 tarihinde yayınlanan İSGK hakkındaki yönetmeliğine göre iş sağlığı ve güvenliği kurulunu oluşturacak kişileri tek tek göstermektedir. Buna göre, anılan hükümde anılan hükümde sayılmamış kişilerin İSGK katılarak, anılan kurulun oluşum biçiminin genişletilmesi, hukuken mümkün değildir. Buna göre iş sağlığı ve güvenliği kurulları; işveren ve işveren vekili; iş güvenliği uzmanı; işyeri hekimi; insan kaynakları, personel, sosyal işler veya idari ve mali işleri yürütmekle görevli bir kişi; varsa sivil savunma uzmanı; varsa formen, ustabaşı veya usta; çalışan temsilcisinden oluşur. İşyerinde birden çok çalışan temsilcisinden olması halinde baş temsilciden oluşur. Kurulun başkanı işveren ya da vekilidir. Kurul sekreteri de iş sağlığı ve güvenliği uzmanı ya da teknik elemanlarıdır. Kurul ayda bir kez toplanır. İşletmenin tehlike sınıfı ise 2 ayda bir, az tehlikeli sınıfta ise 3 ayda bir toplanabilir. Kurulda alınan kararlar katılanların salt çoğu ile alınmaktadır.²¹⁶

²¹⁴MMO, İşçi Sağlığı ve Güvenliği Oda Raporu, Ankara, 2014, s.72;

http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/0352ce4f77227b3_ek.pdf (08.07.2014)

²¹⁵ Akpınar, 2013, s.276

²¹⁶ Seyrenci- Taşkent- Ulucan, s.348

Sağlıklı ve güvenli bir iş yeri oluşturmak için iş sağlığı ve güvenliği faaliyetlerinin programlayabileceği, ortaya çıkan problemlere çözüm yollarının analiz edildiği ve uygulamaların başarı seviyelerini gözden geçirilebileceği bir ortam ve zemin oluşmasına yardımcı olan İSGK ilgili yönetmeliğe göre başlıca görevleri şunlardır:

- İşyerinin niteliğine uygun bir iş sağlığı ve güvenliği iç yönerge taslağı oluşturmak, Çalışanlara yol göstermek,
- Tehlike ve önlemleri önceden değerlendirmek,
- İş sağlığı ve güvenliğini tehlikeye atacak bir durum halinde araştırma yapmak,
- İş sağlığı ve güvenliği eğitim ve öğretimlerini planlamak,
- Bakım ve onarım için güvenlik önlemlerini planlamak,
- Yangın, doğal afet ve dıştan gelebilecek tehlikelerin önlemlerini değerlendirmek,
- İşyerinin iş sağlığı ve güvenliği durumuyla ilgili yıllık rapor hazırlamak,
- Çalışmaktan kaçınma hakkıyla ilgili talepler ile ilgili karar vermek,
- Önleyici politikalar oluşturmak için çalışmalar yapmak görevlerini yerine getirirler.²¹⁷

Üretimde insan ögesini kullanmanın yalnızca onun kol gücünden yararlanmak değil; beyin gücünden, yaratıcılığından, önerilerinden yararlanmak gerekir. İşletmelerde iş sağlığı ve güvenliğini etkileyen önemli bir faktör de işletmelerde çalışan bireylerin karar alma süreçlerine katılmamasıdır. Zaman ilerledikçe güç kazanan bu yaklaşım, özellikle sağlıksız ve güvenliksiz çalışma koşullarının en çok acısını çeken çalışanlar içinde önemlidir. Çünkü, çalışma ortamında bulunan risk ve tehlikeler ile sürekli olarak en çok karşılaşan çalışanlardır. İş sağlığı ve güvenliği kurullarında çalışanların iş ortamında tespit ettiği tehlike ve riskleri anlatması, alınacak önleyici uygulamalara ışık tutacaktır.²¹⁸

²¹⁷ Seyrenci- Taşkent- Ulucan, s.349

²¹⁸ Demirbilek, s.17

5.2. İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri

İşletmelerin sağlam temeller üzerinde yükselmesi için güvenli bir çalışma ortamı yaratılması gereklidir. Bunun için uygulanan iş yeri sağlığı ve güvenliği hizmetleri, işyerlerini sağlıklı ve güvenli bir ortam haline getirerek, çalışanların sağlığını koruma ve geliştirmek amacıyla işyeri içinde kurulmuş veya iş yeri dışındaki bir kuruluş tarafından sağlanan tıbbi ve teknik hizmetler bütünüdür.²¹⁹

Ülkeler, uluslararası düzenlemelere, sağlık sistemlerine ve ihtiyaçlarına göre farklı modellerde iş sağlığı ve güvenliği hizmetleri öngörmektedir. Ülkemizdeki iş sağlığı ve güvenliği hizmet modellerine ilişkin düzenlemelere göre iki farklı hizmet modeli mevcuttur. Bunlardan ilki iş yeri içinde kurulan iş yeri sağlık ve güvenlik birimi diğeri ise iş yeri dışında kurulmuş olan orta sağlık ve güvenlik birimi hizmet modelleridir. İş sağlığı ve güvenliği hizmetleri iş yeri ortam koşulları ve çalışma koşulları bilinmeden yürütülmesi oldukça zordur. Ortak sağlık ve güvenlik birimleri(OSGB)'nin işyeri sağlık ve güvenlik birimlerine göre en büyük dezavantajı ise, iş yeri içerisinde kurulmamış olması ve iş yerlerini yeterince tanımamalarıdır. Ülkemizde Mart 2014'te yayınlanan bir bildiride 83585 işyerine hizmet veren 1310 OSGB olduğu tespit edilmiştir. Ülkemizdeki işyeri sayısı düşünüldüğün de ilerleyen zamanlarda bu sayının artması düşünülmektedir.²²⁰

İş sağlığı ve güvenliği hizmetleri işyerlerinde kazalarda ve işyeri dışında tedavi için harcanan zamanı azaltacak, ayrıca işe devamsızlık süresini ve sağlık harcamalarının azaltılmasını sağlayacaktır. Bunun dışında, iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin diğerlerinden ayrıcalıklı ele alınmasında genellikle düşünülen faktörler arasında, risk altındaki toplumun büyüklüğü ve ölüm oranlarının derecesi etkilidir. İş sağlığı ve güvenliği problemlerinin sosyoekonomik gelişme, işçinin performansı verimlilik üzerine direkt etkisi düşünülecek olursa, önemle ele alınması gereken bir konu olarak görülmesine neden olmaktadır.²²¹

²¹⁹ A. N. Yıldız, "Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmet Modeli ve İnsan Gücü", İşveren Dergisi, C.51, S.6, Ankara, 2013, s. 69

²²⁰ Yıldız, s.71

²²¹ D. D. Cingil, "Ortak İş Sağlığı ve Güvenliği Birimleri" İSG Dergisi, C.4, S.18, Ankara, 2004, s.11,

İşyeri sağlık ve güvenlik birimi ile OSGB, sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı oluşturmak üzere, hizmet verilen yerlerde normal iş akışını aksatmamak şartı ve verimli bir çalışma ortamının sağlanması amacıyla başlıca şu görevleri vardır:

- “İşçilerin sağlık gözetimi,
- Çalışma ortamının gözetimi,
- Eğitim, danışmanlık ve bilgilendirme,
- Tehlikelerin tanımlanması, risklerin değerlendirilmesi,
- İlk yardım ve acil müdahale ve kayıt ve istatistiklerin tutulmasını sağlar.”²²²

İş sağlığı ve güvenliği hizmetleri, çalışanların sağlığını korumak ve geliştirmek amacıyla işçilere verilecek her türlü sağlık hizmetini ve çalışma ortamı gözetimlerini gerçekleştirmelidirler. Bu kapsamda çalışma ortamına yönelik gerekli ölçüm ve analizleri yapmalıdırlar. Örneğin; gürültülü olan bir ortamda, gürültü mazuriyet değerine göre gerekli ölçümleri yapmalı ve uygun aksiyonları almalıdırlar. İşyerlerinde yapılan analiz sonuçlarına göre, çalışanlara ve işyerlerine gerekli danışmanlık hizmetlerini verip, eğitim ve danışmanlık hizmetlerini sunmaktadırlar.

İş sağlığı ve güvenliği hizmetleri multidisipliner bir yaklaşım gerektirir ve başarı iyi kurulmuş ve işbirliği içinde çalışan bir sistemle mümkün olacaktır. Çalışma ortamında yürütülen tüm bu iş sağlığı ve güvenliği faaliyetlerin yerine getirilmesinde çekirdek kadroyu ise iş yeri hekimleri ve iş sağlığı ve güvenliği uzmanları oluşturmaktadır. Bu işbirliğinde işyeri hekimleri daha çok işe giriş ve aralıklı kontrol muayeneleri ve sağlık eğitimi türü çalışmalar yaparken, iş sağlığı ve güvenliği uzmanları teknik konularda, işyeri ortamının risklerden arındırılması konusunda çaba gösterirler.²²³

²²² Seyrenci- Taşkent- Ulucan, s.352

²²³ Yıldız, s.71

5.2.1. İş Yeri Hekimleri

Korumakla yükümlü olunan insan sağlığı olduğundan, devletler ve işverenler iş sağlığı ve güvenliği konusunda atılacak olan adımlar da çok özenli davranmaları gerekmektedir. Çünkü, alınabilecek tüm önlemler ve yapılan tüm analizlerin arkasında insan hayatı ve onu korumak vardır. Bu kapsamda özellikle işverenler risk ve tehlikelerin belirlenmesinde kendi sağlıkları için doktora gidip, eczaneden ilaç aldığı gibi; çalışanları koruyacak önlemlerin alınmasında, iş sağlığı ve güvenliği konusunda uzmanlaşmış kişilerden destek almalıdır. İş sağlığı ve güvenliği konusunda günümüz koşullarından en önemli uzmanlıklardan biri olan iş hekimleri 6331 sayılı kanunda “iş sağlığı ve güvenliği alanında görev yapmak üzere, Bakanlıkça yetkilendirilmiş işyeri hekimliği belgesine sahip hekim” olarak tanımlanmıştır.²²⁴

6331 sayılı İş sağlığı ve Güvenliği kanunu gereğince iş yerlerinde zorunlu olan görevleri yapmakla sorumludurlar. 2013 Temmuz'unda 50 kişiden az çalışanı olan yerlerde, 2014 de ise tüm kamu kurumları ve 10 kişiden az çalışanı olan bütün işyerlerinde işyerleri hekimi hizmeti almak zorundadır.²²⁵

İşyeri hekimliği, işçilerin sağlıklarının değerlendirilmesini, iş koşulları ve süreçlerinin işçilerin sağlığı ile ilişkilendirilmesi, tüm çalışan nüfusun sağlık, beceri ve çalışma kapasitesinin yönetimine yardımcı olunması, çalışma yetisi ve üretim bağlamında vaka yönetimini amaçlayan ilgili tıp uzmanlığıdır. Bu yükümlükleri yerine getirmesi için işyeri hekimlerinin “İşyeri Hekimi ve Diğer Sağlık Personelinin Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmeliğin” dokuzuncu maddesinde tanımlandığı gibi iş yeri hekiminin genel olarak 5 temel görevi vardır. Bunlar; “sağlık gözetimi kapsamında işe giriş ve periyodik muayeneler yapmak, risk değerlendirmesi yapmak, rehberlik ve danışmanlık yapmak, eğitim ve bilgilendirme ve ilgili birimlerle işbirliği yapma” görevler bulunmaktadır.²²⁶

²²⁴ Seyrenci- Taşkent- Ulucan, s.355

²²⁵ Seyrenci- Taşkent- Ulucan, s.355

²²⁶ S. Aycan, İşyerinde Sağlık Gözetimi ve İşyeri Hekimi;

<http://www.medikalakademi.com.tr/syerinde-saglik-gozetimi-ve-isyeri-hekimi/>(10.12.2014)

Sanılanın aksine görüldüğü gibi işyeri hekiminin öncelikli görevi işyerinde hasta olan çalışanları tedavi etmek değildir. İşyeri ortamı ile ilgili ölçüm ve analizlerin planlanması, çalışanların sağlıklarını risklere atacak tehlikeli davranışlardan korunması için eğitim verilmesi gibi görevleri de bulunmaktadır. Bu nedenle, işyeri hekiminin görevi o gün hasta olan bir kaç işçiyi tedavi etmek değil, tüm işçilerin fiziksel ve ruhsal sağlığını korumak ve geliştirmek için çalışmalar yürütme görevleri bulunmaktadır.

5.2.2.İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanları

İş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi için işverene getirilen yükümlülüklerden biri de iş sağlığı ve güvenliği alanında işyeri örgütlenmesine gitmek ve iş güvenliği uzmanı istihdam etmektir. 6331 Sayılı Kanun'un 3.maddesinde iş güvenliği uzmanı “ iş sağlığı ve güvenliği alanında görev yapmak üzere bakanlıkça yetkilendirilmiş, iş güvenliği uzmanı belgesine sahip mühendis, mimar ve teknik öğretmenler üniversitelerin fen fakültelerinin fizik veya kimya bölümlerinden mezunları ile üniversitelerin meslek yüksekokullarının iş sağlığı ve güvenliği programı mezunları” şeklinde tanımlanmıştır.²²⁷

Bakanlık ülkedeki uzman ihtiyacını karşılamak için bu tanımı 11 Ekim 2013 tarihli yönetmelikte yenilenerek genişletmiştir. Bakanlık ve ilgili kuruluşlarında çalışan müfettişlerin mezun oldukları lisans eğitime bakılmaksızın iş sağlığı ve güvenliği muzunu hakkı verilmiştir. Bunun dışında, mühendislik fakültelerine benzer olan ancak iş güvenliği uzmanı olamayan peyzaj mimarı gibi meslek gruplarına ve fen bilimlerinden temel eğitim almış olan biyoloji mezunlarına da iş sağlığı ve güvenliği uzmanı hakkı verilmiştir. İş güvenliği olabilmek için aranan diğer bir koşul, geçerli bir iş güvenliği uzmanlığı belgesine sahip olmaktır. İş güvenliği uzmanlığı sertifikası A, B ve C sınıfı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Sertifikalar arası fark ise, söz konusu sertifikalara sahip olan uzmanların farklı tehlike sınıflarında görev yapabilmesidir.²²⁸

²²⁷ Seyrenci- Taşkent- Ulucan, s.359

²²⁸ B. Tekin, “2004’ten 2014’e İş Güvenliği Uzmanlığı”, Mühendis ve Makine Dergisi, C.55, S.655, Ankara, 2014

Zira 6331 sayılı kanun ve iş sağlığı ve güvenliği uzmanlığı ile ilgili yönetmeliğe göre; C sınıfı belgeye sahip olanlar az tehlikeli sınıfta, B sınıfı belgeye sahip olanlar tehlikeli sınıfta, A sınıfı belgeye sahip olanlar ise bütün tehlike sınıflarında yer alan işletmelerde çalışabilmektedir. Birden fazla iş güvenliği uzmanlarının görevlendirilmesinin gerektiği işyerlerinde en az bir iş güvenliği uzmanının iş yerinin tehlike sınıfına uygun belgeye sahip olması yeterlidir.²²⁹

İş güvenliği uzmanlarının çalışma sürelerine bakıldığında 1 ile 10 çalışanı olan iş yerlerinde ayda en az, az tehlikeli olan iş yerlerinde 30, tehlikeli işyerlerinde 60, çok tehlikeli işyerlerinde 120 dakika olmak üzere her çalışan başına ilave 15 dakika görev yaparlar. 10'dan daha fazla çalışanı olan işyerlerinde ayda en az kişi başına, az tehlikeli işyerlerinde 10 dakika, tehlikeli işyerlerinde 15, çok tehlikeli işyerlerinde 20 dakika görev yapmalıdırlar. 2013 Ekim ayında düzenlenen Yönetmeliğe göre; az tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde 2000 ve üzerinde tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde 1500 ve üzerinde, çok tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde 1000 ve üzerinde işçi çalıştırılıyorsa tam gün çalışan iş güvenliği uzmanı görevlendirilecektir. SGK 2012 verilerine göre Türkiye'de 500 ve üzeri işçi çalıştıran işyerlerinin oranı %8,9 buralarda yaşanan iş kazaları ise toplam iş kazalarına oranı %16,4'tür. Bir de tehlike sınıfı kısıtlamasını hesaba katarsak, tam zamanlı iş güvenliği uzmanı görevlendirilen işyerlerinin kapsamının sorunu çözecek düzeyin yakından dahi geçemediği görülmektedir.²³⁰

İş güvenliği uzmanları işyerindeki sağlık ve güvenlik sorunlarının saptanmasına yönelik risk analizi yapılması, tehlikeli durum ve davranışların giderilmesine yönelik önlemlerin geliştirilmesi için rehberlik edilmesi en önemli görevleridir. Bunun dışında, işçi sağlığı ve iş güvenliği yönetim sistemi unsurlarının yaşama geçirilmesi, düzenli ve periyodik denetimlerin sürdürülmesi, etkili ve amaca uygun eğitim programlarının uygulanması çalışmalarında görev almalıdırlar.²³¹

²²⁹ Akpınar, s.325

²³⁰ Tekin, s.22

²³¹ Akpınar, s.327

İş güvenliği uzmanları iş yerlerinde görüldüğü gibi çalışma ortamının gözetimini yapmak dışında da bir çok görevi bulunmaktadır. İş güvenliği uzmanları risk değerlendirmesi süreçlerinde, çalışma ortamına yönelik periyodik bakım ve onarım işlerinin düzenlenmesinde, acil durum planlarının hazırlanmasında, kişisel koruyucu donanımların seçimi konusunda aktif rol oynamaktadır. İş güvenliği uzmanları tüm bu süreçleri planlanması ve uygulanmasında ilgili yönetmeliklere bağımlı kalması gerekmektedir. İş güvenliği uzmanları görevlerini başarıyla yerine getirmesi için işveren ve işçilerden destek alması gerekmektedir.

İş güvenliği uzmanlarının ilgili yönetmeliğe göre önem arz eden yetkilerine baktığımızda; işverene yazılı olarak iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili alınması gereken tedbirlerden, hayati tehlike arz edenlerin işveren tarafından yerine getirilmemesi hâlinde, bu hususu Bakanlığa bildirmekle yükümlüdür. Ayrıca, işyerinde belirlediği hayati tehlikenin ciddi ve önlenemez olması ve bu hususun acil müdahale gerektirmesi halinde mümkünse işveren veya işveren vekilinin onayını alarak geçici olarak işi durdurma gibi yetkileri de bulunmaktadır.²³²

İş güvenliği uzmanları hizmet verdikleri işletmeye hizmet sunarken, işyerinde yürütülen faaliyetleri mümkün olduğu kadar aksatmamak ve verimli bir çalışma ortamının sağlanmasına katkıda bulunmak, işverenin ve işyerinin mesleki sırlarını, ekonomik ve ticari durumları ile bilgileri gizli tutmakla yükümlüdürler. İş güvenliği uzmanları hizmet yürütürken yaptıkları ihmallerden dolayı işverene karşı soruludurlar. Ölümlü veya maluliyetle sonuçlanan kaza ve hastalık sonucu ihmali tespit edilen iş güvenliği uzmanlarının belgesinin geçerliliği altı ay askıya alınmasına yol açmaktadır.²³³

²³² Akpınar, s.330

²³³ Seyrenci- Taşkent- Ulucan, s.362

SONUÇ

Ülkemizde en son çıkarılan modern hükümlerle donatılmış olan iş sağlığı ve güvenliği kanunu bulunmasına rağmen yaşanan son yaşanan maden faciaları ve artan iş kazaları sonrasında, her geçen gün artan işçi ölümleri ve yaralanmalarının faturası ağır olmaktadır. Bu durum yasal düzenlemelerin, kâğıt üzerinde kaldığını mevzuattaki modernleşme ve ilerlemenin uygulamaya yansımadığını ortaya koymaktadır. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin yetersizliğidir. Bu kapsamda, işverenler önce üretim anlayışını değiştirmeli, iş ortamını risk ve tehlikelerden arındıracak önleyici yaklaşımları benimsemeli ve risklerin analiz edilmesi süreçlerine destek vermelidirler.

Ülkemizde risk değerlendirme ve analizleri sürecinde tam başarıyı yakalamak için, ceza ödememek ve denetimden kaçmak için ticari amaçla üstün körü olarak hazırlanan risk değerlendirmeleri tespit edilmelidir. Bunun tespit edilmesi ve işverenlerinde önleyici uygulamaların yaygınlaşması için, işyerlerine uygulanan denetimler sıklaştırılması gerekmektedir. Özellikle maden, inşaat, tersaneler gibi tehlikeli sektörlerde denetimle sıklıkla ve periyodik olarak yapılmalıdır. Denetimler de kaza olduktan sonra önlem alma anlayışı olan “reaktif” anlayış bırakılmalı; kaza olmadan önleme anlayışı olan “proaktif” anlayış sistemi kurulmalıdır. Bunun sağlanması için özellikle işletmelerin kuruluş aşamasında, ruhsat çıkarılmadan İSG önlemlerinin alınıp alınmadığı izlenmelidir. Önlem almayan işletmelere ruhsat verilemeyerek, İSG önlemlerini alması için rehberlik edilmelidir. Bunun için özellikle belediyelerde İSG konusunda uzman personeller çalıştırılmalıdır.

Denetimlerde ülkemizde önemli bir sorun olan kayıt dışı istihdamların önüne geçilmelidir. Taşeron çalışanların mesleki eğitimlerinin olup olmadığı incelenmelidir. Denetimler sadece ceza verici olmamalı, teşvik edici olmalıdır.

İşyerlerindeki risk ve tehlikelerin belirlenmesinde doğru tespit yapılması için, fotokopi gibi her işyerinde aynı risk değerlendirmeyi yapan OSGB’lerinden hizmet alınmasının da önüne geçilmelidir. Bu durumun engellenmesi için, OSGB denetimleri arttırılmalı, OSGB açma yetkilerine kısıtlamalar getirilmeli ve önüne gelen herkesin deneyim ve tecrübe sahibi olmadan OSGB açması önlenmelidir.

Önleyici uygulamaların yaygınlaşması için işyeri yönetim sistemi içerisinde iş sağlığı ve güvenliği politikalarının da yer alması sağlanmalıdır. Devlet özellikle, OHSAS 18001 yönetim sisteminin tehlikeli sektörlerde yaygınlaşması için, yapılacak ihalelere katılacak firmalara ön koşul olarak sunmalıdır. Aynı zamanda, OHSAS 18001 belgesi olan ve başarıyla uygulayan işletmelere, sigorta primlerinde indirimle gidilmesi, ödenen vergilerde indirim yapılması gibi teşvik edici uygulamalar oluşturulmalıdır.

İşyerlerinde uygulanacak iş sağlığı ve güvenliği politikalarının sürdürülmesi ve etkinliğinin artırılması için İSG kurullarının etkinliği artırılmalıdır. Kurul oluşturulması ve karar mekanizmaları demokratikleştirilmelidir. Çalışan temsilcilerinin etkinliğinin artırılması için, iş güvenceleri sendika temsilciliği ile eş düzeye getirilmelidir. Ayrıca, İSG kurullarının etkinliğinin artırılması için, oluşturma zorunluluğu için aranan en az 50 çalışan zorunluluğu sayısı gözden geçirilmelidir. Çünkü, ülkemizdeki iş kazalarının büyük bir çoğunluğu KOBİ'lerde meydana gelmektedir. Bunun için kurul oluşturma için aranan çalışan sayısı düşürülmeli ve en az 30 olacak şekilde düzenlenmelidir.

Ülkemizde iş sağlığı ve güvenliğinde önleyici uygulamaların tam başarıya ulaşması için yapılacaklardan biriside, her sektöre o konuda eğitimli uzman yetiştirilmesi ve görevlendirilmesi sağlanmalıdır. Her sektörün kendi meslek erbapları, en iyi iş güvenlikçileridir. Örneğin; otomotiv sektöründe üretimde görevli makina mühendisleri, inşaat sektöründe inşaat mühendisi ve kimya sektöründe kimyager en iyi güvenlikçidir. Ülkemizde mevcut sisteme göre, 3 aylık verilen bir eğitim ve girilen bir sınav sonucunda, kimya sanayinde su ürünleri mühendisi, inşaatta biyolog veya kimyager İSG uzmanı olarak görev alabilmektedir. Bu durumu düzeltmek için iş güvenliği uzmanlarının ülkemizdeki sayısının yetersizliği de göz önüne alınarak, İSG uzmanlarının çalışacakları sektörlerle göre mesleki deneyim şartı aranmalıdır. Sektörde mesleki deneyimi olmayan İSG uzmanları, sektörün tehlike durumuna göre en az 3 aylık stajlara zorunlu tutulmalıdır. Bu şekilde İSG hizmeti verecek olan uzmanların, sektör deneyimleri artacak ve daha kaliteli bir İSG hizmeti ortaya çıkması sağlanacaktır.

Ülkemizde denetimlerin kâğıt üzerinde kalmaması için alınacak önlemlerden biriside; İSG profesyonellerinin ticari kaygıdan uzak, önyargısız ve tarafsız çalışmaları sağlanmalıdır. Çünkü, ülkemizdeki mevcut sisteme göre İSG uzmanları ve İşyeri hekimleri OSGB'lerinin ve işverenlerin arasında sıkışmış ve maaşlarını denetlediği patronlarından almaktadırlar. Mevcut durumda çoğu uzman ve hekim, çalıştığı kurumu işini kaybetme baskısı ile şikâyet etmekten kaçınmaktadırlar. Bu durumun düzeltilmesi için İSG profesyonellerinin ücretleri kamuda oluşturulacak bir fon ile karşılanması ve çalışma koşullarının güvence altına alınması gerekmektedir.

İş kazaları ve meslek hastalıklarında önleyici yaklaşımların iyi veya kötü etkisini gözlemleyebilmek ve başarı sağlanması için istatistik veriler arttırılmalıdır. İstatistiklerin istenen seviyeye ulaşması için, işyerlerinde veri tabanları oluşturulmalı ve özellikle uygulamada çok fazla önemsenmeyen ramak kala kazaların bildirimleri artırılması için özendirici uygulamalar hayata geçirilmelidir. Örneğin; ramak kala kaza atlatan işçilere dinlenmeleri için, ücretli izin verilmesi gibi özendirici uygulamalar sağlanmalıdır. Ayrıca, sorunlu olan meslek hastalıkları istatistiklerini arttırmak için ülkemizde mevcut uygulamaya batığımızda, işyeri hekiminin meslek hastalığı koyduğu bir çalışana, SGK Yüksek Sağlık Kurumu meslek hastalığı tanısını kaldırabilmektedir. Bu durumu engellemek için işyeri hekimlerinin önündeki bu bürokrasi kaldırılmalıdır. Meslek hastalıkları hastaneleri maluliyet oranlarının tespitini yapmalı ve kararları kesin olmalıdır. Aynı zamanda, meslek hastalıkları hastanesi ve kliniklerinin sayısı arttırılmalı, işyeri hekimlerinin yetkileri genişletilmelidir.

İş sağlığı ve güvenliğinin tam olarak sağlanması için, işverenden işçiye kadar üretim sürecinde her kademede görev alan çalışanlara gerekli teorik ve uygulamalı mesleki eğitimler verilmelidir. Eğitim sonucunda uzmanlarca eğitimin etkinliğinin ölçülmesi için teorik ve uygulamalı değerlendirme sınavları yapılmalıdır. Değerlendirme sonucunda başarılı olmayan çalışanlar iş başı yaptırılmamalı ve tekrardan eğitimlere alınması sağlanmalıdır.

İş sağığı ve güvenliğinde köklü çözüm için, trafikte olduğı gibi, bu konunun Milli Eğitimin ders müfredatlarına girmesi sağılanmalıdır. Bunun için, İSG eğitimlerinin ilkokuldan üniversite bitimine kadar sürdürölmesi gerekmektedir. Özellikle, İSG konusunda daha donanımlı ve etkin uzman kişilerin yetiştirilmesi için Üniversitelerde İSG bölümleri yaygınlaştırılmalı ve İSG Anabilim Dalı kurulmalıdır.

İşletmelerde, özellikle üretim ve hizmet verildiğı zamanlarda yaşanan kaza ve hastalıklara sebebiyet veren ergonomik tehlikelerin azaltılması ve önlenmesi için, alet ve donanımların düzenli periyodik bakımları zamanında yapılmalıdır. Alet ve donanımlar her zaman temiz tutulmalı ve üreticinin talimatları doğrultusunda kullanılması sağılanmalıdır. Özellikle, tehlikeli sınıfta yer alan sektörlerde yeni kurulacak işletmeler de ergonomik tasarım şartları yer alması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Üretim sürecinde kullanılan ekipmanlar ve kişisel koruyucular, ilgili standart ve mevzuata uygun olarak üretilmeli; zorunlu standartlar oluşturulması sağılanmalı, üretim, satış ve kullanım sırasında denetimler yaygınlaştırılmalıdır. Standart dışı malzemelerin piyasaya girişı ve sunumu engellenmeli ve bu konuda meslek örgütleri ve ilgili Bakanlıklar bir denetim ağı oluşturmalıdırlar.

İş sağığı ve güvenliğı konusunda, ölkemizde toplumun bilincini artıracak uygulamalara önem verilmelidir. Ölkemizde iş kazaları ve meslek hastalıklarının azaltılması için “insan yaşamından daha değerli bir şey yok” düşüncesi artık iş sağığı ve güvenliğinde kılavuz olması sağılanmalıdır. Ülke yöneticileri, kurumların yöneticileri, akademisyenler ve sanatçıların da görev alacakları programlar ve seminerler ile konunun dikkat çekiciliğı artırılması sağılanmalıdır. Bu kapsamda, toplumda güvenlik kültürü oluşturmak için, sosyal medya dâhil olmak üzere kitle iletişim araçları iyi kullanılmalı, görsel medyalarda, yazılı medyalarda konunun önemine vurgu yapan tespitler yer almalıdır. Eğitim sistemin tüm kademelerinde, asker ocağı ve camilere kadar konun en kapsamlı, etkili ve kalıcı olması için işçi, işveren ve devletin birlikte çalışmaları ile iş sağığı ve güvenliğinde önleyici uygulamaların önemine dikkat çekici adımlar atılmalıdır. Örneğın; toplumumuzda yaygın olan “bana bir şey olmaz” mantığı nedeniyle kullanılmayan kişisel koruyucuların önemine vurgu yapan kamu spotları oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, H. – Ayan, B. – Çakmak, E. – Doğan, B. , - Eravcı, D.B. - Karaman, E. - Koçak, D. , Meslek Hastalıkları, Ankara, 2013
- Akpınar, T. , İş Sağlığı ve İş Güvenliği, Bursa, 2013
- Akpınar, T.- Yıldız, M., Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri, 7. Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Konferansı Sonuç Bildiri Kitapçığı, İstanbul, 2014
- Akyiğit, E. , İş Hukuku, Ankara, 2010
- Altınel, H. , İş Sağlığı ve İş Güvenliği, Ankara, 2011
- Altundaş, E. , “Demiryolu İşçilerinin Çalışma Koşullarından Kaynaklanan Sağlık Sorunları”, TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, C.10, S.37, Ankara, 2010
- Altundaş, E. , “Kapitalist Üretim Tarzı ve İş Kazaları”, TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, C.11, S.40, Ankara, 2011
- Ayoğlu, F. N. – Şahin, Z. - Güzel, N. , “İş Kazaları Önlenebilir mi?”, Yangın ve Güvenlik Dergisi, C.17, S. 143, İstanbul, 2011
- Baloğlu, C. , “İşverenlerin İş Kazalarından Doğan Hukuki Sorumluluğu”, Kamu-İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C.13,S.3, Ankara, 2014
- Baybora, D. , İş sağlığı ve Güvenliğine Genel Bakış: İş Sağlığı ve Güvenliği (Ed. D. Baybora), Eskişehir, 2012
- Berk, M. – Öna, B.l- Güven, R. , Meslek Hastalıkları Rehberi, Ankara, 2011
- Bilir, N. , İş Sağlığı ve Güvenliği, Ankara, 2004

- Bilir, N. , “Meslek Hastalıkları Tanı, Tedavi ve Koruma İlkeleri”, Hacettepe Tıp Dergisi, C.42, S.4, Ankara, 2011
- Camkurt, M. Z., “Çalışanların Kişisel Özelliklerinin İş Kazalarının Meydana Gelmesi Üzerine Etkisi”, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C.24, S.6, Ankara, 2013
- Camkurt, M. Z., “İşyeri Çalışma Sistemi ve İşyeri Fiziksel Faktörlerinin İş Kazaları Üzerine Etkisi”, TÜHİS Dergisi, C.21, S.6, Ankara, 2007
- Cingil, D. D., “Ortak İş Sağlığı ve Güvenliği Birimleri” İSG Dergisi, C.4, S.18, Ankara, 2004
- Coşkun, B. ,Türkiye’de İşçi ve İşverenlerin, İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Görev ve Sorumlulukları, BEÜ, SBE, YYLT, İstanbul, 2007
- Çağlayan, Y. – Kılınç, A. , İş Güvenliği, İstanbul, 2005
- Çakar, A. E., “ İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğinde Günümüz Gelişmelerinde Çok Yönlü Bir Bakış”, Mühendis ve Makine Dergisi, C.55, S.655, Ankara, 2014
- Çarıkçı, M. N. , “İş Teftişi Sistemi Bakışıyla KOBİ’lerde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları”, İSG Dergisi, C.11, S.50, Ankara, 2011
- Çarıkçı, M. N, “İş Kazaları Analizi”, İSG Dergisi, C.11, S.49, Ankara, 2011
- Çelik, F. , “19.Dünya İş Sağlığı ve Güvenliği Kongresi Açılış Konuşması”, İSG Dergisi, C.11, S.52, Ankara,2011
- Demir, G., İş Sağlığı ve Güvenliği’nin Sağlanmasında İşyeri İş Sağlığı ve Güvenliği Kurullarının Etkinliği, UÜ, SBE, YYLT, Bursa, 2005
- Demirbilek, T. , İş Güvenliği Kültürü, İstanbul, 2005
- Demircioğlu M. – Centel, T. , İş Hukuku, İstanbul, 1988
- Dizdar, E.N., “Kaza Sebeplendirme Yaklaşımları” TBB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, C.2, S.6, Ankara, 2001

- Ergün, A. R. ,“Riski ve Geleceğini Değerlendirin”, İSG Dergisi, C.8,S.38, Ankara, 2008
- Evran, E., “ İş sağlığı ve Güvenliği Nedir? Neden Önemlidir?”, Yangın ve Güvenlik Dergisi, C.13, S.109, İstanbul, 2007
- Eyrenci, Ö.- Taşkent , S. - Ulucan, D. , Bireysel İş Hukuku, İstanbul, 2014
- Gedikli, F. G., “İşyerlerinde Risk Değerlendirilmesi ve Sonrasında Alınan Tedbirlere Örnekler”, İSG Dergisi, C.11, S.51,Ankara, 2011
- Gençler, A., “İş Sağlığı ve İş Güvenliği Alanında Mevzuatımızda Bulunan Düzenlemelerden Doğan Yükümlülükler”, İSG Dergisi, C.7, S.35, Ankara, 2007
- Gümüş, M., Türkiye’de İş Kazalarının Ekonomik Maliyetleri ve Bir İş Kazası Örneği, 2. Mülkiye Genç Sosyal Politikacılar Kongresi Raporu, Ankara, 2009
- Güler, Ç. - Surlu, B. , “Ergonomi ve Ekonomi”, İSG Dergisi, C.2, S.7, Ankara, 2002
- İnce, E. , İş Hukuku, İstanbul, 2011
- Karadeniz, O. , “Dünya’da ve Türkiye’de İş kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Sosyal Koruma Yetersizliği”, Çalışma ve Toplum Dergisi, C.8, S.34, İstanbul, 2012
- Kılıç, L., İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğini Sağlama Hükümlülüğü ve Sorumluluğu, Ankara, 2006
- Koç, M. - Akbıyık, N. , “Türkiye’de İş Kazalarının Maliyetleri ve Çözüm Önerileri”, İnönü Üniversitesi Akademik Yaklaşımlar Dergisi, C.2, S.2, Malatya, 2011
- Kural, E. , Bir İş Güvenliği Mühendisinin Makaleleri ve Bildirileri, İstanbul, 2006
- Kürklü, G. - Görhan, G., Mevzuatta Yapılan Yeni Değişikliklerle Yüksekte Çalışmalarda İş Sağlığı ve Güvenliği, Ulusal Çatı ve Cephe Sempozyumu, İstanbul, 2014

- Ofluoğlu, G. - Cihan, F. , “İşletmelerde Çağdaş Sağlık Yönetimi İçin; İş Sağlığı, İşyeri Hekimliği ve İşyeri Hemşireliği” Kamu- İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C.6, S.2, Ankara, 2001
- Ofluoğlu, G.- Uysal, F. , “İş kazaları ve Meslek Hastalıklarından Kaynaklanan Psiko-Sosyal Sorunların Dışsal Maliyeti”, Kamu-İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C.5,S.4, Ankara, 2000
- Ofluoğlu, G. - Sarıkaya, G., “OHSAS 18001 İş Sağlığı ve İş Güvenliği Yönetim Sistemi”, Kamu-İş Hukuku- İktisat Dergisi, C.8, S.3, Ankara, 2005
- Okan, K. , İş Güvenliği, Ankara, 1991
- Orhan, M., İş Sağlığı ve Güvenliği Sisteminde İşveren Yükümlülükleri, MÜ, SBE, YYLT, İstanbul, 2007
- Oral, A.İ. , İş Kazalarının ve Meslek Hastalıklarının Değerlendirilmesi: İş Sağlığı ve Güvenliği(Ed. D. Baybora), Eskişehir, 2012
- Ovacıklı ,S. – Pekiner, T., AB İş Sağlığı ve Güvenliği(Ed. F. Aydın), Ankara, 2014
- Önal, B. , “Küreselleşmenin İş Sağlığına Etkisi”, TBB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, C.2, S.5, Ankara, 2001
- Özcan, E. “İş yerlerinde Ergonomik Risklerin Değerlendirilmesi ve Hızlı Maruziyet Değerlendirme Yöntemi”, Mühendis ve Makine Dergisi, Ankara, C.52, S.616, 2011
- Özdemir, Ş. , “İş Yerinde Meslek Hastalıkları Tanı ve Koruma Yolları” Mühendis ve Makine Dergisi, C.50, S.592, Ankara, 2009
- Özkılıç, Ö. , “İş Sağlığı ve Güvenliğinde Risk Değerlendirmesi”, İSG Dergisi, C.8,S.40, Ankara, 2008
- Özkılıç, Ö. , İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Risk Değerlendirme Metodolojileri, Ankara, 2005
- Özkılıç, Ö. , Risk Değerlendirmesi, Ankara, 2014

- Öztürk, T. , “İş Sağlığı ve Güvenliğine Genel Bir Bakış”, Mühendis ve Makine Dergisi, C.49,S.579, Ankara, 2008
- Pala, K. , “Türkiye’de Meslek Hastalıklarında Durum”, Yangın ve Güvenlik Dergisi, C.12, S.99, İstanbul, 2006
- Sadullah, Ö. , İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul, 2009
- Seber, V. , “İşçi Sağlığı ve Güvenliğinde Risk Analizleri Nasıl Yapılır?”, Elektrik Mühendisliği Dergisi, C.56, S.445, Ankara, 2012
- Sipahi, İ. , “İş Sağlığı ve Güvenliğinde Eğitimin Önemi”, İSG Dergisi, C.6, S.24, Ankara, 2006
- Süzek, S. , İş Hukuku, İstanbul, 2011
- Şimşek, M. Ş.- Öge, H. S. , İnsan Kaynakları Yönetimi, Konya, 2012
- Taşkın, M., İş Güvenliği, Ankara, 1991
- Taşyürek, M. , “Risk Değerlendirmesine Bir Yaklaşım”, Çalışma Ortamı Dergisi, C.13, S.83, Ankara, 2005
- Taşyürek, M. , “İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi Standartı”, Çalışma Ortamı Dergisi, C.10, S.60, Ankara, 2002
- Tekin, B. , “2004’ten 2014’e İş güvenliği Uzmanlığı” Mühendis ve Makine Dergisi, C.55, S.655, Ankara, 2014
- Tekin, B. , “Risk Değerlendirmesi”, Makine ve Mühendis Dergisi, C.50,S.592, Ankara, 2009
- Tezel, M. , “İş Teftiş Kurulu Hedefleri”, İşveren Dergisi, C.51 S.6, Ankara, 2013
- Türen, U. - Gökmen, Y. , “Türkiye’de Meydana Gelen İş Kazaları Sonucu Ölümler İle Çalışanların Yaş Faktörü Arasındaki İlişki”, SGD, C.4, S.1, Ankara, 2014

Ünalan, A. ,“İş Sağlığı ve Güvenliğinde Eğitim”, İSG Dergisi, C.6, S.19, Ankara, 2006

Vatansever, Ç. , “Risk Değerlendirmede Yeni Bir Boyut: Psikososyal Tehlike ve Riskler”, Çalışma ve Toplum Dergisi, C.10, S.40, İstanbul, 2014

Yıldız, A. N. , “Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmet Modeli ve İnsan Gücü”, İşveren Dergisi, C.51, S.69, Ankara, 2013

Yıldız, A.- Tekin, B.,- Odman , A. , “İşçilerin Sağlığı ve Güvenliği İşverenin İnsafına Emanet”, Mühendis ve Makine Dergisi, C.49, S.579, Ankara, 2008

Yılmaz, F. , “Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, C.6, S.1, İstanbul, 2009

Yılmaz, F. , AB ve Türkiye’ de İş Sağlığı ve Güvenliği: Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği Kurullarının Etkinlik Düzeyinin Ölçülmesi, İÜ, SBE, YDT, İstanbul, 2009

Yılmaz, F. , “ Ülkemizde İSG Eğitiminde Model Arayışı”, İSG Dergisi, C.7, S.35, Ankara,2007

Yılmaz, G. , “İş Kazalarının Nedenleri ve Maliyeti”, Mühendis ve Makine Dergisi, C.50, S.592, Ankara,2009

Yılmaz, G. ,“İş Güvenliğinin Temel İlkeleri” Çalışma Ortamı Dergisi, C.2 S.25, Ankara, 1996

Yiğit, A. , İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı, Bursa, 2005

AB Eurostat, İş Sağlığı ve Güvenliği 2011 yılı İstatistikleri;

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Health_and_safety_at_work_statistics (20.09.2014)

- Arslan, Y., İş Sağlığı ve Güvenliği Çalışmaları Sadece Çalışanlaramı;
[http://www.zirveosgb.com.tr/index.php?option=com_content&view=category
&layout=blog&id=30&Itemid=99](http://www.zirveosgb.com.tr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=30&Itemid=99) (26.08.2014)
- Aycan, S. , İşyerinde Sağlık Gözetimi ve İşyeri Hekimi;
[http://www.medikalakademi.com.tr/syerinde-saglik-gozetimi-ve-isyeri-
hekimi/\(10.12.2014\)](http://www.medikalakademi.com.tr/syerinde-saglik-gozetimi-ve-isyeri-hekimi/(10.12.2014))
- Canıver, C. , Çalışırken Kanser Oluyoruz;
[http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article
&id=8805:mesleki-kanserler-calisirken-kanser-oluyoruz--dr-coskun-
canivar&catid=151:yazar-arsivi&Itemid=216](http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=8805:mesleki-kanserler-calisirken-kanser-oluyoruz--dr-coskun-canivar&catid=151:yazar-arsivi&Itemid=216) (24.10.2014)
- Çelikli, S. , Ergonomik Yaşam, İzmir, 2004;
http://halksagligi.med.ege.edu.tr/seminerler/2003-04/Ergonomi_Semra.pdf
(15.11.2014)
- Durmuş, H.O. , İş Kazalarının Ülkeye Maliyeti Ne Kadar?;
[http://blog.milliyet.com.tr/is-kazalarinin-ulkeye-maliyeti-ne-kadar-
/Blog/?BlogNo=362350](http://blog.milliyet.com.tr/is-kazalarinin-ulkeye-maliyeti-ne-kadar-/Blog/?BlogNo=362350) (19.11.2014)
- Fişek, A. G., Bütünsellik ve Gönüllülük; [http://www.isguvenligi.net/butunsellik-ve-
gonulluluk/](http://www.isguvenligi.net/butunsellik-ve-gonulluluk/) (25.08.2014)
- Fişek, A.G., Meslek Hastalıkları ve Meslek hastalıklarından Korunma Yöntemleri;
[http://www.isguvenligi.net/meslek-hastaliklari-ve-meslek-hastaliklarindan-
korunma-yontemleri/](http://www.isguvenligi.net/meslek-hastaliklari-ve-meslek-hastaliklarindan-korunma-yontemleri/) (21.10.2014)
- İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, 2014 Yılında 1886 İşçi Yaşamını Yitirdi;
[http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=artic
le&id=12689:aralik-ayinda-en-az-127-isci-2014-yilinda-ise-1886-isci-
yasamini-yitirdi-isig-meclisi&catid=149:is-cinayetleri-
raporlari&Itemid=236](http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=12689:aralik-ayinda-en-az-127-isci-2014-yilinda-ise-1886-isci-yasamini-yitirdi-isig-meclisi&catid=149:is-cinayetleri-raporlari&Itemid=236) (03.01.2015)

ILO, Herkes İçin Güvenli ve Sağlıklı İşyeri Oluşturma, G20 Ülkeleri Çalışma ve İstihdam Bakanları Toplantısı Raporu, Avustralya, 2014;

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_305423.pdf (04.10.2014)

ILO, İş Sağlığı ve güvenliği; <http://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/lang--de/index.htm>(01.08.2014)

MMO, İş Sağlığı ve Güvenliği Oda Raporu, Ankara, 2014;

http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/0352ce4f77227b3_ek.pdf
(08.07.2014)

Orhan, S., İş Güvenliğinde Teşvik Başlıyor; <http://www.bugun.com.tr/is-guvenliginde-tesvik-basliyor-yazisi-909421> (11.10.2014)

Tekin, B. ,SGK 2012 istatistikleri Açıklandı;

http://www.pozitifsiguvenligi.com/images/stories/haberler/sgk_2012.pdf
(14.10.2014)

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu(TİSK), “İş Sağlığı ve Güvenliği”, Çalışma Raporu, Ankara, 2013, s.230; http://tisk.org.tr/tr/tisk_yayinlari.php
(20.09.2014)

Vargı, S. , İş Sağlığı ve Güvenliği, Ankara, 2003;

http://www.toraks.org.tr/userfiles/file/is_sagligi_ve_guvenligi-sinan_vargi.pdf (25.08.2014)

TÜİK, 2013 yılı Gayri Safhi Yurt İçi Hasılası Açıklandı;

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13645> (19.11.2014)

TÜİK, İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri Araştırma Sonuçları, 2013;

http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/2013_ISKAZALARI_VE_SAGLIK_PROBLEMLERI_RAPORU.pdf (02.10.2014)

- T.C. SGK, 2014 Eylül Ayı Temel Göstergeleri;
http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/092e7c7b-f6d3-4e58-b381-1d5d0442f33c/2014_09+Temel+G%C3%B6stergeler.pdf?MOD=AJPERES
- T.C SGK, İstatistik yıllıkları, 2012;
<http://www.sgk.güov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> (19.09.2014)
- T.C. ÇSGB, Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politikası Belgesi(2009-2013);
<http://www.csgb.gov.tr/csgebPortal/isggm.portal?page=politikabelgesi>
(08.11.2014)
- T.C. ÇSGB, Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politikası Belgesi(2014-2018);
<http://www.csgb.gov.tr/csgebPortal/isggm.portal?page=politikabelgesi>
(08.11.2014)
- T.C. ÇSGB, Asgari Ücretin Net Hesabı ve İşverene Maliyeti;
http://www.csgb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/cgm/avgariucet/2014_ikinci_alti_ay (19.11.2014)
- T.C. ÇSGB, Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları HakkındakiYönetmelik;<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Asp?MevzuatKod=7.5.18371&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> (18.11.2014)
- T.C. ÇSGB İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, 5 Adımla Risk Değerlendirmesi, Ankara, 2007;<http://www.bilgit.com/mevzuat/taslak/6331-isg-risk-degerlendirmesi-yonetmeligi-taslagi.pdf>(11.01.2014)
-, <http://ohsas18001.gen.tr/ohsas-18001-tarihcesi.html> (11.05.2014)

ÖZGEÇMİŞ

04.11.1989 tarihinde İstanbul ili Bakırköy ilçesinde doğdum. İlköğretim ve Liseyi Bayrampaşa’da tamamladım. 2013 Yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi’nden mezun oldum. 2013 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın açtığı sınava girerek, C Sınıfı İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanı olmaya hak kazandım. 2014 yılında Beykent Üniversitesi, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, İşletme Bilim Dalı’nda yüksek lisans öğrenimime kayıt oldum. Eğitimim halen devam etmektedir.

Faruk ERGÜT